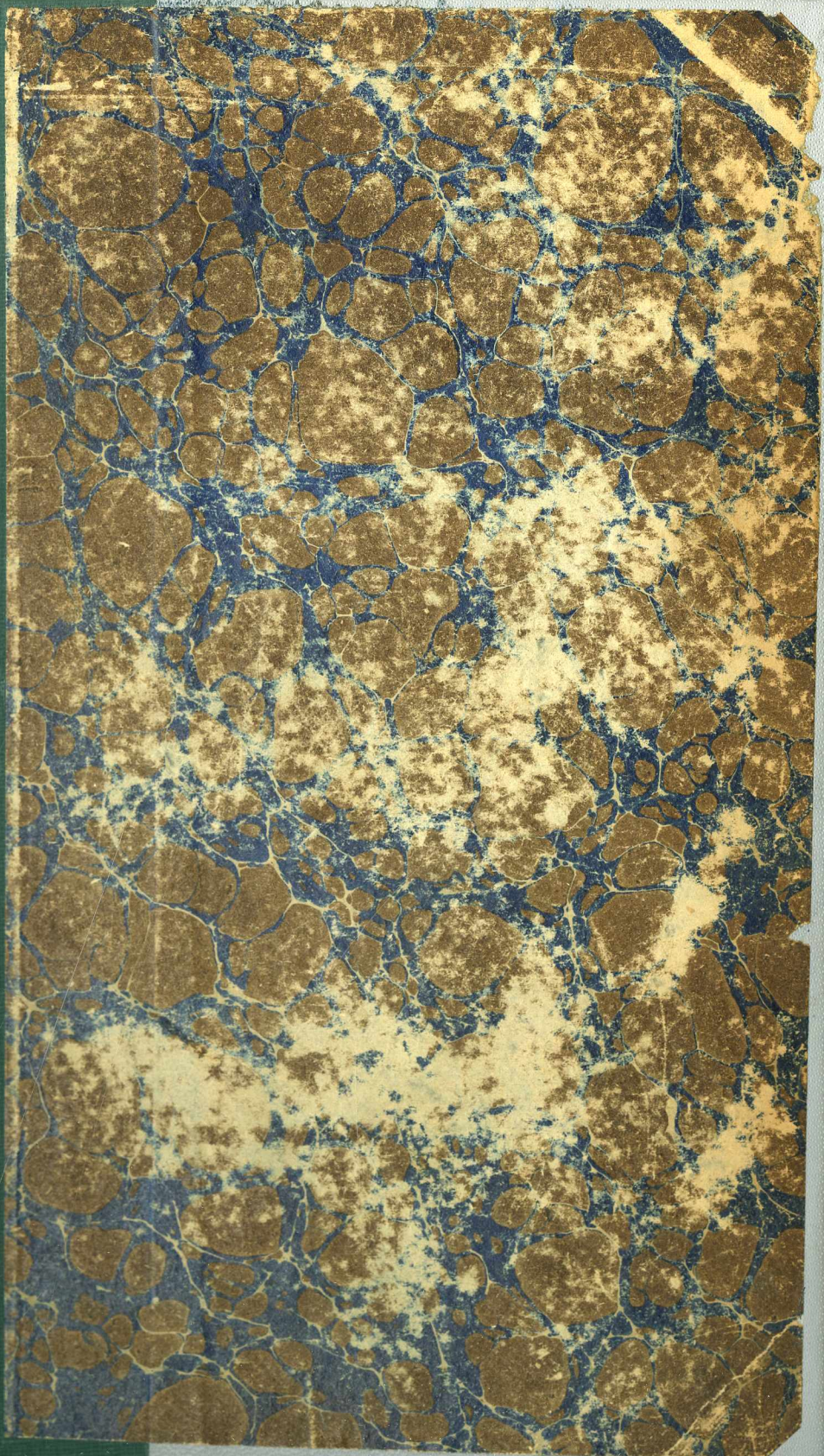

Politikai
röpiratok.

129.

129
1128

178

Ball. 41

A boríték hátulsó lapja az olvasó figyelmébe ajánlatik.

AZ 1848-iki TÖRVÉNYEK
ÉS A
KATHOLIKUS EGYHÁZ MAGYARORSZÁGON

ELMÉLKEDÉSEK
AZ
EGYHÁZREFORMRÓL

EGY ULTRAMONTÁN PAPNAK

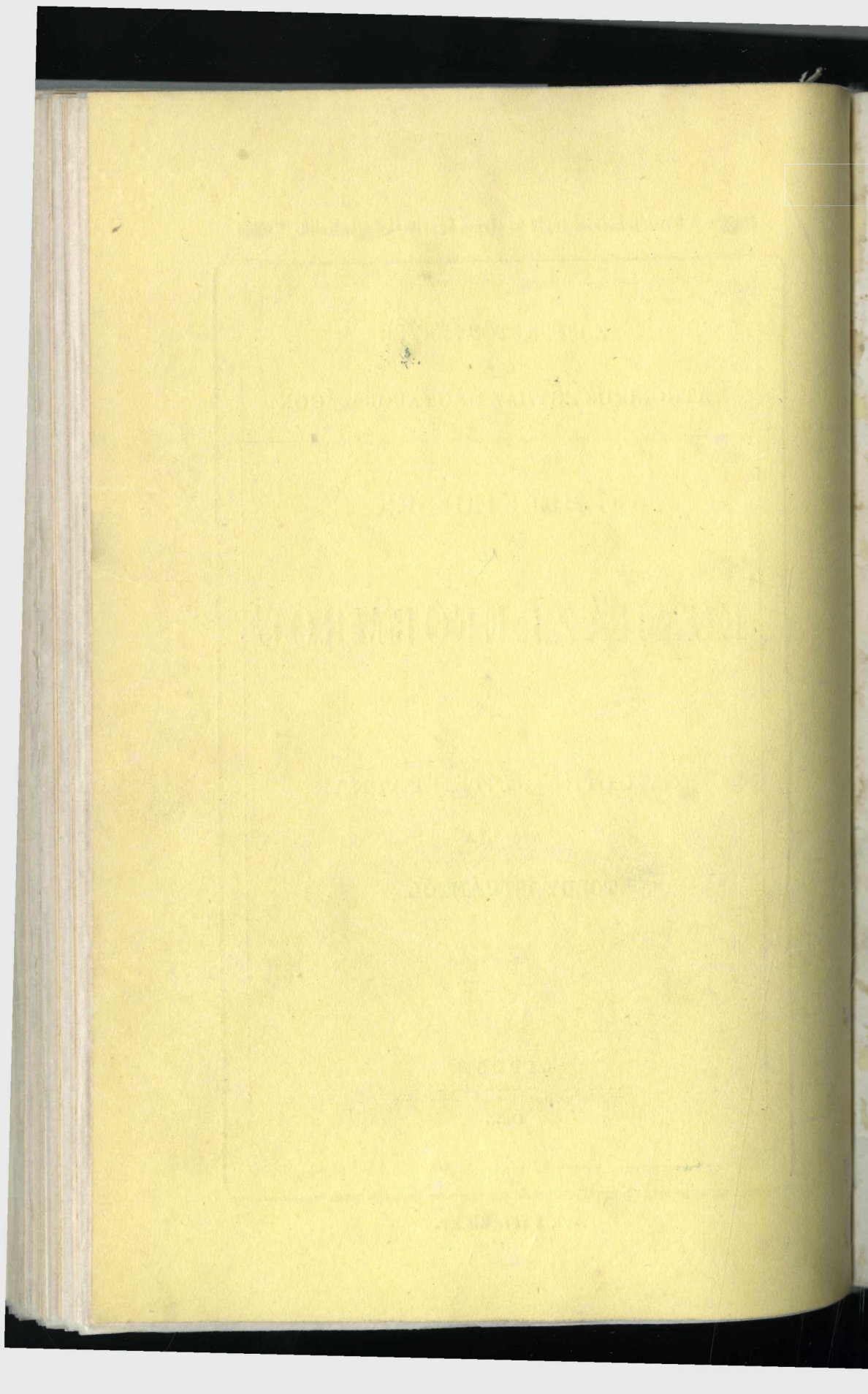
AJÁNLVA

TOLDY ISTVÁNTÓL.

2.

LIPCSE
KÖHLER K. F.
1868

Ára 1 frt. 60 kr.

AZ 1848-ki TÖRVÉNYEK

ÉS A

KATHOLIKUS EGYHÁZ MAGYARORSZÁGON

ELMÉLKEDÉSEK

AZ

EGYHÁZREFORMRÓL

EGY ULTRAMONTÁN PAPNAK

AJÁNLVA

TOLDY ISTVÁNTÓL

~~~~~  
A fordítás jogát szerző fenntartja magának  
~~~~~

LIPCSE
KÖHLER K. F.
1868

6.12.152.00565464

11.

AN 1867. ÉVI ÉRTÉKESÍTÉS

KATOLIKUS EGYHÁZ MARYAZORSZÁGON

ELMÉRÉS

ÉS

REGYHÁZOK ÉRTÉKESÍTÉSÉNEK

REGYHÁZOK ÉRTÉKESÍTÉSÉNEK

ALAPJA

REGYHÁZOK ÉRTÉKESÍTÉSÉNEK

REGYHÁZOK ÉRTÉKESÍTÉSÉNEK

PEST, 1867.

Nyomatott Kocsi Sándor által, (Érkövy, Galgóczy és Kocsi
nyomdájában) aldunasor 9. sz.

AZ OLVASÓHOZ

A politikai sajtó hivatásának legszebb, leggyümölcsözőbb része: hirdetni az eszméket, előkészíteni a szükséges reformokat, a közvélemény kifejezése és előkészítése által kezére dolgozni a törvényhozásnak.

Hogy az „1848“ című politikai lap e feladatát betölthesse, midőn az országgyűlés a nyár közepén elnapoltatott — egy rendszeres politikai programot készíték a lap számára mindazon kérdésekről, melyeket az országgyűlési szünetidők alatt fejtegetni szándékomban volt. E kérdések egyik legfontosabbja az egyházreform ügye.

E program, mely a lap 109. számában jelent meg, az egyházi viszonyokról így szólt:

„X. Az állam és egyház közti viszony célszerű szabályozása politika fő feladatainak egyike. A történelem temérdek példái bizonyítják, hogy e két hatalom el nem választása, illetőleg szövetkezése mily veszedelmes a szabadságra és haladásra nézve. Hogy tehát az állami s egyházi hatalomnak szövetkezése a szabadság ellen jövőben meggátoltassék, valamint, hogy a nép érdekei a hierarchia túlnyomó befolyása alól kiszabadíttassanak, az egyházi viszonyok rendezésében szükségesnek tartjuk, hogy

29) állam és egyház lehetőleg elválassztassanak egymástól, az előbbinek csak főfelügyeleti joga maradván fenn, — hogy

30) az egyháznak, mint ilyennek, politikai jogai megszűnjenek, — hogy

31) az államvallás intézménye eltöröltessék.

Miután azonban a római katolika egyház még mindig külföldi, idegen hatalomtól függ, — miután ellenkezik az államsouverainitás fogalmával, hogy területén, beleegyezése nélkül, egy idegen hatalom jogokat gyakoroljon, mindaddig, míg a ma-

gyar katolika egyház teljesen függetlenné nem lesz a pápaságtól, kell, hogy

32) a felelős kormány által gyakorlandó királyi tetszéni jog törvény által biztosíttassék.

A lelkiismereti szabadság, melynél fogva a vallási meggyőződést az állam semmiben sem tekintheti irányadónak, — valamint az állam és egyház elválasztásának elve csak úgy levén megvalósítható, ha a különböző egyházak ugyanazon jogviszonyban állnak az államhoz, kell, hogy

33) a katolikus egyházaknak, mint ilyeneknek előjogaik megszűnjenek.

Hogy a kath. egyház helyzete az állam iránt a többi egyházak helyzetével ugyanazon elvek alapján legyen rendezhető, — hogy a római egyház ne képezzen többé statut in statu, mi a modern állam fogalmával össze nem fér, hogy azon káros hatásnak, mely a római egyház absolutistikus, hierarchiai szervezetéből ered, eleje vétessék, — elkerülhetlenül szükséges, hogy

34) a római egyház decentralisáltassék, s demokratisáltassék; — mi csak úgy érhető el, ha az egyházjakak commassatiója s világiak általi kezelése, valamint a lelkészeknek a nép, a püspököknek a nép és lelkészek általi választásának kimondása mellett újjá szerveztetik. Magától értetődően, hogy

35) az országban lévő minden felekezetek hivoikre, papjaira, egyházaikra s az állam iránti jogaikra és kötelezettségeikre nézve a köz- ügy, mint magánjog terén teljesen egyenjogúakká tétessenek.

XI. Hogy a hierarchia tagjainak kasztszerű, elszigetelt helyzete megszűnjék, hogy a papság, a családi élet kötelékei által összefűzve a néppel, a polgári köteleességek teljesítésére képesebbé s fogékonyabbá tétessék, hogy egy természetellenes, emberhez méltatlan tilalom bilincseiből kiszabadíttassék, — s hogy a demoralisáció benne minél alacsonyabb fokra szállíttassék, szükségesnek kell tartanunk

36) a coelibátus eltörlését.

Miután a szerzetesek inproduktív osztálya nemcsak nemzet-gazdászati tekintetben, hanem, mint a tapasztalás mutatja, a közerkölcsiségre nézve is felette ártalmas, kell, hogy

37) a szerzetes rendek eltöröltessenek, javaik a közoktatásügy előmozdítására szenteltetvén.

A közerkölcstelenségnek az állandó hadakon s a papi coelibátuson kívül a házasságok feloldhatlansága levén egyik bö

forrása, — a közerkölcsiség, valamint a józan jogi fogalmak szempontjából kívánnunk kell

38) a felbontható polgári házasság intézményének behozatalát.

XII. A szabadságnak s jólétnek fő támasza s biztosítóka a műveltség. A műveltség azonban csak a szabadság védpajzsa alatt terjedhetvén, kívánnunk kell, hogy

39) az összes tanügy az egyház gyámsága alól felszabaddittassék.“ stb.

E program azonban búcsú szózatává lett a lapnak.

Az „1848“, mely biztosan haladott előre önválasztotta pályáján, felszentelt kezek által alattomos módon elejtetett.

De az ügy, melyet az „1848“, jelszóul zászlajára írt: a szabadság ügye, a demokratia alapján, a haladásra támaszkodva, — sokkal szentebb, sokkal igazabb, semhogy azok, kik harcosaivá avatták magokat, egy szennyes merénylet ideiglenes sikere által megfélemlítve, gyáván takaradót fújjanak.

Nem lehetett lemondanom a jogról, melyet a szabadelvű közönség elismerése és meleg részvéte az „1848“ iránt hazafiúi kötelességgé emelt: tovább is hirdetni azon eszméket, melyeknek, társaimmal együtt, az „1848“-at közlönyévé tettük; — s hirdetni, ha az egyik térről leszorítottam, minden más úton, mely rendelkezésemre áll.

Nem nézhettem zsebredugott kézzel az ultramontánok diadalát; nem azon csorbát, mely az „1848“ által képviselt liberalismus és demokratia ügyén üttetett; nem azon galád megsértését a sajtó szabadságának, melyet a törvény keze meg nem fenyíthetett, mert titokban, csellel működött.

A demokratikus alapon álló szabadság, nem mulandó politikai constellációk követelménye, hanem alapfeltétele nemzeti életünknek. Az ily ügyet szolgálni kell mindig, fáradhatlanul.

Ezt a zászlót csak követni, vagy széttépni lehet, — nyugalmas sutba tenni nem!

Ezért nem tettem le a tollat az „1848“ megszűnésekor.

Hogy e lap lehetetlenné tett működése legalább egy irányban némileg pótolva legyen, több elvtársam ismételt felszólítására elhatározám az egyházreform ügyéről mindazt, amit az „1848“-ba írni szándékoztam, egy röpiratba foglalva adni az olvasó elé.

Ne keressen az benne rendszeres munkálatot. E kérdés a sajtó terén még sokkal kevésbé van megvitatva, semhogy célom lehetne többet nyújtani igénytelen elmélkedéseknél; melyek, ha sikerül a fogalmak tisztázásához, a szabadelvű nézetek terjesztéséhez valamivel járulniok, betölték hivatásukat.

Jelszavunk: független egyház demokratikus alapon.

Pest, 1867. okt. 20.

TOLDY ISTVÁN.

V.

AZ

EGYHÁZREFORMRÓL

BOYHANNRETTORMROL

AZ

EGYHÁZREFORMRÓL

BEVEZETÉSÜL

Kettős irányja, kettős célja volt az 1848-diki forradalomnak.

Az egyik, inkább kifelé ható cél volt: biztosítani hazánk önállóságát.

A másik, hazánk belviszonyaira vonatkozó: a kor szükségéhez idomítani, s a b a d e l v ő szellemben reformálni alkotmányunkat.

Az elsőben a nemzetiségi, az állameszme, a másodikban a haladás vágy nyilatkozott.

Mindkét irányban nagyot tett az 1848-ki törvényhozás, de egyikben sem mindent.

Hazánk önállóságának biztosítására megállapította a felelős ministeri kormány formát, s ennek szükségéhez képest kijelölte a még teendő reformokat.

Alkotmányunkat a kor szelleméhez idomítandó, megállapította a népképviselőket, felszabadította a földet s a sajtót, kimondta elvben a vallások jogegyenlőségét stb.

De művét be nem fejezheté. A reactio, az ellenséges nemzetiségi elemekkel szövetségbe, harcra kényszeríté a nemzetet, harcra politikai lételemért. S midőn arról volt szó, legyen-e még magyar nemzet vagy nem? minden más érdeknek, minden más kérdésnek háttérbe kelle vonulnia.

Az 1848-ki reformmú torso maradt.

Nem fejeztetett be az első irányban : mert a független, felelős, nemzeti kormány ugyan megállapított, de sem belintézményeink hozzá nem idomítottak, sem hazánk viszonya Austria iránt nem szabályoztatott részletesen ; miáltal oly nyílt kérdések keletkeztek, melyek megoldásáig a forradalom ezen irányban nem volt befejezetteknek tekinthető.

Nem fejeztetett be a második irányban sem : mert hoztattak ugyan törvények, melyek az alkotmány átalakítását foglalták magokban a demokratia szellemében ; de részint nem hajtattak szigorúan végre, részint csak elveket állapítottak meg, melyeket a törvényhozásnak még csak utóbb kellett volna részleteznie, a gyakorlati életre alkalmaznia.

Munka közben meg kelle állania a nemzetnek, hogy fegyvert fogjon lételéért. Azután pedig tizenkilenc évig mintha csak azért élt volna, hogy létezésének folytonosságát fenntartsa.

Az 1865-ki országgyűlés véget vetett e szomorú korszaknak.

Midőn ismét megnyílt a nép előtt a közélet tere, kettős hivatás várt reá, s várt annál sürgetőbben, mert két évtized jogi anarchiája által szüksége csak növekedett : befejezni mind két irányban az 1848-iki forradalmat.

Mindenek előtt az 1848-ki forradalom első irányát kellett érvényre emelnie : hazánk önállóságát.

Ez irányban nagy érdemei vannak a mostani képviselőháznak. Nem vívta ugyan ki teljes, internacionális önállóságát Magyarországnak, mert ez lehetetlen volt. De megnyert annyit, aminek alapján csak tőlünk s a történelmi lehetőségtől függ hazánkat fokenként minél függetlenebbé tenni Austriától. S megnyerte békés úton, szellemi fegyverekkel, oly módon, mely Magyarország

tekintélyét és erkölcsi súlyát jobban növeli, mint növelné egy diadalmas háború. Az országgyűlés kivívta azt, mit a létező körülmények közt kivívni lehetett; s evvel betölté feladatát, melyet a lehetetlenség mezejére csak az oktalanság vagy rajongás terjeszthet ki. Midőn felelős kormányunkat visszaállítá, s Austria iránti viszonyunkat a közösügyi törvény által meghatározá, midőn megkoronázta a királyt és esküt vett tőle az alkotmányra, — az országgyűlés ezen irányban befejezte a forradalmat. — Reformokra még lesz szükség e téren, azokat a tapasztalás, az idő fogja kijelölni, és az idő fogja életbe léptetni, de a forradalmi, a gyors, a gyökerelesen átható működés szüksége ez irányban megszűnt.

Nem így a másik irányban. Az 1848-ki forradalom, szabadelvű reformjai tekintetében még befejezésre vár. Az első, hazánk önállásának biztosítása, legfontosabb volt minden elérendő céljaink közt, mert tőle függ nemzeti existenciánk; de egyszerűbb. Egy hatalommal kellett csak kiegyeznünk. Itt, a szabadelvű reformok terén a feladatok tömege beláthatatlan. Itt ezer és ezer apró kérdés várja a megoldást, itt a köz- és magán élet minden ágát, a nép minden osztályait kell átölelnie a törvényhozásnak, itt megállni pillanatra sem szabad, itt haladni folytonosan köteleesség. Félreismerhetlenül elénkbe ötlük tehát a jelen kettős hivatásának második része: befejezni a forradalmat a szabadelvű reformok terén is.

Az alkalom erre megérkezett. Most már senki sem mondhatja, hogy a haladás kedvéért hazánk önállásának érdekeit elhanyagoljuk; szerencsénkre, körülményeink nem olyanok többé, melyekben a reactionárius elemek a nemzetiségi eszme köpenye alatt sikerrel küzdhetnének a szabadelvű haladás ellen.

És mégis, kérdésül kell felvetnünk azt, aminek már szilárd meggyőződésként kellene élnie minden igaz magyar lelkében:

valjon most, midőn hazánk nemzeti existenciája biztosítva van, sürgető szükség-e az 1848. év szabadelvű reformjait befejezni, vagy nem?

Tagadhatlan, miszerint néptünk egy része előtt a nemzetiségi eszme, s mindaz ami belőle folyik, — ellentétben látszik állni a haladással. Ez eszmék bizonyos antagonismusban élnek sokak lelkében.

A dolog megmagyarázható. Nekünk magyarokúl, annyit s annyiszor kelle politikai lételünkért küzdenünk, annyiszor voltunk kénytelenek intézményeinek szabadelvű reformálásáról nemzeti existenciánk megvédhetése kedvéért lemondanunk, hogy nem csuda, ha — kivált a nemzet kevésbé mívelt s kevésbé felvilágosodott részénél a nemzetiségi eszme háttérbe szorítá a haladás szükségének érzetét. Így kapott lábra a nép egy részének szellemirányában azon egyoldalúság, mely csak a haza önállásáért, csak nemzetiségünkért képes lelkesülni, — míg a reformeszmék, a szabadelvű haladás iránt nem bír érzékkel.

Világos példájául ennek áll előttünk a mai szélső bal, mely ezen egyoldalúságtól elfogultan, gyakran nem átallja hazaárulással vádolni azokat, kik felvilágosodottabbak levén nálánál, a szabadelvű haladás irányának is érvényt igyekeznek szerezni.

Ezek előtt mi nemzetietlenek, cosmopoliták vagyunk; s ha a „hazaáruló“ szót nem dörgik is fejünkre, megtaláljuk azt bizonyára az ellenünk írt philippikák sorai közt.

Magamnak is volt szerencsém az „1848“ révén ily gyöngéd támadásokban részesülni; de azok pillanatra sem ingattak meg meggyőződésemben.

Mert, habár világosan szembeötlük is a fentebb említettem dualismus az 1848-ki forradalom irányában, habár kétségtelen, hogy ama mozgalom kettős iránya közt az volt a fontosabb, mely nemzeti lételünk, önállá-

sunk biztosítását tűzte céljává, — habár tagadhatatlan, amit saját történetünk is bizonyít, hogy nemzeti önállásunk érdeke néha pillanatra ellentétbe jutott a szabadelvű haladás követelményeivel: — ép oly igaz az is, hogy nemzeti lételünk és nemzeti haladásunk érdekei, magosabb szempontból tekintve, a leg-erősebb solidaritásban állnak egymással.

Mert, — és ezt ne feledjék azok, kik csupán a nemzetiségi eszméért képesek lelkesülni, — egy nép nemzeti lételének biztosítására bármily törvények, bármily intézmények, magokban véve nem elegendők.

A legjobb intézmények is meg fogják hazudtolni a hozzájuk kötött reményeket, ha azon nép, melynek számára alkottattak, nem bír elég benső erővel, hogy úgy mondjam, elég férfiúi becsesél önmagának fenntartására.

Az intézmények csak alakját adják meg a nemzeti életnek, csak megkönnyíthetik az életerő működését, csak könnyen kezelhető eszközül szolgálhatnak; fokozzák az erőt, de magok erőt nem oltanak a népbe.

S mi adja meg valamely népnek azon erkölcsi becsesét, azon életerőt, mely egyedül teheti képezzé helyes intézményeit hasznára fordítani, sőt ily intézmények nélkül is jogait kivívni, azoknak elismerést szerezni?

Mi táplálja valamely népben a nemzeti erőt?

Talán egyrészt önmagának elszigetelése más népektől, másrészt bálványozása mindennek ami nemzeti, legyen az bár rossz, ártalmas, csupán azért, mert nemzeti?

Ezt tartják sokan a szélső baloldalon.

Pedig ez nem az erő, ez a tespedés forrása. Ez a politika iszapba vezet, melyben lágyan feketünk, s lábunk nem botlik kőbe, de melyben bizonyosan elrothadunk.

Ne keressük az élet forrását ott, ahol az enyészet kezdődik.

De keressük ott, ahol már más népek is megtalálták, a haladásban.

Haladás az anyagi s szellemi téren, ez az élet jelszava.

Erre támaszkodva el nem bukhatunk.

Igyekezzünk a magyar népet anyagi jólétre és szellemi műveltségre emelni, és ha ez sikerült, nagyobb biztosítéka lesz nemzeti önállásunknak, mint bármely törvény vagy szerződés.

Mert egy szegény s tudatlan nép még azon jogait sem képes teljesen megvédeni, melyek számára a legcifrább cautelákkal biztosítvák; ellenben egy művelt és gazdag nép csekély fáradsággal oly jogokat szerezhet magának, melyekről a múlt avult pergamenjei nem is álmodnak.

A törvényt, az intézményeket maradandóan csak valamely nép nemzeti ereje biztosíthatja. S miután a nemzeti erő fő forrása a gazdagság és műveltség, mert evvel jár a befolyás, a hatalom: ezért tulajdonítok én kiváló fontosságot a szellemi s anyagi haladásnak, ezért tartom elkerülhetlennek intézményeink reformálását a liberalismus, a demokratia szellemében, ezért tekintem égető szükségnek, hogy a törvényhozás lásson hozzá mielőbb feladatának második részéhez: fejezze be a z 1848-ki forradalmat liberális irányában is.

Feladatunk tehát: előre menni a szellemi s anyagi haladás útján.

Ezúttal népünk szellemi, erkölcsi haladása érdekében emelek szót; — de ne feledjük, hogy a szellemi s anyagi haladás szoros összefüggésben állnak; mert a

míveltség és jólét leghatalmasabb támaszai egymásnak úgy, mint a szabadságnak.

Ha valamely nép szellemi életét tanulmányozzuk, vagy az eszközöket keressük annak emelésére, ki kell terjesztenünk figyelmünket ama nép szellemi, erkölcsi életének minden tényezőire.

E tényezők egyik legfontosabbja a vallás, és ami vele összefüggésben áll, az egyház. — Miért? — ezt, úgy hiszem, felesleges volna fejtegetnem. Mindenki ismeri azon nagy hatást, melyet a vallás és egyház minden nép összes nemzeti életére, de főleg szellemére, erkölcsi irányára, szóval művelődésére gyakorol.

A vallás nem tartozik a politika körébe, arról tehát nem lesz szó e lapokon. De igen az egyház. S mindenek felett az államegyház; az uralkodó, a privilegiált katolikus egyház.

Kétségtelen azon mély hatás, melyet ez egyház nemzetünk szellemi s erkölcsi életviszonyaira gyakorol.

És, csak körül kell tekintenünk, hogy belássuk, miszerint e hatás veszedelmes, ártalmas néptünk erkölcsi haladására nézve.

Mi az oka ennek?

Mikép volna elérhető ez ártalmas hatás megszüntetése?

Mikép kell az egyházat reformálni, úgy, hogy ne hátramozdító legyen a haladásban, hanem termékeny tényezője a nép szellemi s erkölcsi fejlődésének?

E kérdések megoldását kísértem meg e lapokon.

Szólok az egyházreformról.

Nem először kerül ma e tárgy szőnyegre. Az egyházreform mellözhetlen consequentiája az 1848-ki forradalom eszméinek. Belátta ezt az 1849. év, s már előkészü-

leteket tett kivitelére, midőn a nagy katasztróf ez irányban is véget vetett a haladásnak. S ha elgondoljuk, hogy, — ha sikerül az 1849. évnél az egyházreformot azon szellemben keresztül vinni, melyben azt szándékozá, és az akkori körülmények közt ez sikerült volna: ez első lépés lett volna a katolikus egyháznak Európa minden államában való reformálására, — ha elgondoljuk, hogy ezen, az egész világra kiható mozgalmat hazánk kezdeményezte volna, kettős bú fog el az 1849-ki csapások felett. A katolikus egyház reformja a liberalizmus és demokratia szellemében egyik legnevezetesebb ténye lett volna, és — lesz a 19. századnak. S azon ország, mely merészen megteszi az első lépést, mely ez által jelt ad az egész világnak a mozgalomra, ezen ország világfontosságra emelkedett volna az emberi civilizáció történetében. Nem tehetjük. A világi és egyházi reakció győzött.

Az egyházban a papság körében keletkezett szabadelvű mozgalom elfojtatott. Hazánkba törvény ellenére behozattak a jezsuiták; a Bachkormány concordátumot kötött Rómával.

A körülmények alig változtak. Az egyház, melynek csak a lelkiekre szabad hatalmát kiterjeszteni, ugyanazon anomál helyzetben van most is, mint 1848 előtt. Törvényeink az egyházi viszonyok terén hiányosak, a különböző felekezetek mindenféle összeütközésekbe jönnek egymással, s a koronként kiadott rendeletek a zavart csak növelik.

Ott állunk, ahol álltunk 1849-ben. A különbség csak az, hogy az egyházreform szüksége azóta ismét növekedett.

Itt az alkalom a szükségnek eleget tenni.

S vajon szabad-e azt elszalasztanunk?

Az egyházreform ügye kiváló fontosságot nyer az által, hogy közös ügye az egész világnak. S ha e téren

lendítünk valamit, ha e téren haladunk, nemcsak saját hazánknak teszünk közvetlen jót, de teszünk az összes emberiségnek. És sem akkor, midőn másfél századon át egymagunk védtük Európát a török ellen, sem akkor, midőn a protestantismus vallás szabadságáért harcoltunk, nem tettünk oly nagy szolgálatot az emberiségnek, mint tennénk az által, ha a liberális egyházreformot megindítjuk.

Ne mondjátok erre azt, hogy — mi közünk nekünk a külvilághoz, az emberiséghez? — Ami szolgálatot valamely nép az emberiségnek tesz, azt teszi önmagának. Mert egy népnek, mint nemzeti egységnek, világtörténelmi szerepe azon haszontól függ, melyet az összes emberiség ügyének hajt. Oly nép, mely rövidlátó önzéssel magába vonulva nem tett semmit másért, csak magáért, sohasem volt hatalmas, tekintélyes. Valamely nemzetnek befolyása, hatalmi állása a világban, s ezáltal fennmaradásának történelmi szüksége attól függ, mennyire képes saját szükségességéről a világot meggyőzni.

Tehát, ha másért nem, már csak azért is meg kellene ragadnunk a kedvező alkalmat egy ily világmozgalom megindítására, hogy Európa belássa, miszerint nem vagyunk here tagja a társadalomnak, miszerint számot teszünk az emberi haladásban. S valjon a civilisált világ rokonszenve, s a becsülés azon mértéke, melyben nála állanánk, nem volna-e hatalmas támasza nemzeti létünk biztosságának?

Az egyházreform kérdése oly emeltyű, melylyel hazánkat világtörténelmi helyzetre emelhetjük.

Gondoljátok meg, mily kevés alkalma van erre egy oly, számban csekély, kedvezőtlen politikai s ethnographiai körülmények közt élő nemzetnek, mint mi vagyunk, tegyétek kezeteiket szívetekre, s aki a szabad-
elví haladás szükségét felfogni, eszméiért lelkesülni nem

képes, az kérdezze meg magában a magyart, gondoljon nemzeti büszkeségére—

Valjon nem azt parancsolja-e ez is : ragadd meg az alkalmat hazád nagyságának, nemzeted dicsőségének növelésére!?

Ne feledjük, hogy minden szolgálat által, melyet saját javunkon kívül az emberiségnek is teszünk : szövetségesül nyerjük Európa felvilágosodott népeit. S e szövetség ma, midőn a közvélemény hatalmas befolyása folyton növekszik, hatalmas támasza lesz nemzeti existenciánknak. És biztosabb támasza az anyagi erőnél, mert szövetségeseink azok lesznek, kikben egyedül bízhatunk : a népek.

A kétely felvetheti itt azon kérdést, valjon van-e hazánk specifikus politikai viszonyaiban elegendő ok arra, mely tanácsossá tenné Magyarországra nézve e téren a kezdeményezés terhes szerepét elvállalni?

Am tekintetek körül.

Hazánk lakosságának fele a római egyház anyakönyveibe van bejegyezve. A római hierarchia a politikai életben a törvény által előjogokkal felruházva, roppant elidegeníthetlen vagyon birtokában, a középkori traditiók lopott fényétől sugárzó társadalmi helyzetében oly zárt testületet képez, melynek messze külföldi hatalom intézi lépteit; mely épen ezen elzárt, kivételes és idegen hatalomtól függő helyzeténél fogva nem osztja a nemzet érdekeit; s ezért ólomsúlyként nehezedik a nép azon jobb részének törekvéseire, mely határozottan a haladás útjára akar lépni. E hierarchia, absolutistikus alkotmányával, mely nem ismer mást, mint rabszolgát és zsarnokot, s még a 19. században is egy ember csalhatatlansága által akarná a világot kormányozni, és elavult tanaival elbástyázva magát a világosságtól, valástalannak, istentelennek hirdet mindenkit, ki a leg-

szentebb eszméktől áthatottan küzd az emberiség boldogságáért,— e hierarchia, mely az aristokratia mellett legnagyobb csapása az európai világnak, hazánkban még igen hatalmas.

De a történelem, mely már annyi hatalomnak fejlődését s virágzását jegyzé fel, feljegyzé azok bukásait is; és azon vigaszt nyújtja az emberiség sorsa felett búsongónak, hogy oly hatalom, mely egyenlőtlenségen, privilégiumon alapszik, csak addig állhat fenn, míg a népek e privilégiumokat jogalapnak elismerik. S ez annál inkább áll ma és a jövőben, mert a világ javulásával a népsouverainitás elve mind erősebb gyökereket ver az államintézményekben; s a nép meg fog semmisíteni minden oly intézményt, melynek káros voltát belátta.

Az idő szelleme, mely gátolhatlanul viszi előre az emberiséget a tökély felé, el fogja tiporni mindazon akadályokat, melyek a haladás útjában állnak, de azért nemzetek úgy, mint egyeseknek részt kell venniök az emberiség emancipációjának dicső munkájában.

Az emberiség haladásának, művelődésének, s ezáltal teljes felszabadulásának pedig egyik lényeges feltétele a lelkiismereti korlátlan szabadság.

Volt erről szó már a jelen országgyűlésen is.

A képviselőház 1867. március 26-ki ülésében Tiszta Kálmán úr kérdést intézett a kormányhoz az iránt, valjon „a különböző hitfelekezetek egymás és az állam iránti viszonyainak a jogegyenlőség alapján való megoldására nézve, szándékozik-e ezen év folytán törvényjavaslatot terjeszteni a ház elé?”

E kérdés magában foglalja hazánk egyházi viszonyainak teljes rendezését. S ha valahol, úgy e téren vagyunk leghátrább. Az 1848-ki törvények e tekintetben a leghiányosabbak. Míg a politikai s magánjogok terén megtisztították alkotmányunkat a középkor majd minden félszeg maradványaitól, s ránk alig bíztak egyebet,

mint az aprólékos szemét eltakarítását, addig ez egyházi viszonyok terén meghagytak minden igazságtalanságot.

Törvényhozásunk virágzó kertjévé tette e hazát a politikai szabadságnak, csak egy helyet hagyott benne a szolgaság számára. Mint egy kopár, terméketlen szikladarab a virágzó rónaságon, magaslik égnek hazánkban az egyház; kiáltó anomália a 19. században.

Ecclesia praecedit, — e mondás, mely a civilisált világban legtöbb helytt már a túlhaladott álláspontok közé tartozik, nálunk még híven, s annál kirívóbban jellemzi viszonyainkat, mert hozzá kell tennünk, hogy a sok közül csak egy, a római egyház.

De az 1848-ki törvények alapeszméje a jogegyenlőség. Elodázhatlan consequentiája tehát ez elvnek, azt az egyházi viszonyokra is alkalmazni.

Ezt vettem alapelvül az egyházreform kérdésének fejtegetésében. S hogy a jogegyenlőség elve teljesen megvalósítható legyen, fel kelle vennem

- 1) a római egyház helyzetét kifelé, főleg az állam irányában,
- 2) annak belszervezetét.

Az egyházat az állam iránti viszonyában tekintve, feltűnik mindenekelőtt az államegyház intézménye, s ami ebből ered : hogy a trón egy felekezet monopoliума alá van vetve, hogy a római rítus használtatik minden államünnepélynél, hogy a római főpapok személyes törvényhozói joggal, s a közigazgatás és igazságszolgáltatás terén különféle privilégiumokkal bírnak, hogy terjedelmes államjavaknak húzzák jövedelmét, hogy a házasságkötésbe, tanügy kezelésébe beleavatkoznak; — amiből, a két utolsóinak kivételével, minden más egyház ki van zárva. Az egyházak jogegyenlősége pedig csak a „szabad egyház szabad államban“ elv által levén ki-

vitető; világos, miszerint a római egyház mindezen előjogainak meg kell szűnniök.

Az egyház belső szervezetét tekintve, a római egyház abban különbözik a többiektől, hogy nem nemzeti, hanem világegyház. A pápa uralkodik benne „csalhatatlan“ hatalommal. Alapelve a feltétlen engedelmesség, a legmerekvebb absolutismus. A többi egyházak, a protestáns és keleti úgy, mint a zsidó, teljesen önállóak a külföld irányában, nem függnék semmi idegen hatalomtól. A protestáns egyházak köztársasági elveken alapulnak. A római papság emellett elszigetelt kasztot képez, mely a coelibátus által ki van szakítva a társadalomból.

Ily körülmények közt az egyházi viszonyok csak úgy szabályozhatók a jogegyenlőség alapján, ha

először: a római egyház teljesen elválasztatik az államtól; ha

másodszor: függetlenné tétetik minden idegen, külföldi hatalomtól; ha

harmadszor: a decentralisátio irányában, demokratikus szellemben átalakíttatik.

A második pont járván legnagyobb nehézséggel, módról kell gondolkoznunk, mely által az egyház idegen hatalomtól függésének veszedelmes következményeit, addig is, míg a függés megszüntethető lesz, — paralizálni lehet, s ez abban áll:

ha az államhatalomnak mindaddig, míg a katolikus egyház a pápaságtól függ, szigorú ellenőrzési jogot adunk az egyház felett; e szó alatt „államhatalom“ mindig csak az alkotmányos államhatalmat, vagyis az országgyűlést s a felelős ministeriumot értvén.

Ezen elveket tartottam szem előtt e kérdés tárgyalásában.

Igaz, hogy ez elvek ellenkeznek a históriával. De a múlt úgy összebonnyolítja az állam és egyház közti vi-

szonyt, hogy azt Gordius csomójaként felbontani nem, csak ketté vágni lehet. És a múltnak sehol nagyobb bűne, a történelmi jognak sehol ferdebb kinövései nincsenek, mint az egyházi viszonyok terén.

Mellőznünk kell azért e kérdésben a történelmi jogot, mert az ellentétben áll az észszel; s ha valahol, úgy e téren csak az ész törvényét szabad követnünk.

Azt mondjátok, hogy ez forradalmi eljárás?

Ne ijedjünk meg e szótól.

Igen, ez forradalmi eljárás. Azaz: gyökeres, átható rögtönös javítás; befejezése az 1848-iki forradalomnak az egyházzjogi viszonyok terén.

Van-e erre joga az országgyűlésnek?

Az ultramontánok tagadják. Ők tagadnak mindent, mi igaz, mi a népnek hasznos.

Ha a történelmet nézitek, látni fogjátok, hogy a magyar országgyűlés folyton intézkedett egyházi ügyekről. S valjon ne intézkedhetnék rólok most, midőn kasztérdek helyett a nép millióit képviseli?

Az ultramontánok vitatni fogják az országgyűlés illetéktelenségét. Ez nem fog meglepni. Azon ezredéves ápolásért, melyben Magyarország a római hierarchiát részesíté, ez hozzá méltó módon támad saját hazája ellen.

De hiába. A népnek joga van saját ügyeit intézni; s e jogát, amint érvényre emelte a világi absolutismus ellenében, ki fogja vívni a papi tyrannismus ellen is. És ha semmi positiv jogcíme nem volna rá az országgyűlésnek, ott van azon főtörvény, melynek egyetlen paragraphusa így hangzik:

„Salus reipublicae.“

A haza java, nemzetünk üdve követeli a gyökeres, átható, gyors egyházreformot.

Az ily forradalom az élet forrása. S ne ámítsuk magunkat, — ha e téren használni, ha nagyot mívelni akarunk, ezt csakis ezen úton érhetjük el, és azért jel-
szavunk: a békés, törvényes úton végbevi-
endő forradalom.

Hadd álljon itt felekezeti viszonyaink jellemzésére néhány statisztikai adat, összefoglalva egy kimutatásba.

Magyarország lakosai közt van:

r. katolikus	6,535,704	azaz a lakosság 47,9 %-ja
görög katolikus	1,381 084	„ „ 10,2 „
örmény katolikus	5,991	„ „
görög nem egyesült	2,445,638	„ „ 17,9 „
örmény nem egyesült	1,030	„ „
ágostai hitvallású	1,008,540	„ „ 7,4 „
helvét hitvallású	1,828,043	„ „ 13,3 „
unitárius	49,039	„ „ 0,3 „
zsidó	412,702	„ „ 3,0 „
egyéb vallású	97	„ „
Összesen		13,667,868

Megjegyzendő, hogy e számok nem egészen pontosak, mert a tiltott felekezetek hívei, mint pl. a nazarénusok, rendszeren azon felekezet közé íratják be magokat, mely lakhelyükön többségben van.

A papság létszámát tekintve, az egész monarchiában az 1840-iki felszámítás szerint volt:

pap	70,000
orvos	6,398
sebész	6,148
gyógyszerész	2,951

eszerint a viszony a papság s az egészségügyre oly fontos gyógyszeremélyzet közt úgy áll, mint 700 : 154-hez. Magyarországon, hol ez utóbbiak még csekélyebb számmal vannak, az arány még kedvezőtlenebb, mert hazánkban 19,606 egyházi személy él, s így minden 700 lakosra egy pap esik.

A papság vagyónát véve fel, vannak hazánkban főpapok, kiknek jövedelme 150—500,000 frtra rúg. Az összes papi javak Magyarországon 18 milliót jövedelmeznek.

ÖSZINTE SZAVAK EGY ULTRAMONTÁN PAPHOZ

Kedves barátom!

Képzelem rémüléseted, midőn e sorokban kezem vonását felismered.

Főpapod valódi rendőrállammá varázsolta rövid idő alatt azon egyházmegyét, melyet az isteni harag — ő „gondviselés“nek fogja nevezni, — kezelése alá adott, kémeket tart minden faluban, hogy a lelkészeket denunciálják, s oly keleti basasággal zsarnokodik felettetek, mintha csak orosz emissárius volna, ki úgy véli feladatát legjobban betölthetni, ha már előre hozzászoktat azon despotikus bánásmódhoz, melynek eszményített symbolumát a kancsukában rettegi a világ.

A kancsukának legközelebbi rokona úgyis a pásztorbot. S ha elgondoljuk, hogy avval a testet vesszőzik véresre, evvel a lelket, a szellemet verik agyon, bizony nehéz lesz a kettő közt a választás.

A lélek e kancsukáját, a pásztorbotot látod te Dmokleskardként függni fejed felett e pillanatban. Ha megtudja püspököd, hogy „barátom“nak mer szólítani azon toll, mely az „1848“-at oly kellemetlen emlékvé tette a másvilág földi sáfárjai előtt, megszámlálvák napjai még azon sovány káplánságodnak is, melyben már e földön anticipáltatják veled a purgatoriumot.

De ne félj. Ha meg van is bennem azon rossz szokás, hogy ami rosszat tudok a papokról, azt leírom, hogy az egész világ olvashassa, tudok hallgatni is, és nevedet tőlem meg nem tudja senki. — Hátha nem is existálsz?

És ha csakugyan sikerült volna, exellentiasodnak meglopni isten mindentudóságát, — ne félj; udvariatlanságom megment viszonyunk minden veszedelmes következményeitől. El fogom mondani neked is, rólad is az igazat, meglásd, még ez növelni fogja érdemeidet azoknál, kik e szónak „érdem“ mármár elvették tisztességes jelentését.

S végre, — ha mindannak dacára, mit neked és rólad mondani szándékozom, mégsem látják be, hogy „az ő emberök vagy,“ ha még nem vetkeztél ki annyira az ember, polgár és hazafi azon erényeiből, melyektől mint földi sártól menekülnie kell a papnak, hogy a veresöves és aranykeresztes mennyország felé röpülhessen, akkor tanulmányozd a „Hírnök“ és „Idők tanúja“ hasábjain a kanásznyelv stylusát, ülj le, és írv ellenem azok mintájára egy oly cikket, melyet csak orrunk alá tartott flaconnal olvashatunk el, — és mentve léssz. Mert nagy öröm van ott egy megtért bárányon . . .

Ah bárány — ! e szónál az emlékek egész hada támad fel lelkemben.

Igen, mert birkakora volt az életünknek, melyből mostani tegezésünk datálódik, mely neked talán nincs ínyedre, de melyet én már azért is megtartok, mert e bizalmas második személyben több igazságot, — nevezd ha tetszik, gorombaságnak, — mondhatunk el valakinek, mint az „Ön“-nel járó udvariasság feszes korlátai közé szorítva.

Emlékszel-e még azon korra, melyben minden gond, minden bú, de egyszersmind minden gondolat, minden életcél nélkül, álltunk egymás mellett, melyben a ba-

rátság szoros kötelékei fűztek egymáshoz? ki hitte volna akkor, hogy a barátság e kötelékei egykor hurokká válhatnak, melyet egymás nyakába igyekszünk keríteni?

Mert hát még ez is meglehet; — de remélem, csak átvitt értelemben.

De hagyjuk a jövőt, neked úgysem nagy örömdre szolgálhat reá gondolnod, mert hisz tiétek a múlt, — miénk a jövő!

Nem irigyellek érte, tartsátok meg magatoknak.

De hadd térek vissza birkakorunk emlékeihez, melyben együtt ültünk az iskola padjain, melyben alsóbbbrangú pásztorbotok együtt legeltettek mindkettőnket a tudomány azon sovány mezején, melyen az igazságot mind kigyomlálták előlünk, — s melyben még az én gyomrom is oly jó volt, hogy baj nélkül bevette azt a sok klerikális kotyvadékot, melylyel jól tartottak. — (Bocsáss meg, hogy ismerve azon mostoha bánásmódot, melyben tested legnemesebb része kápláni hivatásod által részesítettik, gyomraink egykori jóságáról emlékezem. Ne vedd gyöngédtelenségnek e gastronomikus célzást, gondold meg, hogy, ha most askétai életre kényszeríti is a sors emésztő műszereidet, el fog jönni az idő, midőn hasadat veres övvel kerítve istenképtül rakhatod oltárodra, s mostani sorsodon bosszút állhatsz avval, hogy azontúl csupán gyomrodnak élj. A has-cultus, melynek boldogsága nem fog elmaradni, ha le nem tántorúlsz eddigi útdról, kárpótolni fog mindazon szükségért, melyeket most szenvedsz, s akkor büszkén nézheted le azokat, kik elég élhetetlenek valának gyomrukat nem életeélnak, hanem csak eszköznek tekinteni.)

Mint mondtam, gyomrunk akkor jó volt, nem ártott meg neki sem azon rettenetes hígságra diluált leves, melynek alakjában a természet tudományát belénk kanalzták, sem azon darabos hazugságokból gyúrt gombóc, mely hetenként háromszor „világtörténet“ név alatt

került asztalunkra, sem azon különféle rántások és sauge-ok, melyek célja csak az volt, hogy haszontalan habarékkal teljék meg gyomrunk, nehogy még valami valóban életadó, erősítő ételt megkivánjunk.

Te szerelmes verseket írtál, én a pad alatt átdugott „költeményeidre“ paródiákat rögtönöztem, együtt tanultunk, — sőt „bovizáltunk“ — mely szó nagyon illik gymnasiális tantárgyaink tartalmára, — együtt mulattunk, játszottunk és örültünk az életnek.

Örültünk, anélkül, hogy tudtuk volna miért.

Még ebben a bolondságban is együtt haladtunk. Hanem aztán kezdődött a dualismus, melynek Lajtáját az élet záporosói mind szélesebbre dagasztották közöttünk.

Te szerelmes lettél. Természettől fogva melancholiára hajlandó, megterhelve lelkedet temérdek regényolvasással, természetesen szerencsétlen szerelmes. Az ember, ha fiatal korában szerelmes lesz, mindig szerencsétlen szerelmes. Vagy legalább annak képzei magát.

Lovagregényeidben megvolt a szerencsétlen szerelem elleni állandó recept : a kolostor.

Nem ölthetél fátyolt, tehát elmentél papnak.

S míg én a főváros élettermő zajában élve míveltem a jogot és az asszonyokat, téged egy vidéki városban, melynek lakosságát 25% pap, 25% papok rokonsága s tisztviselői, 25% más mindenféle ember és 25% olcsó szépség képezi, — beledugtak egy mindenfelől elzárt kaszárnyába. Itt, a papnövelde ólom fedelei alatt — mit csináltak veled? azt részletesen el nem mondhatom, mert midőn az első évi szünet alatt viszont láttalak, és semináriumi életed felől tudakozódám, adott válaszaidból láttam, hogy egyikét azon tulajdonoknak, melyek a férfi legszebb ékességei közé tartoznak, már elvesztetted.

Az őszinteséget már az első esztendőben elfojtották benned.

Viszonyunk virágzó fájában már benne volt az üszög.

Te ismét visszatértél azon titkos műhelybe, hol elzárkózottan a világtól praeparálja magának az egyház toborzott újoncait; hol nemcsak a testre adnak egyenruhát, hanem a léleknek is letörik szárnyait, hogy belekényszeríthessék a clericális meggyőződés igájába.

Elmúlt a második év, s te a szűnidők alatt ismét meglátogattál.

Fiatal emberek beszélgetési tárgyai közt mindig első helyen állnak a nők. Még egy évvel előbb régi elfogulatlanságunkkal beszélgettünk egyik másik nőismerőnkéről, egyik másik közös vagy nem közös kalandunkról, — most, a semináriumban töltött második év után már művészien el tudtál pirulni, ha nőkről szóltam oly körülmények közt, melyekben az imádságos könyv nem szükséges a kép teljességéhez, s hogy a szobaleánynak, ki nem tudom miért pillanatra megfordult a szobában, nem fedezted el keblét kendőddel, ennek azon körülményen kívül, hogy magas ruhája állig ért, legnagyobb oka az volt, mert nem akartad elárulni magadat, hogy *Tartuffeot* valaha olvastad.

Magad is az voltál már.

Az első évnek csak negatív eredményei voltak: kiölték benned az őszinteséget. A második már pozitív vívmányokat mutathatott fel: képmutató lettél.

Meg is mondtam neked minden hámozás nélkül. Megharagudtál. Természetes. Azon keresztyéni alázatosság és szerénység, melyet tölcserrel töltöttek beléd, nem tudta megállni, midőn színészi tetetséged iránt elismerésemet nyilvánítám. Pedig az elismerés nem volt túlozva. Nem fakadtam újdondászi ömlengésekre, minőkkel nálunk rendszeren oly könyvek szoktak hirdettetni, melyeket az ismertető nem is olvasott, — s elragadtatásom, melybe komédiási kísérleteid döntének, nem

tett egyoldalúvá. Elmondtam hibáidat is. Mert a jezsuita sem kerül ki készen a két évi semináriumi cursusból, mint Minerva az agylágyulásban szenvedő Jupiter fejéből. A képmutatás olyan merTERSÉG, mint a kacéRSÁG.— Végy elő csak két nőt. Az egyik félév előtt került be faluról, hol edényt mosogatott, vagy pulykákat őrzött. Három hónapi szobaleánykodási carrièrè után aztán megúNVA az élet prózáját, fellengő lelkületének engedve bizonyos szabad művészetre adja magát. Akad mestere is, aki lelkiismeretesen beleavatja művészetének mindazon titkos és nyilvános fogásaiba, melyekre új életpályáján szüksége lesz, s melyeknek első, s legfontosabb fejezetének neve : kacéRSÁG. A hölgyecske a világba lép, azaz az utcára. Természetesen „fényes kiállításban“ mert a dekorációk divatja megszűnt a római egyház monopóliuma lenni, s a közönséget a legjobb darab is csak akkor csábítja színházba, ha „kiállítás“ van benne. Női méltóságának s kifizetetlen selyemruháinak boldogító öntudatában sétál végig a néhai Panna a váci útcán, de a bársonymente, s a kis „chapeaux à la bergère“, mely „à la Greque“ idomított hajzatát fedezi, nem képesek illusióinkat összetartani, melyeket egy pillantása eloszlat. Mert egy pillantása kijózanít, — egy ügyetlenül kacér pillantás. Mi sem teszi a nőt oly nevetségessé, mint az ügyetlenül üzött kacéRSÁG. S valamint igaz, hogy a finom kacéRSÁG a női szépséget végtelenül neveli, úgy az a darabos, mintegy „kamaszéveiben“ járó soít disant kacéRSÁG, melylyel a nem legitim selyemruhák hősnői „dolgoznak,“ szinte visszataszító.

Ellenben egy, talán nem is egészen fiatal, de szép nőnek, kinek a kacéRSÁG már vérébe, idegeibe ment át, s ki a szépítő szerek e leghatásosabbjával oly ügyesen tud bánni, hogy észre sem vesszük, ki e biztos fegyvert oly gyorsan forgatja, hegy a szem csak annak vakító fényét látja, de nem a prózai kardlapot, melyen a nap

sugára megtört, — az ily nőnek legfelebb egy sz. Origenes volna képes ellentállani.

Hasonlítsd össze e rutinirt nagyvilági hölgy kacérságát ama „félvilág“ hölgyének darabos, kézzel fogható kacérságával, — mint összehasonlítám én a te még kezdetleges, kissé ügyetlen jezsuitaságodat más rutinirt mesterek képmutatásával — —

A képmutatás jövedelmező mesterségében még csak annyira voltál, mint a fentebb említett Panna nevű hölgyecske. (Ne vedd rossz néven e frivol hasonlatot, melyre csak azon, bennetek testté vált közmondás vezetett, hogy les extrêmes . . . hogy mit csinálnak? azt úgyis tudod.)

Ezt is megmondtam. Megharagudtál ezért is.

A harmadik évi cursus után már olyankor látogatnál meg, mikor tudtad, hogy otthon nem vagyok.

A negyedik után már akkor sem. S azóta is csak néhányszor, véletlenül találkoztunk.

De e néhány találkozás alatt is meggyőződtem róla, hogy fentebb említett hiányaidat teljesen kipótoltad. Már most nem hasonlítanálak többé Pannához. Most már oly ügyes vagy, mint az Alexandrinek, Coelestinek stb.

Gyönyörű egy intézet lehet az a ti semináriumotok.

Vallásos kedélyvel, s szent elhatározással egy önfeláldozó életre lép belé az ifjú. Lelke előtt eszménykép-ként lebeg hivatása, melynek kész életét hozni oltárára. Tele jó akarattal, buzgósággal, költészettel, mély vallási érzelemmel a szívben, férfias lemondással a lélekben, — s midőn négy év múlva kikerül a seminárium zárt falai közül : kész jezsuita, kész ultramontán áll előttünk.

Valjon mi okozza e roppant változást? — mi az, ami a legnemesebb szívet rövid idő alatt így megrontani, mi a lelket így elmérgesíteni képes?

Mi az a forró, fojtó szél, mely a legmagasztosabb szándék virágait lefonnyasztja?

Nézzétek papjaink életmódját, törekvéseinek irányát, s megtaláljátok e kérdésre a feleletet.

Az ifjú belép a semináriumba, hogy a vallás szolgájává képezze magát.

És kijő belőle, mint a hierarchia szolgája.

A nemes lelket, mely eszmékért hevül, egy intézmény rabszolgájává alacsonyítják. Ki arra készült, hogy Isten imadásában lelkét megedzve, a szeretet vallását hirdesse a népnek, azt a papi hatalom zsoldosávává silányítják. Ki lemond egy élet örömeiről, hogy isten szolgája legyen, azt olyanok szolgájává teszik, kik isten nevének köpenyében zsarnokoskodnak. S a jutalom minde rabszolgaságért? — a remény, hogy egykor ő is egyike lehet e zsarnokoknak.

A hierarchia lételének alapelve, törekvéseinek célja nem a vallás, hanem a hatalom.

A hatalomnak pedig szolgákra s harcosokra van szüksége.

Ilyeneket nevelnek a semináriumban.

A papság a vallásban keresi hatalmának jogcímeit, s hogy e jogcímek elismertessenek, legalább külsőleg, nem szabad szakítania a vallással. Ha a külszín megőriztetik, a vallást félrevetheti a pap, mint haszontalan lomot, mely, nemcsak hogy hasznára nincs, de még gátolhatná is törekvéseiben. Az első feladat tehát, melyet az ifjú papnak meg kell oldania, az, hogy a vallásosság külszínét meg tudja tartani. Csinálnak tehát belőle jezsuitát.

De ez még nem elég. A második tulajdon, melyből kitűnő kalkulust kell nyernie: a szolgáltság. Még pedig a szolgáltság legalávalóbb neme: meghunyászkodás, a

jövő uralkodás reményében. Mert, hogy a fiatal pap helyesnek találja azon egyházalkotmányt, mely ezrek rab-szolgaságára alapítja egyesek uralkodását, mely az egyház legmunkásabb, legerényesebb, s így leghasznosabb szolgálait nélkülözésekkel teljes, keserves, gyakran inséggel küzdő sorsra kárhuztatja, hogy a felülállók bőséggel úszszanak, mely az egyház szolgálait kiragadja a családi élet örömeiből, mely elfojtja bennök az embert és a polgárt: — hogy a romlatlan lelkű, fiatal pap az ily egyházszervezet védőjévé váljék, szükséges, hogy miután a valódi vallásosság, a hazafiság, s az emberi öntudat benne kiírtatott, lebegjen előtte egy cél, mely bőven kárpótolja őt pályája kezdetének viszontagságaiért, mely elég erős legyen őt minden nélkülözésekre rábírní. Miután tehát jezsuitát csináltak belőle, mesterségesen elszigetelik a családtól, a hazától, mindentől, ami életének célul szolgálhat, — s aztán, midőn így izolálva levén a külvilágtól, nincs más tere, melyen működjék, mint az egyház, akkor, hogy az egyháznak jó s rosszban feltétlen híve legyen, felköltik lelkében a hatalomvágy, a nagy-ravágyás ördögét, mely őt örökre az egyházhoz láncolja. Hogy hí s biztos védelmezője legyen a zsarnokságnak, kilátást nyújtanak neki abban egykor részt vehetni.

Ez a semináriumi nevelés.

Szenteskedés alá rejtett erkölcsi romlottság, s az alázatosság álarcában járó gögös nagyravágyás — e kettőt csepegtetik a kispapokba.

Természetes, hogy az egyik emberen jobban fog az ily lélekdressura, mint a másikon, de azért nem ismerem még fiatal papot, kin a semináriumi nevelés e két főelve nyomokat nem hagyott volna.

Te pláne csupa ily nyom voltál.

Képmutató és nagyravágyó vagy, s ez állításomat

hiába igyekszel mostani helyzetekkel és életmóddal megcáfolni.

Szerény, sőt szegény kápláni helyzetekben a pusztá, a rideg megélés is nagy feladat. Mértékletesnek kell lenned, mert ha te is pityókos volnál délutánokként, mint esperered, megesnék, hogy a halottat, kit temetni kell, megkeresztelnéd, s ez nyilvános skandalum volna, melyet uraid el nem néznek. (Más tekintet alá esnek a titkos skandalumok.) Erkölcsösnek is kell lenned, mert a házon kívül kalandokra járni nem mersz, s az esperesi lakban csak három hölgy lakik: — a szakácsné, az unokahúg s az előbbinek egy rokona, — ezek pedig már „besetzt.”

Hiába hozod fel tehát mostani életmódodat. Szorgalmas, mértékletes, erkölcsös életet élsz, alázatos vagy előljáróid iránt, de csak azért, hogy minél előbb oly polcra juthass, melyen büntetlenül lehetsz lusta, mérték-telen, erkölcstelen, s melyen tetszésed szerint zsarnokoskodhatol. Majd eljön az idő, amidőn bosszút állhatsz a sorson mostani szigorú életmódodért. Majd kananok, püspök lesz belőled.

Ez a gondolat uralkodik rajtad.

Igen kedves barátom. E nagyravágyás tartja benned a lelket.

Ez célod, ez istened.

Ez isten oltárára kész leszesz áldozatul hozni mindent. A helyes, a valódi erkölcs forrásától, a családi élet-től eltiltanak egyházad rendszabályai, miáltal az ember és polgár legnemesebb kötelességeinek öntudatára sem jutsz. Családod nincs és nem lesz, hazád nem e földről, hanem a túlvilágról való. — Hogy szerethetnéd te, ki embertársaidal megszakítál minden összeköttetést, hogy szsrethetnéd te embertársaidat, nemzetedet, hazádat? Mi fog gátolni, hogy eszközül ne használtasd magadat bár-

mely hatalom által saját polgártársaid, saját hazád ellen, ha ezáltal egy fokkal magasabbra hághatsz a hatalom, a gazdagság lépcsőjén? Miután szakítva a világgal testedet lelkedet eladtad az egyháznak, hogy fogsz lelkesülni másért, mint az egyház hatalmáért?

Ha azon úton haladsz, melyen megindultál, nem is fogod tenni.

Nincs más hazád, mint az egyház, nincs más célod, mint az egyház hatalma. Szóval ultramontán vagy, mint annak a rendje.

És én mégis hozzád firkálok az egyházreformról?

Nem azon reményben teszem, mintha gyarló tollamnak oly hatalmat tulajdonítanék, mely megtéríthessen.

A világerért sem.

Mert lenne szavam bár veséig, velőig ható, lenne bár tollamnak minden vonása egy létra, melyen az örvényből kimászhatol, — még akkor sem remélném megtéréseidet. Mert nemcsak nézet-, hanem érdekek különbség van köztünk.

Ha azon ultramontán politika, melyet ti követtek, becsületes meggyőződés dolga volna, akkor lehetne remélnem, hogy okaim előtt meghajolsz. De nektek nincs meggyőződésetek. A ti eljárástok alapja az anyagi érdek. Ez nektek hasznot hajt, pénzt hoz. És ez ellen nincs argumentum.

Beszélhetek én nektek az egyház reformjának szükségéről, hordhatok fel megcáfolhatlan igazságokat; — mit használ? ti zsebetekre üttök, gondolván: „meglehet hogy az helyes, amit te mondasz, de nem fogadom el, mert kárt vallok mellette.“

Nem nézetek, hanem érdekek állnak itt szemközt egymással. Az egyik részen a hierarchia, a másikon nemzet, a h a z a közérdeke.

E haza, e nép érdekében szólalok fel, s miért hoz-
zád fordulva? gondold, ha más nem jut eszedbe, azért,
hogy bosszanthassalak.

Ezt az ártatlan mulatságot csak nem irigyelheted
tőlem, kit annyit üldöztek már cimboráid.

De már későre jár az idő. — A viszontlátásig!

MIÉRT FESZEGETJÜK MOST AZ EGYHÁZREFORMOT?

II

Azt kérde a többi közt kedves barátom, hogy miért pendítem meg most ez ügyet, miért akarok vallási viszályt szítani a felekezetek közt? s több ily szemfényvesztő dolgokat, melyeket hónapok óta olvashatunk mindketten az ultramontán lapok hasábjain.

Furcsa kérdés.

Ha valaki, ki évek óta valamely betegségben sínlődött, de nem volt azon helyzetben, hogy magán segíthessen, évek múlva megragadja az első kínálkozó alkalmat, és igyekszik bajából kilábolni, — fogod-e neki rossz néven venni, hogy betegségeétől menekülni igyekszik?

Lásd, így vagyunk mi veletek. Ti ultramontánok fekély vagytok politikai életünk testén, s befolyástok oly hatással van a nemzet lábára, mint a köszvény. Akkor nyilallik belé legerősebben, mikor járni akar. A különbség csak az, hogy e fekély alapos műtéttel eltávolítható, s hogy, míg a köszvényre mindeddig nem talált gyógyszer Aeskuláp tudománya, a ti befolyástok ellen van ellenméreg.

A baj régi, mely bennetek népünk élete fáján rágódik, századok óta, szövetkezve egyéb balkörülményeinkkel, hatalmas akadálya volt a nép anyagi s szellemi felvirágzásának.

Az ily baj gyógyítását halasztani veszedelem; nem lehet ahoz soha elég jókor hozzá fogni.

Mert hogy e baj létezik, — azt tagadni nem lehet.

Vannak talán egyesek, kik hozzászokva a tradicionális állapotokhoz, belepenészedve minden ócskaságnak imádásába, megelégedve a tényleges helyzettel, vagy nem látva túl orruk igen korlátolt hatáskörén, — rémnek tartják azt a veszedelmet, melyet én fedezek fel bennetek.

Nem rém az. Fájdalom való.

Mert, ha eltekintjük azon szűkkeblű, reaktionárius politikát, melyet a római hierarchia fejei hazánkban üznek, azon vad önzést, mely minden lépteiket vezérli, azon felülemelkedést a polgár és hazafi kötelességein, s azon megátalkodott, az ámitás és szemfényvesztés fegyvereivel vítt küzdelmet a z o n alkotmány ellen, melyhez a nép milliói, mint nemzeti életök legerősebb támaszához ragaszkodnak, — ha elgondolván mindazt, amit e népnek tenni kell, ha becsülettel megélni akar, a haladás minden útján a római egyházat látjuk az egyik akadálnak, — ha szembe állítjuk azt, mire e hierarchia törekszik, avval, mire a népnek szüksége van, — lehetetlen azon eredményre nem jutnunk: hogy nemzetünk politikai életében mindeddig nagy, túlságos befolyást engedünk egy oly elemnek, melynek érdeke nem a nemzet érdeke, melynek céljai nem a nép céljai, s melynek java karöltve jár a haza balsorsával.

S ha ennek öntudatára jutottunk, szabad-e tovább halasztani a baj orvoslását? — Nem jogunk ez nekünk, hanem kötelességünk. — Kötelességünk a nép, a haza iránt.

Való igaz, hogy e veszedelmes hatalom némileg titokban működik. Céljait be nem vallja, eszközeit eltakarja.

De azért fel lehet ismerni. Felismertem én is, — és mert a dolognak némi kellemetlen következményei is voltak rám nézve, elpanaszlom keservemet baráti füleidnek.

Mert mártýrrá tettetek kedves barátom, valóságos mártýrrá.

Nehidd, hogy a vértanúságra a reformátoroknak van kizáró szabadalmuk. Azon dicséretes szokás, valakit elveiért, szavaiért máglyára vinni, nem ment ki még a divatból, csak külsejében fette fel az új kor simább alakját. Tűzrendőri tekintetek tiltják a szabad ég alatti tüzelést, s a fa nagyon megdrágult, kivált a fővárosban. Annál olcsóbb a szó, még ha le kell is írni. S az inquisitio szelleme még ma is él a világban, fel-fel üti fejét szerencsét próbálni apró guerillaharcokban, [miután derékhadát a korszellem már leverte. Neki minden alkalom kedves, minden tér illő; minden eszköz jó, legyen bármily szennyes, mert tudja, hogy őt jobban be nem szennyezheti. Azon helyeken kezdve, hol országok sorsát döntögetik, addig, hol a journalista saját szelleménél antichambriroz pár hasábnyi gondolat-készletért. Igen barátom, a journalista is lehet vértanú, habár vérét nem ontják is.

Nem tudom jól áll-e fejemen azon mártýr-koszorú, melylyel Menyus bácsi felvirágozott. Elég ahoz, hogy megkaptam, még pedig egy dörgedelmes hangú levél kíséretében, melynek végébe öreg betűkkel oda volt írva postscriptumképen, hegy többé gondolni se merjek Malvinkára, Menyus bácsi szép leányára. De lehet-e rá nem gondolni? mikor ő oly szép . . . no nem írom le bajait, nehogy világi gerjedelmekre fakaszszam klerikális lelkedet. Malvinkától már confiskálták mind a hét pho-

tographiámat, s azt mondták neki, hogy „meghaltam.“ Szegényke megijedt s csak azon hír vigasztalta meg, hogy nem testileg, hanem „erkölcsileg“ haltam meg. Malvinka azonban tudja, hogy az ily, Menyus bácsi által kimondott halálítélet dacára nagyon jól megélhet az ember. Menyus bácsi hátrafésült hajzatával, a múlt-hoz tapadt lelkével, s az új világban magát sehogy fel-találni nem tudó eszejárásával anathémát mondott fe-jemre. Ismerned kell őt kedves barátom, hogy belásd, mily multságomra szolgálhat az ily excommunicáció. Menyus bácsi mint szegény gazdasági írnok egy kápta-lani jószágon, kezdte jövedelmező élete pályáját. — Megházasodott. Ami mást tönkretesz, az neki szerencsé-jére vált. Neje szép volt. — Érted e szó mély jelentését? Ez azt jelenti, hogy Menyus bácsi fél év alatt ispán, egy év alatt kasznár, két év alatt tiszttartó lett, mely állás-ból néhány év alatt saját és neje érdemeinek lajtorjáján felvitte a jószágigazgatóságig. A tisztelt férfiú életének felét avval tölté, hogy kanaanok uraival whistezett, bi-liárdozott, evett és ivott. Érdekei úgy, mint hivatása, életmódja úgy mint élete párja ekként Menyus bácsit annyira a veres öves papsághoz láncolák, — azon kö-telések, melyek őt tisztelendő uraihoz fűzték, oly erő-sek, oly élvezetesekek s részben oly gyöngédek valának, hogy nem lehet rossz néven venni szegény lelkének, ha tetőtől talpig ultramontánná vált. Hivatala most már csak sinecura, s egyéb dolga nincs, mint ultramontán-nak lenni. Ez a kedves Menyus bácsi tehát egyike azon vén „ganache“-oknak, kik bálványkép imádják a kö-zépkor setét szellemét, kik előtt minden szent, ami ócska, s kik minden ócskát, mi a világtörténet pincéjében meg-avasodott, ereklyeként tisztelnek; s kiket még az sem volna képes szent korlátoltságukból kiragadni, ha meg-esnék rajtuk az, ami megesett a x—i barátokon, kik egy szent Karbunculust őriznek, kinek szentségén kívül

két ballába van. Épen két balláiban rejlik a csoda, mondá a hívés boldogító érzetével az ereklye felkent mutogatója, midőn e körülmény felett valaki egy profánus megjegyzést tett, s ha Menyus bácsi ott lett volna, mindenesetre védszentjének választja e bizarr maradványát az ereklyeüzletnek. A szent ember, ki a purgatoriumot áthidalva, féllábbal már a menyországban áll, Sodomaként kerüli a fővárost, mióta az elveszté patriarchális színezetét, elvonúl odújába, s onnan átkozza a világot. Haragszik a vasútra, mely az ekhós szekerek divatjának nyakára hágott, haragszik a gőzre, és mindenre, amit laikusok és plebejusok találtak fel, s ami mégis, pápai autorizáció nélkül is képes volt meghódítani a világot. Az ipar előtte istentelen, a kereskedelem a keresztyénség profanációja; az emberi ész nála gonoszság, s a tudomány nem más, mint e gonoszság pártütése az istenség eszméje ellen. A szabadelvűségben a tulajdon megtagadását, az egyenlőségben az erény halálos ítéletét látja, s ha a demokratia jut eszébe, egész éjjel szeptember másodikával álmodik, s azon hazafias papokat siratja, kik a francia forradalomban saját hazájok ellen fellázadtak. Gyanúba fogtam kezdetben az öreg urat, hogy ő írja az „Idők hírnökébe“ és a „Pesti tanúba“ azon kriptaszagú vezércikkeket, melyekben a setétség roppant készletével az üres phrázisoknak síkra száll, hogy elhitesse az emberekkel, miszerint többet ér a világosságnál, melyekben egy elaggott kopasz rendszer, nemlétező hajszálait tépve lopózik fel köszvényvete tagjaival a közvélemény tizakós szószékére, képzelhetlen meggyőződéssel, virtuóz szemfényvesztéssel prédikálván, hogy ő jobban megállja a sarat, mint azon ifjú, életerős levante, kinek bölcsejénél a szabadság angyala állt őrt, s kit a honszerelem ápoló karjai neveltek erőteljes férfivá. De mióta e cikkek oly nagy mennyiségben burjánzanak az említett posványokban, feloldám

Menyus bácsit a gyanú alól, s most már elhiszem, hogy azokat a cikkeket — többen írják. —

Elképzelheted, hogy ezen bevezetés után nem a képviselőházba megyünk. — Valamivel — feljebb. —

A háznagyi hivatalban aristokratikus alak fogadott. Szigorú, büszke arc, egy legitimista a juliusi forradalomból, vagy royalista az I. Károly korából, ki sem lelkét sem térdét nem hajtja meg soha. S a büszke royalista, méltóságának öntudatában osztogatá a karzati jegyeket. Nagyúri phlegmájából még az sem hozta volna ki, ha valaki excellentiás úrnak találja szólítani, pedig csak közönséges komornyik. Különbösen nem az ő hibája, ha felebb nem viszi. Csak egy pár provisorium kellett volna még neki, s lehetett volna belőle akár helytartósági tanácsos.

Jóval az ülés kezdete előtt értem a karzatra, s elhelyezkedve ülőhelyemben, rövid siestát engedtem lelkemnek. A terem egyszerre elhomályosodott tekintetem előtt, s a szürkületben fantastikus ködfátyolképek váltak fel egymást. Láttam veres és zöld székeket.

Ezekre cifra nevek ültek. Itt ott egy pár ifjú, életvidor alak, mint fürge evet a romokon. Mert a nagyobb résznél köszvényes lábakon kopasz fej ül, az arcon pergamengőg. — De ezekkel most nem volt dolgom.

A veres székekre apró aranykeresztek ültek. Minden kereszt végén egy ember fekete vagy fekete-vörös talárban, mely színvegyület nagyon emlékeztet Mephisto costumejére Faustban. Tiszteletreméltó fők, melyeken a fehér fürtök élethalálharcot vívnak a kopaszság daemonával, s néhány setétre kiaszott Loyola-typus mellett vitoran méltóságos, a gastronomia jól tartott nymphája által kerekre esztergályozott arcok. Csupa jóság, felebaráti szeretet és könyörületesség ez arcokon. A szemek jó akaróan mosolyognak, a homlokon komoly áhitat ül, az ajkakon kenetes ékesszólás lappang. Min-

den pillantásuk egy imádság, minden kézmozdulatuk egy jótétemény. Csupa megtestesült erény; egyegy tétele az örökigaz erkölcsnek.

Amazok az aristokratia, ezek az egyház képviselői.

Együtt pedig ez a középkori eszmék fekete serege.

Alig van lényegében különbözőbb, s céljaiban mégis megegyezőbb két testület, mint egyház és aristokratia. Ennél az érdem semmi, a születés minden, annál megfordítva. S mégis mindkettő ellentétben áll a közjával, mindkettő kasztérdekéért küzd a közérdek ellen; mindkettő a múltban és a múltnak él, harcban a jelenel.

Felkél egy az egyháziak közül.

Egy kereszt, egy talár s benne egy ember. A nagy reformátort hajdan keresztre függesztették, most a kereszt függ apró nemreformátorok nyakában. Az idők változnak. Azon véső, melylyel a gondviselés tizen-nyole század előtt a legnagyobb ember alakját véste a történelem márványtáblájába, e nagy munkában megcsorbult. Akkor a kereszt a vértanúság symboluma volt, most az élvezet forrása. Akkor a vallás eszme volt, most hivatalos egyenruha.

Az egyenruha megszólal. —

„Kennst du das Land, wo die Citronen blühen?“

Messze innen, a Tiberis partján, hol a Caesárokat Nérók válták fel, s a Brutusok nyomait Caligulák fertőztetik be, hol a hazafi erény hült helyébe a cosmopolita bűn ült bele, — mystikus stylben alkotott zongora előtt egy ember ül.

Nem ember, egy fogalom.

A zongora húrjai villanysodronyokká váltak, s amit az a fogalom a billentyűkön rájok bíz, azt elviszik a világ minden tájai felé, hol az „egyedül üdvözítő egyház“ hívei lakoznak. A zongorázó fogalom elaggott,

elfeledé betéve tudott hagyományos dalait, s kottákra szorúl már, melyeket készségesen liferál Loyola hadserege. Az „ecclesia militans“ omnipotens „generálisa“ parancsnokol e szóseregek felett, s teszi mozgásba azon roppant gépezetet, mely az egész világot elborítja.

Adott jelre megindúlnak a hadak, mindenfelé az egyes országok „honi“ és „nemzeti“ öltönyébe burkolódzva, — táborot ütnek, megharsan a harci kürt, kereszties vitézek száguldanak a letarolt mezőkön keresztül; iszonyú robajjal egymásra tör a két sereg, s a pokoli csatazajból nem hallatszik ki más, mint a két hadakozó fél harckiáltása . . .

Az egyiké : „S z a b a d s á g !“

A másiké : „E g y h á z !“

Valóban ellentétben volna e kettő egymással?

Épen e kérdés felett kezdtem elmélkedni, midőn egy szónok harsány szava, erőszakot téve figyelmemen, odahallgatnom kényszerített.

Taval volt, s a képviselőháznak egyik felirata került a „méltóságos főrendeknél“ tárgyalás alá.

Mi egyébről is lett volna akkor szó, mint az 1848-ki alkotmány visszaállításáról?

A képviselőházban, azon férfiak közt, kiket a nép bizalma emelt a nép képviselőivé, volt egyben másban nézetkülönbség, de az alkotmány ellen pirult volna bárki is szót emelni.

Megtették a méltóságosak.

Sokat beszélve, mondtak semmit.

A haladás és szabadság ellenei hol a nemzet, hol a korona érdekeinek álláspontjára lopódzva, dörögtek az ellen, mit a nép méltán tekintett nemzeti létele előfeltételének.

A sok beszéd közt volt olyan is, mely a vallás, az egyház nevében támadta meg az 1848-ki alkotmányt.

Az ultramontanizmus és reakció bajnokai nyíltan bevádolák az 1848-ki törvényhozást a „katholikus érdekek” megsértése végett.

Volt nagy öröm az aranykeresztes padokon.

Szeretik önök a római parfumeot?

Az én szagló műszereim ilyenkor puszkaporszagot sejtnek, kivált ha a lóláb oly tisztán kilátszik a fekete köntös alól.

De hát az orrok ízlése különböző.

E jelenet közéletünk egy oly ágára fordítá figyelmet, melylyel nálunk a nagyobb rész keveset törődik, az egyházi viszonyok terére.

Csakugyan oly nagy, oly kiengesztelhetetlen volna az ellentét a szabadság és egyház közt, aminőnek az ultramontánok feltűntetik?

Ez idő óta figyelemmel kezdém kísérni a magyar papság s klerikális journalistika magatartását.

Érdekes jelenség.

A jel meg vala adva, az aprók siettek követni a „nagyurak” példáját. Az ultramontán lapok, s főleg a „Religio” megindíták a hadjáratot az 1848-ki törvényhozás ellen. Megindíták akkor, midőn azon alkotmány még birtokában sem volt a nemzetnek, mikor még küzdenie kellett érte, s így közvetlenül azon párt politikája mellett harcolt az ultramontán sajtó, mely Bach és Schmerling képében tizennyolc éven át sanyargatá hazánkat.

Egy cikke a „Religio”-nak, egy hosszú hathasábos dühöngés, különösen kivált a többi közül.

A Religio, az álmeggyőződés mátyrkoszorúját

feltéve saját fejére, s kéjjel élvezve az ily olcsó vértanúság töviskoszorúját, e cikkben rókamódra le mond a sohasem bírt népszerűség sovány zöldségéről, s „lelkiismeretére és józan eszére“ támaszkodva, a veres övek és püspöksüvegek hona felé szegzett sovár tekintettel, jól tartott gladiátorként kilépett a journalistika porondjára.

Egy modern sz. György, amint bátran szembe száll a sarkánynyal.

Az ultramontán töredék vezéreinek fellépése a felső házban, gondolám magamban, talán csak jel volt a csatára, az első harsonaszó, melynek hallatára minden oldalról feltámadnak a harcragyó hadak, hogy a római áldással hímzett lobogó alá sorakozzanak?

Talán írtó háborút fog most kezdeni a papság az 1848-iki eszmék ellen?

Előbb a törvényhozásban, a sajtóban, aztán az egyházak szószékein s a családi élet szentélyében, mert hiszen ez annak a rendje.

Meglehet. Ez nem volna új jelenség.

De nem szabad, hogy készületlenül találjanak.

Így is történt, az ultramontán sajtó mind nagyobb hevességgel folytatá támadásait az alkotmány ellen. A nép nem igen vette észre. Egyrészt e lapokat alig olvasta valaki a papságon kívül, másrészt a nemzet az alkotmány visszaszerzésének nagy munkájával elfoglaltan, nem ért rá figyelmet fordítani ezen agitációra.

És taval nem is volt alkalom a népet ez izgatásról felvilágosítani. Az egyházi ügyek még nem kerültek napi rendre, s a censura, — világos bizonyítványaul azon benső szövetségnek, mely a hierarchia és absolutismus közt létezik, — drákói szigorral nyakát szegte minden szónak, mely a hierarchiáról ejtve, nem a hierarchia mellett nyilatkozott.

Így tartott ez állapot az idei februárig, midőn a magyar 1848-iki alkotmány visszaállíttatott.

Az ultramontanizmus jókor mobilisált hadtesteit el-lepték a tért. De a liberalizmus derékhada nem látszott észrevenni a hadizenetet. Még egy puszkagolyó sem fe-felt az ellenség bombáira.

Ilyenkor, gondolám magamban, egyes guerilla har-cosok is tehetnek némi szolgálatot a közügynek.

Néhány hétre az alkotmány visszaállítása után, a visszanyert sajtószabadság védpaizsa alatt megindult az „1848“ című napilap.

A demokrátiát tűzte homlokára jelszól, s első fi-gyelmezteté a nagy közönséget azon ellenséges törek-vésekre, melyek a nép alkotmányos szabadsága ellen, az ultramontán táborból erednek.

Azon egy, két toll, mely a lap megindulásakor ez eszmék védelmében a keztyűt felvevé, az „1848“ rövid pályája alatt már kis hadsereggé szaporodott. A felvi-lágosodott, a szabadságot valóban tisztelő szellemek a társadalom leghasznosabb osztályaiból, csakhamar a zászló köré gyűltek, s a kis lapnak hasábjain, melyben hiányokat igen, de ingatagságot, tétovázást találni nem lehetett, s melytől, ha minden egyéb, de a szabadság mély, lángoló szeretete el nem volt vihatható, — katolikus pap és katolikus világi, protestáns és zsidó, görög és unitárius, az egy, a közös célban egye-sülten, a hazafiság szent érzetétől lelkesülten küzdtek a szabadság, a haza érdekeiért, nemcsak a világi, hanem az egyházi reakció ellen is.

A lap közönsége folyton szaporodott, midőn julius közepén egyszerre le kelle tennünk a tollat. Nem aka-rok recriminációkba bocsátkozni; a közönség úgyis tudja, ismeri azon okokat, melyek az „1848“ élete fák-lyáját kioltották.

Tudni fogod te is kedves barátom, mert felteszem ultramontán ambícióidról, hogy te is hűségesen hordod

az anyagot azon nagy szemétdombra, melyen Lonkay úr az időkről tanúskodik, s melyre a Hírnök nem pirul a kettős keresztet tűzni jelfául.

De ne gondoljátok, hogy az „1848“ legarrottírozása által vége van a harcnak, s most már tetszéstek szerint gazdálkodhattok.

A mi ügyünk nem veszhet el, a mi fegyverünk ki nem csorbulhat. Magunkkal hordjuk azt szüntelen, benne van az lelkünk mélyében, benne felvilágosodott elménk minden gondolatában. Se fegyver az örök igazságosság eszméje, az emberiség önzetlen szeretete.

Mi a legnagyobb ember tanát valljuk, melynek alapelve, lényege a felebaráti szeretet.

Midőn valaki a haladást, a demokratiát támadja meg, megtámadja a felebaráti szeretetet, megtámadja a keresztyénséget.

De a keresztyénség eszméje, mely hivatva van, hogy alapjává legyen az emberi nem sociális és politikai világregdjének, előbb-utóbb győzni fog.

Az újkorfeladata a keresztyén eszmét megvalósítani, úgy, mint az Jézus nagy lelkében megfogamzott; trónra helyezni annak lényegét a maga eredeti tisztaságában, mely eddig elveszett a papság világi érdekeinek túlsúlya alatt.

A keresztyénség azon alakban, a mint a legnagyobb reformátor jós lelkében eszményként élt, a legmagasztosabb eszme, mely a világon kimondatott.

Alapelve a testvériség.

A testvériség érzelméből foly szükségképen az egyenlőség, a szabadság, a demokratia. És az út ezeknek minél előbbi s minél tökéletesebb megvalósítására nem más, mint korunk irányának tiszta és következetes tovább fejlesztése, azaz a haladás. — —

Azon tizennyolc század, mely Jézus halála óta lefolyt, nem volt képes tanait tisztán érvényesíteni.

A római császárság hanyatló korszaka, mely egy alapjaiban megromlott államszervezet vég vonaglásait tünteti fel, anélkül, hogy népeiben erő volna az újjászületésre, — a népvándorlás mindent felforgató ideje, midőn ifjú, öserejű népek foglalták el azon tért, melyet a corrumált világ ura megvédeni nem bírt, — a nyers középkor lelki és anyagi feudalismusával — nem voltak alkalmasak e legtisztább eszmét diadalra segíteni. Az emberiség általános műveltsége alacsony fokon állt; s még a tudományban kitünő lángelmék műveltsége is csak egyoldalú volt, mert hiányzott bennök a valódi tudományos műveltség egyik előfeltétele: a felvilágosodás.

A reformáció megingatta alapjaiban a középkor épületét, a philosophia megtörte annak szellemét, s a tiszta keresztyén eszme új életre serkent azon időben, midőn II. József uralkodó társul vette maga mellé a bölcsészetet, midőn Amerika az ember természeti jogait proklamálta, és a francia nép örök lángbetűjével véste a világ történelem lapjaira ez évszámot: 1789.

Mióta az általános művelődés, az új kor modern civilizációja mind jobban terjed, új korszakot élnek Krisztus tanai is; azon korszakot, melynek hivatása, elhárítva a fennálló akadályokat, előkészíteni azoknak teljes diadalát.

Igen, mert a modern civilizáció iránya mindenek felett keresztyén.

S nekünk, kik azon szerencsés sorsban részesültünk, hogy ez új világeszmék emlőin felnevelkedve, fel bírjuk fogni azok nemes irányát, s le tudtuk rázni lábainkról az előítéletek ólomnehezékeit, — nekünk kötelességünk megvédeni a tiszta keresztyén eszmét minden támadás ellen, eredjen az bár magától az egyháztól.

És mi a Krisztus nagy eszméinek diadalát ki fogjuk vívni, minden ellenállástok dacára is. Reformálni fogjuk az egyházat úgy, hogy megfeleljen a keresztyén-

ség elveinek, — Kossuthként : veletek, ha lehet, nélkületek, sőt ellenetek, ha kell!

És a diadal nem fog elmaradni.

Mert vessetek egy pillantást a világ mostani viszonyaira, Európa történelmének utolsó századaira s az új korban nyilvánuló minden nemes törekvések diadalának helyére, Amerikára. És nem csüggedés, hanem alapos remény fogja megszállni lelketeket. Mert azon események, melyeket Klió néhány század óta eltörülhetlen betűkkel vésett a történelem lapjaira, még korántsem tesznek bevégzett művet, hanem csak bevezetésül szolgálnak az emberi nem általános szabadságának.

A gondolatszolgaság kora lejárt, a lelki despotismusnak megszámlálvák napjai. El fog jönni a kor, midőn nem lesz senki, elég botor, ítéletet mondani akarni afelett, valjon kinek tisztelete kedvesebb isten előtt, midőn nem lesz senki elég vakmerő, magát isten és ember közé bírónak feltolni, — midőn megszűnnek a gyűlölet ezernyi árnyékklatai, melyek válaszfalként merednek ember és ember közé, s midőn egy szellem, egy érzelem fogja az egész emberiséget egy testté átölelni, azon szent, magasztos érzelem, melyet a legnagyobb ember hirdetett, s melyért meghalt a keresztfán, — a szeretet!

TISZTÁZZUK A FOGALMAKAT!

III

Azt meg kell adni nektek ultramontánoknak hogy veszekedni tudtok.

Nem hiába gyakoroltátok magatokat századokon át a vallásüldözések s vallásháborúkban, nem hiába gyilkoltatok ezreket és százezreket, — megszoktátok a harcot, s ezen ügyességteket némileg át tudjátok vinni azon harctérre is, melyen csak tollal lehet küzdeni.

De midőn a háború nemes mesterségében nektek, a szeretet vallása szolgálóinak igazságot szolgáltatok, — mielőtt oly vitatkozásba elegyedném veletek, mely közönség előtt megy végbe, olvasóinkat figyelmeztetnem kell azon fegyverekre, melyeket ti a harcban legügyesebben tudtok kezelni.

E fegyverek : a rágalom, pizskolódás, ferdítés, hazugság és a sophisma. Minden argumentumot, amit ti felhoztok, nagyon meg kell vizsgálni, nincs-e ezen alkatrészekből összeállítva. Többnyire valamennyiből gyúrvák okaitok. Ezen eljárás által aztán a bár értelmes, de felületesen gondolkozó közönségnél néha sikerül oly fogalomzavart idéznetek elő, melynek vizében virtuozitással tudtok halászni.

Álljon itt egy a sok közül.

E fogalmakat : erkölcs, vallás, egyház és hierar-

chia, szemfényvesztő logikákkal ügyesen tudjátok összezavarni, s ezen eszmechaoszból nem megvetendő gyakorlottsággal raktok sáncokat sophismáitok védelmére.

Ti az egyházat, illetőleg a hierarchiát azonosítani szoktátok az erkölcsiséggel s vallással. A hierarchiát teszitek mindezek képviselőjévé, s azt az állam főoszlopának hirdetve, fenyegetődzve fordultok a világi hatalomhoz, krokodil részvétellel jósolva, hogy a hierarchia buktával neki is buknia kell.

Gyűjtsunk egy kis világot e chaoszban.

Az állam feladata polgárainak hasznos társaságban élését lehetővé tenni s biztosítani.

Évégből biztosítania kell a személy és vagyon bátorságát; — a polgári, politikai és lelkiismereti szabadságot, — a szellemi és anyagi haladást.

E célját az állam a törvényhozás, sőt a hatalom segélyén kívül is, csak az által közelítheti meg, ha polgáraiban megvan azon erkölcsi érzés vagy öntudat, melyben az állam üdvösintézkedései támaszra találnak.

Igy például, ha az állam polgárai nem ismernék el az élet vagy tulajdon jogát, nem léteznék hatalom, mely azon társadalmat képes legyen összetartani.

Hogy tehát a polgárokból meg legyen a társadalmi, az állami rend fentartására irányuló akarat, vagy legalább ezen rend fenntartása szükségének érzete: kell, hogy ezen akarat forrása, az erkölcsi érzület meg legyen bennök.

Az erény összetartó kapcsa minden társaságnak. S az államnak, főképp pedig a demokratikus államnak szüksége van reá, hogy polgárai erkölcsösek legyenek.

S mi szüli ezen, az államra nézve szükséges erkölcsi érzületet?

Az ész, és a vallás.

Az ész, mely fel képes fogni a társadalmi rend

kellékeit, — s belátván, hogy tűrhető, hozzá méltó élet az ember számára csak a társadalmon belől létezhetik, belátja azon kapocs fenntartásának szükségét is, mely az egyeseket ily társadalommá összefűzi, — megtermi azon erkölcsi öntudatot, melyre az államnak szüksége van.

A míveltségben hátrább állóknál, s minden nép nagyobb tömegénél az ész még nem jutott azon fokára a tökélynek, hogy ezen üdvös tevékenységét kifejthesse. Ezeknél tehát más valami kell, hogy azon erkölcsi érzületet előidézze. Ezeknél a tudást a hit, az észet a vallás pótolja. Mindezen polgárookban, — s mert ezek teszik a túlnyomó számot, tehát általában véve a népben, kikben ezen erkölcsi érzületet csak ezen utóbbi eszköz képes megszűlni, ápolni, vallásosság szükséges.

Az államnak tehát érdekében van, hogy polgáraitban a vallásosság fenntartassék.

De csak azon fokig, míg az erkölcsösség fenntartására szükséges. E határokon túlhajtván, a vallásosság vakbuzgósággá fajul, mely gyakran még veszedelmesebb a másik végletnél.

Eszerint minden vallás, mely helyes erkölcsi tételleket tanít híveinek, az állam szempontjából jó, mert fentebb említett hivatását betölti.

S így, ha valamely országban több, bár hány vallás létezik, mely az államcélra nézve szükséges erkölcsi eredményeket fel képes mutatni, akkor az államra nézve teljesen közömbös, hogy polgárai melyik valláshoz tartoznak.

Az államnak tehát érdekében van a vallásosság, de nem egy bizonyos vallás fentartása.

A vallás elveinek fentartása s ápolására hivatott intézetek az egyházak.

Az egyházak tehát, miután az érzéki világban megtestesítik az eszmét, s úgyszólván a vallás anyagának

megadják a külső, határozott alakot, szinte szükségese az államban. De épen úgy, mint a vallások, csak általában. Egy bizonyos egyház fentartása nem lehet célja az államnak.

Valamint az államok közt demokratikus, aristokratikus és monarchikus államformákat különböztetünk meg, úgy az egyházak is különféle elvek szerint lehetnek szervezve. Így megkülönböztetendők a presbyteri, episcopális és papális egyházalkotmányok. Az elsőkhöz párhuzamba téve az állammal, a demokratiának, a következők az aristokratiának, ez utóbbiak a monarchiának felelnek meg.

Ily monarchikus, még pedig absolutistikus alkotmánya van a katolikus egyháznak. S szervezetének azon fokozatos lépcsőzetét, mely a legfőbb hatalomhoz felvezet, s a hatalom és erő minden szálaait egy pontban csomózza össze, nevezzük hierarchiának. E benső szervezet szükségkép nagyobb hatalmat ad az egyház fejének, kinek kezében minden hatalom összpontosul, s ki a vatikán ormain ülve „csalhatatlan“ tekintélyével igazgatja a világot. A hierarchia tehát nem a vallás, nem az egyház, hanem a papi hatalom képviselője. S természetben levén minden hatalomnak a terjeszkedési vágy, a hierarchia férfaiban is másfél ezred év óta látjuk a szakadatlan törekvést a hatalomra, nemcsak „lelkiekben“, hanem a világi téren is. Ezen világi hatalomváagnak, melynek a lelkiekbeni hatalom eszközévé aljasult, képviselője, a hierarchia, külön elemmé nőtte ki magát a katolikus egyházban, s idők folytán annak minden más elemeit rabbá tette. Mint minden oly tényező, mely valódi hivatását szem elől tévesztve, csak saját hatalmának növelésére törekszik, — s magát nem többé eszköznek egy magasabb célra, hanem célnak tekinti: úgy a hierarchia is, a vallásosság érdekeinek háttérbe szorításával mindenütt saját külön, kasztérdekeit tolja elő-

térbe; nem a vallásosság fenntartásáért, hanem önmagáért létezik. A hierarchia az egyház bürokráciája.

Nem szabad tehát szem elől tévesztetünk azon különbséget, mely a hierarchia s egyház, vallás és erkölcs közt létezik.

A vallás bizonyos hitelvek rendszeres foglalata.

Az egyház intézet valamely vallás fenntartására.

A hierarchikus szervezet az egyház alkotmány egyik faja.

Az erkölcsiség fenntartásának eszköze a vallás; — a vallás fenntartásának eszköze az egyház; a hierarchia ezektől idegen, ezekkel érdekeiben, céljaiban nem egy.

Vallásra, s azon intézetre, mely azt ápolja s fenntartsa, egyházra, tehát az államnak szüksége van; — de nem a hierarchiára, mert ez csak az egyház esetleges szervezete, s mint ilyen mással, jobbal felelősebb.

E különbséget nem szabad felednünk, mert az ultramontanok okoskodásainak egyetlen ereje épen abban rejlik, hogy törekvéseiket, melyeknek egyedüli rúgója a hierarchia hatalomvágya, az egyház s a vallás érdekeinek leple alá burkoltan állítják a világ elé.

Nem a vallás, nem az egyház, hanem a római egyház hierarchikus szervezete ellen intézvék a szabadelvű pártok támadásai. E lapokon nem lesz szó a vallásról. Ez nem tartozik a politika körébe. Ha valakinek kifogása van a katolikus, vagy bármely más vallás tételi, vagy dogmái ellen, ám vigye kételyeit a theologia terére, vitatkozzék, ha szükségesnek tartja, de a politikába ne keverjen oly dolgokat, melyekhez semmi köze. Én tisztelem minden ember vallási meggyőződését, de helyeslem bár egyéni szempontból, vagy rosszaljam, nem fogok hozzá szólani.

Előre figyelmeztetek tehát kedves barátom, hogy engem zavarba nem hozasz, ha journalista nagymeste-

reid Török és Lonkay urak példájára vallásellenes törekvésekkel vádolsz. Nem fogom, mint ti, a vallást a politikai discussio körébe vonni. Itt csak egyházi intézményekről van és lehet szó; oly intézményekről, melyek nélkül a vallás úgy megállhat, mint eddig, oly intézményekről, melyek mélyen belehatnak az állam egész politikai rendszerébe, melyek nagy befolyással vannak a nép szellemi s anyagi civilizációjára.

S mert ez így van, mert a római egyház, szervezeténél fogva, nem szorítkozik a vallási térre, hanem hazánk politikai intézményeinek egyikét képezi, — ezért nemcsak jogunk, hanem kötelességünk is a politika, a haza közjavanak szempontjából az egyház eme szervezetét vizsgálni; és ha azt a népre, a hazára nézve nem elég előnyösnek, vagy épen károsnak találjuk, nemcsak jogunk, hanem hazafiúi kötelességünk oda törekedni, hogy az egyháznak oly szervezet adassék, mely az eddiginél jobban megfelel az állam javának, a nép szabadsága, szellemi s anyagi érdekeinek.

Hagyjatok fel tehát ama szemfényvesztő eljárással, mely nyomorú hazugságok, rágalmak és sophismák segítségével ezen igen egyszerű kérdést összezavarni igyekszik, gondoljátok meg ti, kik a zavaros vízben eddig annyit halásztatok, hogy e vízbe — belefuladni is lehet.

VALLÁS ÉS HIERARCHIA KÜLÖNBÖZŐ DOLGOK

IV

Nincs nagyobb humbug a világon, mint az, melyet ti űztök, midőn a hierarchiát a vallással azonosítjátok.

Nem — ti nem vagytok a keresztyén vallás képviselői. Ám hasonlítsátok össze e kettőt egymással.

Én bízom a keresztyénség örökkévalóságában, mert örökigaz elveken alapszik. Tisztítsátok meg e vallást mindazon sallangoktól, melyeket a setétség századai ráaggattak, állítsátok vissza a maga eredeti tisztaságába s egyszerűségébe, és nem volt még vallás, mely az emberi nem fejlődésére, szabadságára nézve kedvezőbb lett volna, mint az, melyet Krisztus hirdetett először. Mert a valódi keresztyénség nem az, aminek első tekintetre látszik. A míveletlen ember előtt a vallás a misében és templomozásban áll, a mívelt ember benne a magasztos, az örök eszmét tiszteli, azon eszmét, mely kell, hogy meghódítsa a világot. A keresztyénség a szabadság, a demokratia vallása.

És mit csináltok belőle ti ultramontánok, midőn e vallás nevében szövetkeztek minden hatalommal, melynek alapelve az elnyomás, midőn e vallás nevében a setétséget, az obscurantismust prédikáljátok?

Elkülöngzitek magatokat a néptől, a hazától. Hogy alapot teremtetek igényeiteknek, meghamisítjátok a történelmet; hogy a múltra hivatkozhatatok, erénynyé emelitek a bűnt, ha sokáig gyakoroltatott. S a jelenben szöveteztek minden reakcióval, — csatarendbe álltok a szabadság, a demokratia ellen, Péterfilléreket szedtek a néptől a nép elleni harcra, elátkoztatok amit a törvény parancsol, mit a nemzet tisztel és szentnek tart, és isten nevében Rómába jártok a haza ellen conspirálni. — —

Míg minden más vallás az istentőli félelmen alapszik, a keresztyén vallás vezéreszméje isten és felebarátaink iránti szeretet.

És ti e vallás istenének nevében századokon át tűzzel vassal pusztítottátok embertársaitokat. Istenre hivatkoztatok az ördögésszel kigondolt kegyetlenségekben. Ti, ellentétben a keresztyénséggel, isten iránti szeretet helyett, tőle való rettegést oltottatok az emberekbe. S ha visszatekintve a múltra és jelenre, elgondoljuk, mint ruháztátok fel a szeretet istenét a legrútabb tulajdonokkal, az igazságtalansággal, zsarnoksággal, kegyetlenséggel, — mint tettétek századokon át istent saját szenvedélyeitek eszközévé, — mily fogalmat adtatok a népnek istenről, midőn azt hirdettétek, hogy őt csak az emberiség szenvedése elégítheti ki, — méltán kérdehetjük tőletek: — papok! mivé tettétek az istent?

Vizsgáljátok meg, mily véleménye van istenről a népnek, mely tőletek, és csakis tőletek tanulta a vallást. — Nem borzad-e meg lelketek a milliók tévedésén, nem buktok-e el a felelősség roppant terhe alatt?

A keresztyénség eszme, nem intézmény. Krisztus vallása nem ismeri a hierarchiát, nem a dogmát. S ti papok, átvettétek az ókor pogány vallásaiból épen azt, ami legrosszabb volt bennök, a papi kasztintézményét. Dogmákat faragtatok ennek támaszaivá, s néhány szá-

zad alatt oda vittétek, hogy a keresztyén eszmét a pogány kasztrendszer keretébe szorítottátok. Ti, a dogmát és papot nem ismerő vallás szolgái, az egyházból kiszorítottátok a népet, s azt a clerusra korlátoltátok. A nép buta volt, míveletlen. Könnyű munka volt a barbár tömeget kizárni minden befolyásból. Nemsokára magatok lettetek urak az egyházban. Széóta nem törődtek többé a vallással; egyetlen célotok a hatalom volt.

S hogy e célt elérhessétek, nem borzadtatok vissza semmitől.

A zsidó vallást, mint ti utóbb a keresztyént, a farizeusok külsőségekre helyezték. Krisztus az érzés szentsége s tisztaságába. És ti a vallásosságot üres, erkölcsnélküli hitté silányítottátok, melyben az érzéki elem elnyeli a szellemit, — ti a vallást a hierarchia jövedelmi forrásává tettétek.

Bizony nem vagytok egy hajszállal sem jobbak a pogány auguroknál.

Nézzetek körül. Mit láttok a mai társadalomban?

A tömeg vallásos, de erkölestelen. Az intelligencia erkölcsösebb, de vallástalan. — Ez a helyzet jellemző vonása, mely egyik helyen erősebben, másutt gyengébben nyilvánkozik, de mindenütt félreismerhetlenül. Ki tette ezt?

Ti vagytok okai, hogy a vallás és erkölcs ma már alig járnak együtt, mert az erkölcsöt elhanyagoltátok, sőt magatok lábbal tiportátok, a vallást elferdítettétek. A nép, melyet ti tanítottok, Krisztus vallásából csak azt nem tudja, ami lényeges. Az intelligencia, mely titeket megvet vagy kikacag, azon külsőségekkel együtt, melybe ti a vallást helyezitek, túlteszi magát magán a vallás lényegén is. És valjon mikor fog ismét a vallás karöltve járni az erkölccsel?

Soha addig, míg a világ elnézi eddigi gazdálkodástokat.

A vallás a kedély, a képzelet dolga, mint a költészet. Alig van valami, mi természeténél, forrásánál fogva jobban kizárna minden kényszert, mint a vallás. És ti ezt a hatalom álarcává tettétek. A vallás nevében parancsoltok hinni oly dolgokat, melyeket a józan ész be nem vesz. Nem ismertek más jogot, mint jogtalankodni embertársaitok felett. Szerintetek a nép a papé, s nem a pap a népé, s a legkorlátlanabb despotismussal uralkodtok a nép lelke, kedélye felett.

Azon intézmény, a római egyház azon hierarchikus szervezete, melynek fentartására irányozvák minden törekvéseitek, egyenes ellentétben áll nemcsak általában a vallás fogalmával, hanem és méginkább, a keresztyénséggel, mert ezen intézmény a despotismus bástyája, s a keresztyénség semmi kényszert nem ismer.

A katholicismus, mint vallás, az államra nézve jó, talán a legjobb; a katolikus egyház azonban ellentétben áll az állam, a társadalom alapelveivel.

Hogy a katolikus egyház ellentétben áll a keresztyén vallással és az állammal, — ez a tí művetek, kik a vallásnak sem tanait, sem érdekeit nem, csak a hierarchia hatalomvágyát képviselitek.

Eltávoztatok, s eltávolítottátok a világot a keresztyénség nagy alapítójának tanaitól. Bár nevéről nevezitek magatokat, és őt állítjátok fel az emberi tökély eszményképeül, nagy elveit mégis elvetitek, világboldogító eszméit üldözték. A felebaráti szeretet tana azon nagy és örök alap, melyre a keresztyénség épülete le van rakva, s ti mégis a társadalmi téren úgy mint a törvényben, üldözték embertársaitokat a lélek legbecsesb kincse, a vallás miatt. Az egyenlőség elve egyik legragyogóbb pontja Krisztus tanainak, s ti mégis mindenütt az egyenlőtlenségek fenntartását pártoljátok. Krisztus nevét használva jelszól, harcoltok Krisztus tanai el-

len, a keresztyénség érdekeit hangoztatva, meg akarják semmisíteni annak legistenibb elveit!

Ez ellentét nem képzelet, hanem valóság.

Vegyétek fel azt, amit a hierarchia a vallás nevében hirdet és követel, — vegyétek fel azt, amit Krisztus tanított, — e kettő közt egy óriási válaszfal mered ég felé, melyet másfél évezreden át következetes bűnözésben emelt a hierarchia.

Ezt a válaszfalat, mely a catholicismust a keresztyénségtől elválasztja, az új kornak le kell döntenie.

MIÉRT ELLENSÉGEI AZ ULTRAMONTÁNOK A SZABADSÁGNAK?

V

De hadd térjek vissza a „Religio“ említett cikkéhez.

Idézhetném ezen kívül a „Pesti Hírnököt“ vagy „Idők tanúját“, de biz én nem győzőm ellenőrizni e lapok folytonos dühöngéseit, s miután azok körülbelül egy húron pendülnek, előveszem a „Religio“ egyik számát, mely épen kezembe akad. Aki az ultramontán lapok közül egyet ismer, ismeri valamennyit, a különbség köztök nem nagy. Így, ha jellemeznem kellene a klérus közlönyeit, azt mondanám a „Religio“-ról, hogy nem csekély készletével rendelkezik a theologi- kus és történelmi ismereteknek; s emellett ritka képes- séggel a tények elferdítésében. A „Hirnök“-ben a vi- lági reakció copfjával lép fel az ultramontanizmus, hol- mi ócska, ütött kopott nemzeti bekecsbe öltözve, s Ver- bőczy nyelvén beszélve szidja a modern világot. Az „Idők tanú“-jában legnagyobb része a butaságnak van, s e lap hasábjai azon hatást teszik az emberre, mint a diplomajtó előtt összegyűlt koldússereg; — csakhogy e szellemi koldusokon alamizsna nem segít.

Tudományos raffinírozottság, táblabírói esőkönösség s száanalomra méltó ostobaság képezik azon lapok megkülönböztető jeleit, melyeknek hasábjain Palásthy, Török és — Lonkay urak ámítják a világot. De abban az egyben mind a három megegyezik: hogy politikája egyenesen a nemzet szabadsága, haladása, élete ellen van intézve.

A „Religio“ azon cikkében, melyet visszariasztó bizonyosságául az ultramontán törekvéseknek, ismertetni szándékozom, bevezetésül azzal kezdi támadásait, hogy tudatlansággal vádolja mindazokat, kik az 1848-ki törvényhozás védelmére kelnek.

Régi fegyverök az ultramontánoknak, hogy midőn vesztleket érzik, s az igazság hatalmas ellenében tehetetlenségöket be kezdik látni, avval állnak elő, hogy elleneik nem értik azt, amiről beszélnek.

Ti a tudást is monopolizálhatni vélitek, mint az állam a dohányt s a catholicismus a menyországot.

De hadd szóljon a modern Knittelius:

„Az 1848. III. t. e. 14. §-a a vallás és közoktatási ministeriumot megállapítja; a 21. §. az „egyenesen ő felségének fenntartott tárgyakat“ a minister kezelése alá helyezi, a 7. §. a püspökök, prépostok, apátok, kanonokok kinevezési jogának gyakorlatát a minister ellenjegyzéséhez köti; — szóval, az apostoli király, vagyis a királyi apostolság kiváltságait, melyek csak a király személyének adattak, a királytól független, mivel neki semmi felelősséggel nem tartozó ministerekkel megsztja, — nemesak, hanem, miután a király uralkodik, de nem kormányoz, azon apostoli kiváltságos jogot egészen a parlamentáris többségből választott férfiakra átruházza, hogy ezek az apostoli jogokat a parlamenti többség kívánsága szerint gyakorolják.“

Megolvashatók pedig e humoristikus ötletek a „Religio“ 1866-ki 34. számában.

Menjünk sorban.

Nem tetszik az ultramontánoknak, hogy az 1848-ki törvényhozás kultusminisztériumot ad az országnak.

Ti a „consiliumot“ s a „kancelláriát“ szeretnétek.

Meghiszem azt, s hogy miért irtóztok a minisztériumtól, ez rögtön kiviláglik, ha a dikasteriális és felelős ministeri kormányzat közt egy kis párhuzamot vonunk.

A dikasteriális kormányzatban, melynek jótéteményeit, noha az 1848-ban örökre eltöröltetett, nemrég még 6 egész éven át élveztük, a közigazgatás egyes helytartó tanácsosok, ómagyar kuriális stylus szerint, referensek által kezeltetett. A kultusügyek hering-sóványságú testén néhány kananok vagy címzetes püspök-tanácsos gazdálkodott. Maradt minden a régi „schlendiriánban.“

A beérkezett ügydarabok naponként keresztülvándorolták a szervezeti mechanizmus minden rétegeit. A tisztviselő csak egy kereke volt a gépnek; egyéb nem lehetett, s ha netalán eszébe jut egyszer másszor gondolkozni, ezáltal csak saját munkáját nehezítette volna meg. Volt esze, hogy ne tegye. A „beamter“ egyetlen ambíciója a reá „signált“ ügydarabokat mielőbb „elintézni.“ Hogy és miként? az itt nem kérdés. Csak „table nette“-je legyen a bureaukratának s jó ízűen ebédel. Ha a „posta“ naponként feldolgoztatik, azt hiszi, érdemeket szerzett magának a haza körül.

Ha vettetek egy új, életre való eszmét, egy termékeny magot, melynek csak egy marék föld kell, hogy megfogamzzék és virágozhassék, s ha azt akartátok, hogy nyomtalanul elfonnyadjon, nem kellett mást tennetek, mint beadni a dikastérium protokollumába, hogy örök álmát alhassa az irattár papír lavínái közt.

A dikastériumban az egyén semmi. Tegyetek be egy lánglelkű embert valamelyik helytartótanácsi ta-

náosos bureaujába, kinek elméje tele van termékeny eszmékkal, hazafiúi tervekkel, ki újjá akarná, és ha meg nem kötnék kezeit, újjá tudná teremteni a közgazgatást, — s ő fog küzdeni eszméiért, míg ellankadva ott nem hagyja meddő állását, — de használni nem lesz képes.

A dikasteriumból, a nemfelelős és collegiális kormányzékából számúzve van az eszme, az élet, a haladás. E mechanismus kerekei agyonőrlik a legnemesebb törekvést.

A népnevelés, és általában a kultusügyek terén pedig nehéz meghatározni, mi nagyobb, — hátramaradásunk-e, vagy a meggyökeresedett visszaélések?

A kultusügyekben dikasteriális kormányzat mellett még a lángész is csak a foltozás babráló munkájára szorult volna, ha ugyan eszes emberre bíztak volna valamit. Országos reformokról, üdvös tényekké válандó elvekről szó sem lehetett.

Ellenben egy felelős, parlamentáris minister rövid idő alatt a maga szakában újjá teremthet egy birodalmat.

Ha van benne eszme, hazafias tettvágy, és erély a kivitelben, a parlament mindig segíteni fogja üdvös törvények hozatalában.

A törvény alkalmazásában pedig szabad keze van. Felelős tetteiért, hogy törvényt ne sértsen általok, s így teljes hatalmát latba vetheti a jó ügy mellett.

Az ily ministeriális kormányformában kevés kell a helyes kormányzathoz. Egy jeles ember korszakot alkothat hazája történelmében.

A dikasterium a múlt visszaéléseinek asyluma. A felelős, parlamentáris kormány az egészséges élet forrása.

Ime az ok, mely miatt nektek nem tetszik a kultusminister.

Egy derék kultusministertől kitelnék, hogy a parlament segélyével szembeszállva a visszaélésekkel, azokat kiírtná; hogy kivéve a tanügyet az obscurantismus kezeiből, oly tanrendszert léptetne életbe, mely mellett a nép valóban tanul, művelődik.

S ettől félnek az ultramontánok.

ULTRAMONTÁN RABULISTIKA

VI

Orrolja a „Religio,“ hogy az 1848-ki törvényhozás az egyenesen a királynak fentartott tárgyakat is a minister kezelése alá helyezi; mert ezáltal az apostoli jogokat nem többé a király, hanem a parlament többségéből vett felelős ministerium gyakorolja. Hogy pedig elhitesse velünk, miszerint vannak, akik nem ismerik e törvényeket, s mégis hozzájok mernek szólni, odateszi, hogy e ministerek „a királytól függetlenek, mert neki semmi felelősséggel nem tartoznak.“

Bajos volna tagadni a „Religio“-nak, hogy még az uralkodókat legszemélyesebben illető dolgokat sem szokták ők maguk, mások hozzájárulása nélkül, elintézni. Így van ez minden absolut, minden despotikus kormányú országban, s ennek egyszerű oka a phisikai lehetetlenség. Egy ember egy község minden ügyeit sem volna képes személyesen elintézni, nem egy birodaloméit. Az uralkodóknak mindenütt tanácsosaik vannak.

Képtelenség volna tehát azt kívánni, hogy egy uralkodó a szó szoros értelmében személyesen intézze el államügyeit.

S miután phisikai lehetetlenség, hogy egy uralkodó minden ügyet, mely felett határoznia kell, személyesen megvizsgáljon, minden oldalról meg hánynon vessen, magának közvetlen tudomást szerezzen mindarról, mit azon ügy elintézésében tekintetbe kell vennie, az uralkodók mindenütt tanácsosaik segélyével élnek. Még a legbensőbb kabinetügyekben is e tanácsosok informálják a fejedelmet.

S nem tagadhatja senki, hogy, miután nincs ügy, melyet különböző szempontokból ne lehetne tekinteni, nincs olyan, melynél egyéni nézetek, hajlamok, spekulációk teljesen ki lennének zárva, — a fejedelem elé minden ügy oly módon, oly világításban terjesztetik, amint azt tanácsosai felfogják.

A tanácsos természetesen a maga nézete, meggyőződése, vagy épen érdekéhez képest informálja az uralkodót, — s ezen információ alapján keletkezik a fejedelmi határozat.

A tanácsosok, ministerek, absolute kormányzott országokban ép úgy bírnak befolyással az államügyekre, — itt például a püspökök stb. kinevezésére, mint alkotmányos államokban.

Igen, — így okoskodnak az ultramontánok, — de e tanácsosok másféle emberek nemparlamentáris, mint parlamentáris kormányformájú országokban.

Tökéletesen igaz.

Nem parlamentáris, nem alkotmányos államban udvari ármányok, reaktionárius törekvések, nepotismus, kegyencség, személyes érdekek stb. efélék szokták a ministeri helyeket betölteni. — Parlamentáris kormányzat mellett a nép jogosult többsége, az állam helyesen felfogott érdekei, a személyes érdem és tehetség emelik a ministert kormányra.

Amott azon tanácsosok, kik az ügyek kezelésére befolyással bírnak, udvari ármányok, a nép szabadsá-

gára nézve veszélyes törekvések, vétkes szeszélyek teremtményei, — itt a nép érdekének képviselői. Amott a zsarnokság szolgálói s a despotismus fenntartói, — itt a szabadság védvei s a nép akaratának végrehajtói.

Csak e csekély különbség létezik e két rendszer közt.

Van-e lelketek, hogy nem pirultok így síkra szállni az absolutismus mellett?

De ám tegyétek. Mert ha ti az ilyen, a nép és állam valódi érdekeit szívökön viselő, a nép jogosult többségéből kormányra emelt ministerek befolyását magatokra nézve károsnak hirdetitek, ha a hierarchiára nézve veszedelmet jósoltok abból, mi az államra, a népre nézve elvitázhatlanul üdvös: ezáltal erőszakosanellentétbe hozzátok egymással a nép s a hierarchia érdekeit, ezáltal elismeritek azon állításunkat, miszerint a hierarcha esküdt ellensége a népnek, ezáltal felszólítjátok a nemzetet, hogy válasszon a nép millióinak érdekei, s a néhány ember sinecuráját képező hierarchia érdekei közt.

S mit gondoltok, ha kenyértörésre kerülne a dolog, valjon melyiket választaná a nép e kettő közül?

A különbség, melyet e tekintetben az 1848-diki törvényhozás eredményezett, az, hogy a király azelőtt nemfelelős, most felelős parlamentáris ministerei segítségével gyakorolja „apostoli jogait“.

De, úgymond a „Religio“ e jogok tehát „a parlamentáris többség kívánata szerint gyakoroltatnak.“

Világos. Vagy még azt az örültségét is el akarjátok követni, hogy a 19. században elvitassátok a népnek azon jogát, miszerint befolyással bírjon saját sorának intézésére?

A magyar nemzet, amióta államot alapított, bírta e jogot. Az osztrák császár maga adta meg azt népeinek.

A népnek ezen akarata, melynek értelmében saját ügyeit kezelteni kívánja, képviseleti alkotmány nyal bíró országokban a képviselőház többsége által nyilatkozik.

S miután az ily képviseleti alkotmányokban, valamint az 1848-kiban is, van eszköz, mely által nem valódi, a nép akaratát híven ki nem fejező parlamenti többségek uralomra jutása meggátolható, — a gyakorlati élet úgy, mint a tudomány elmélete szerint általános bizonyossággal felállítható azon tétel, miszerint a parlamenti többség, s az általa támogatott kormány a jogosult nemzeti többséget képviselik.

Mit mondotok tehát ti, midőn zokon veszitek azt, hogy a nép ügyeinek kezelésére a népnek befolyása van?

Nem azt valljátok-e be evvel, hogy a hierarchiának érdekében áll, miszerint a nemzet ügyei ne a nemzet kívánatához s érdekéhez képest, — hanem valami más, idegen tényező érdekeinek megfelelőleg intéztesenek?

Nem valljátok-e be evvel azt, hogy érdekeitek ellenkeznek a nép érdekeivel?

Nincs-e ezáltal háború izenve a nemzetnek?

S valjon, ha a nemzet felismeri bennetek ellenségeit, mit gondoltok, melyik fél lesz győztes a küzdelemben?

Ne állítsátok élökre a dolgokat. Vagy hősiséget kerestek e küzdelemben? — Valjon ki fedez fel hősiséget a bősziült állapotban, mely a falnak rohanva, azon saját koponyáját zúzza szét?

Azt mondja még díszes lapotok, a „Religio“, hogy e ministerek „függetlenek a királytól, mert neki semmi felelősséggel nem tartoznak“ — s hogy az apostoli jogokat „egészen“ ők gyakorolják.

Gondolkozni kell itt az embernek, valjon melyik végén fogja meg ez állítást, nehogy nevető műszerei e sophisma képtelen volta által felizgatva, csúffá tegyenek minden komoly discussiót.

Nem tudom, a tudatlanságot bámuljam-e inkább ez állításban, vagy a ferdítés azon cynikus merészségét, melylyel az kimondatik?

Ha nem tudatlanság mondatja a „Religio“-val e szavakat, méltán kérddhetik őt saját olvasói, valjon mint merészli ő ket oly tudatlanoknak tartani, hogy ily képtelenségeket tálaljon elibök?

Igaz, hogy az 1848-ki törvényekben foglalt ministeri felelősség a nép irányában van értve, — de midőn ugyanezen törvény a ministerek kinevezésének s elbocsátásának jogát minden képzelhető esetben a királyra ruházza, — lehet-e akkor józan észszel azt állítani?

Lehet-e elképzelni azt, hogy azon minister, kit c s a k és kizárólag a király nevez ki, s pedig kinevez és elbocsát tetszése szerint bármikor, — tőle független, s neki nem felelős legyen?

Épen ily képtelenség azt állítani, hogy az apostoli jogokat „egészen“ a ministerium gyakorolja.

A püspökök, prépostok, apátok s kananokok kinevezési joga a király határozott jura reservatái közé tartozik. De azért, mert a király e jogát csak a felelős minister segélyével gyakorolhatja, lehet-e azt mondani, hogy e jog „egészen“ a ministeriumra ruháztatott?

A „Religio“ úgy tünteti fel a dolgot, mintha a király e törvény által ki volna zárva a hozzászólásból a püspökök stb. kinevezéséhez. De ha ez így volna, akkor

a király minden előbbi jogaiból ki volna zárva, mert a kormányzás bármely ágában, még egy betűnyi rendeletet sem adhat ki a felelős minister ellenjegyzése nélkül.

Igaz, hogy minden kinevezés csak a felelős minister hozzájárulása által emelkedik érvényre, — de mi jogosítja fel a „Religio“t azt hinni, hogy a király és minister közötti nézetkülönbség előfordulásakor, ily egyes, mindenesetre másodrangú esetben, mindig a minister véleményének kelljen győznie?

Mi jogosítja fel a „Religio“t, oly gyöngének tartani a királyt, hogy még ily ügyben se legyen képes az általa kinevezett s általa elbocsátható minister ellenében saját akaratát érvényesíteni?

AZ 1848-ki TÖRVÉNYEK S A HIERARCHIA

VII

Így kikelve a parlamenti többségnek a kormányzatra gyakorolt befolyása, — azaz a parlamentáris rendszer, — vagy jobban mondva, a szabadság legerősebb garantiája ellen, folytatja a „Religio“:

„Milyen e többség? kat. hitűs? Állam elleni mérény e többséget katholikusként mondani, még akkor is, ha igazán kath. kereszteltekkel állna. Az állam küszöbét átlépve, miként a kath. irlandi államhivatalnoknak, 1848. szerint mindenkinek az ő kereszttségét az utcán kell hagynia. A XX. cikk 2. §-a gondoskodott erről, mondván: „a törvényesen bevett minden vallás felekezeteire nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapítottatik meg:“ miután az 1. §. az unitária vallást törvényesen bevettnek nyilatkoztatja, a 3. §-ban pedig minden bevett vallások egyházi s iskolai szükségjeik közállodalmi költségekből fedeztetni ígértetnek“.

A felelet ezen expectorációkra, melyeknek minden szava felekezeti türelmetlenséget s vallási gyűlöletet izzad, igen egyszerű, s minden józan eszű ember által megadható.

Azt akarnátok, hogy a törvényhozás többsége katolikus legyen, illetőleg, hogy ez működésén meglás-sék ?

Valóban, alig képzelhetnék szégyenítőbbet egy parlamentre nézve, mint, ha annak tettein, eljárásán észrevehető volna, hogy tagjainak többsége mely vallás felekezethez tartozik, — s így a végrehajtó hatalom terén is alig lehet valami visszásabb, mint hivatalos teendőkben a vallásra lenni tekintettel.

Ti Angliára szerettek hivatkozni, nagy örömmel, hogy találtatok rá példát, miszerint egy protestáns egyház is el képes érni a katolikust mindabban, ami rosz és elvetendő.

Türelmetlenség tekintetében igaz, hogy az anglikán egyház mérkőzhetik veletek. A high church csak oly türelmetlen, kapzsi, uralomvágyó, csak oly zsarnok és szolgája a hatalomnak, mint a ti hierarchiátok. De eltekintve attól, hogy az angol egyháznak mindezen hibái épen azon hierarchikus szervezetből erednek, melyet a katholicismus korából vett át, s melyet, — mert a fejedelmi absolutismus támaszát ismeré fel benne, — a zsarnok királyság erőszakolt rá a reformációra, — nem szabad figyelmen kívül hagynunk egy más körülményt, mely az anglikán egyházszervezetből származó bajokat, — ha jóvá nem teszi is, de ellensúlyozza.

Az angol parlamentnek aristokratikus jellemén kívül, legnagyobb árnyoldala az, hogy azon alap, melyen szerveztetett, felekezeti volt. De miért volt ez így ?

Az angol nép nem felekezeti szellemből volt türelmetlen a katolikusok iránt, hanem politikai tekintetéből. Az anglikán egyházhoz nem annak dogmái miatt ragaszkodik oly makacsúl, hanem azért, mert az neki nemzeti egyháza, mely össze van forrva múltjával, alkotmányával, politikai életének lényegével; s a katolikust nem azért üldözte századokon keresztül,

mert más módon imádta istenét, hanem azért, mert a katholicismusban egy külső, idegen, nemzetietlen hatalom hefolyása fenyegette hazáját. Anglia megszokta az anglikán egyházat a nemzeti függetlenséggel s alkotmányos szabadsággal, a katholicismust a Rómától való hűbéri függéssel s az absolutismussal karöltve járni látni. Nézzetek végig Anglia viszontagságos történetén a 17. században, s látni fogjátok, hogy a katolikus és protestáns irányok küzdelmében, a reformatio diadala mindannyiszor a nemzeti nagyság, dicsőség korszakait idézte elő, míg a katholicismus érvényre vergődése az udvarban, mindannyiszor a szégyen, a gyáázat egyegy korszakát inaugurálta. Ott van ékes szóló például egyrészt a protestáns Erzsébet, Cromvell, Vilmos dicső uralkodása, ott másrészt a katolikus Károlyok s Jakabok nyomorúlt korszaka; s e példákban az angol felismerte a történelem intő szözatát.

Természetes vala eszerint, hogy Angliában mindaddig, míg a római befolyás visszatértétől félnie lehetett, épen ez okból a vallási türelmetlenség hazafiságnak tekintetett. De íme, mióta a félelemnek oka megszűnt, a felekezeti szellem is folyton veszt intensitásából. A katolikusok emancipáltattak, midőn nem tekintettek többé veszedelmeseknek az állam függetlenségére s szabadságára nézve. Az anglikán egyház hatalma, tekintélye ép oly mértékben csökkenik, amint sülyed a pápaság tekintélye s hatalma; mert az anglikán egyház csak a pápai törekvések által előidézett reakcióra támaszkodhatott. A közvélemény mindinkább ellene fordul ez észellenes, despotikus egyházszervezetnek; s az anglikán egyházalkotmánynak megszámlálvák napjai, mint megszámlálvák Rómának.

Nem jó azért nektek Anglia példájára hivatkoznotok.

Mert valjon, — s a papír szinte elmosolyodik e kérdés leírásánál, — minő jótéteményben részesült Magyarország a római hierarchia részéről? — volt e hierarchia valaha nemzeti? — s ha voltak is egyes férfiai jó hazafiak, ezek is, voltak-e azon határon túl, midőn külföldi hierarchia érdekei a nemzet érdekeivel ellentétbe jöttek?

Mikor segíté a magyart hierarchiája a szabadság védelmében? — talán akkor, midőn Pozsonytól Eperjesig vérfürdőket rendezett, vagy mikor tettel és szóval az absolutismust prédikálta? — Vagy tán a jelenben, mikőn a Bachkormány gyártotta concordátum mellett kardoskodik, mikor à la Moszkva Rómába jár, mikor hadat izen az alkotmánynak, a szabadságnak?

Voltak mindig egyesek, kik dacára annak, hogy papok valának, jó hazafiak maradtak, s 1848-ban is nem egy katolikus pap kötött kardot és ontá vérét a hazáért, a szabadságért, — de ezek mindig kivételek valának; s az alpapság, melyben még valódi hazaszeretetet találunk, sohsem bírt annyi befolyással a római egyház ügyeire, hogy annak eljárását, törekvéseit megegyeztesse a nép érdekeivel. A hierarchia politikáját, magatartását azon főpapság határozza meg, mely kényúri önkénynyel uralkodva az alpapság felett, nagyravágyásának, uralomvágyának áldozatul hoz mindent: polgári erényt és hazafiságot.

A főpapság mindig ellenséges elemként állt, s áll szemben a nép érdekeivel; s azon egyes, nemes egyéniségek, kik romlatlanságukat az egyházi hatalom ily magas polcain is meg tudták őrizni, csak arra valók, hogy annál kirívóbban tüntessék fel a tömeg hazafiatlanságát. — Össze van növe a magyar alkotmány is a hierarchiával, az igaz; de a kapocs köztök vérből s kárhozatból áll.

Ne hivatkozzatok a történelemre sem, mert ke-

gyetlenül meghazudtol. A mi hierarchiánk mindig a korlátlanságra törekvő hatalom segédcapata volt, mindig ellenezte, s ellenzi ma is a szabadságot, a haladást.

Ha Magyarországnak oly nemzeti egyháza lett volna, mint Angliának, megvolna népünkben is a felekezeti szellem. Angliában ez, ha menthető nem is, de indokolt volt, mert az ország érdekeinek féltéséből származott; Magyarországon az ily felekezeteség nemcsak bűn, hanem örülség is volna, mert a nép ellenségének, a római hierarchiának dolgoznék kezére.

Ne szidjátok tehát törvényhozásunkat azért, mert a ti kasztérdekeitek kedvéért nem áldoz öngyilkos kezekkel a politikai örülség oltárán.

Nem is értek célt ez irányban. A felekezeti szellem a magyar nép hasonlíthatlanul nagyobb részében nincs meg; s dicséretül mondhatjuk jelen képviselő házunk tagjairól, amennyire eddigi magok tartásából következtést vonhatunk, hogy fontos hivatásuk gyakorlatában magokat nem fanatikus felekezetesekként, hanem hazájokat felvilágosodottan szerető, hazafiúi kötelességeiket tisztán felfogó polgárokként viselik.

Képviselőink az országház küszöbén belül nem protestánsok vagy katolikusok, hanem azok, kiknek lenniök kell: törvényhozók. Ebben igazatok van; csak hogy amit ti vádként hirdettek, az dicséret.

De ha a „Religio“-val afelett sopánkodtok, hogy a katholicismus, — vagy, amit alatta ti értetek, a hierarchia, — nem bír befolyással a törvényhozásra, bármint szeretném, ha azon helyzetben volnánk, hogy e panasz igaz voltát elismerhetném, kénytelen vagyok ez állítást megcáfolni.

A magyar felsőházban minden katolikus főpapnak személyes ülési s szavazati joga van. A jelen országgyűlésen negyvenkilenc ember képviseli a római hierarchia érdekeit a törvényhozásban, míg a görög

egyház kivételével a többiek egyike sincs e joggal felruházva.

A törvényhozás egyik, egyenjogú részében, melynek tetteleg működő tagjai ritkán haladják meg a két százat, félszáz ember képviseli Rómát, félszáz ember gátolja a hierarchia érdekében a haladást.

Óriási befolyást enged még az 1848-ki törvényhozás a római hierarchiának az ország ügyeibe; s ha valamelyik félnek e tekintetben panaszja lehet e törvényhozás ellen, az bizonyára a nép, s nem a hierarchia.

A „Religio“ nincs megelégedve a XX. tcikkel. Én sem. Titeket az bánt, hogy e törvénycikk a bevett vallások jogegyenlőségét megállapítja; minket meg az, hogy e korlátokat megtágítja, de meghagyta. Mi korlátlan vallásszabadságot kívánunk.

Irigylitek, hogy e törvény szerint a többi bevett vallások is államsegélyben fognak részesülni szükségleteik fedezésére. Mi az iskolát, az egész tanügyet teljesen ki akarjuk venni a felekezetség nyomasztó befolyása alól, s az állam gondviselését minden egyházra kiterjeszteni. Mert alig lehet igazságosabb követelés annál, hogy az állam, mely valláskülönbség nélkül veti ki terheit a polgárokra, ezeket viszont valláskülönbség nélkül részeltesse jótéteményeiben.

Alább így folytatja panaszait a Religio: .

„Az államreligio Magyarországon oda esett, hogy az állami istentisztelet talán kath. lesz, ez is nem az alkotmány követelése szerint, hanem, mivel ma a magyar király katolikus. Mai körülmények közt ellenségesebb alkotmány a kath. egyház nyolcszázados jogaival nem kovácsoltathatik, mint az 1848. Az állam lemondott a kath. egyház iránti kötelelességeiről, iránta

semleges lett, sőt az alkotmány szerint ellenséges is lehet. Aki a kötelezettségről lemond, emiatt megengedett jogairól is lemond, amit a barát tehet az egyházban, ellenség nem teheti. — 1848. semleges a kath. egyház iránt, tehát ellenséges. — A kath. vallás 1848 előtt uralkodó vallás volt, most nem az, mert ki van mondva, hogy bármi határozottassék ellene, az érvényes. — 1848-nak legnagyobb bűne, hogy, mikor minden vallást pártfogásába vett, a kath. egyház bírt jogait tördelte, érdekeit legmélyebben sértette.“

Ily rágalomokkal harcol az alkotmány ellen a hazafias klérus organuma.

E sorokat olvasva, önként két kérdés ötlék elénkbe :

valjon, igaz-e, hogy az 1848. törvényhozás így degradálta a katolikus hierarchiát?

s ha nem igaz, valjon érdeme-e ez azon törvényhozásnak, vagy mulasztása?

Az első kérdés megválaszolására elég hazai viszonyainknak bár felületes ismerete.

Az állami istentisztelet katolikus, — ezt a „Religio“ sem tagadja, de tudhatná azt is, hogy alkotmányos országokban, ha egyáltalán létezik állami istentisztelet, annak mily vallás szerinti tartását nem a király vallása, hanem az alkotmány, vagy, mint nálunk, a százados törvényes szokás szokta meghatározni.

Az meg épen nagy tudatlanság, vagy szándékos ferdítés, hogy az állami istentisztelet csak azért katolikus, „mivel ma a magyar király katolikus“, miből az következik, hogy holnap lehet protestáns vagy más vallású. Ha ismerné a R. törvényeinket, melyeket avatatlan kézzel megtámad, tudhatná, hogy a *pragmatica sanctio* II. c. 7. §-a szerint a magyar királynak mindig katolikusnak kell lennie. Oly nagy volt hazánkban a

hierarchia hatalma, hogy sikerült magát a királyt békóba vernie, s az uralkodótól megvonni azon jogot, — az áttérés jogát, — melylyel minden honpolgár bír. — Különbén köszönjük a figyelmeztetést. Tennünk kell majd erről is, mert nem lehet, hogy szabad nép királya így megfosztassék az ember egyik első, természeti jogától.

A katolikus egyház ma is kiváltságos helyzetben áll, s e privilegiált egyház főkegyura az apostoli király.

A római egyház főpapjai ma is, mint 1848 előtt, az egyházi főurak rendjét képezik; mint ilyenek a felsőházban ülnek, hol az első hely őket illeti. E rend a legfontosabb politikai jogokkal levén felruházva, roppant befolyást gyakorol a törvényhozásra; s hogy e befolyás nemcsak elméletben, hanem a gyakorlatban is létezik, annak szomorú példáit mutatja fel közéletünk.

A törvényhozói privilegiumon kívül egyes főpapok még más, hierarchiai állásukhoz kötött előjogokkal is bírnak. Így az esztergami érsek a hétszemélyes táblán ítélő bíró, s a királyi táblához két ülnököt nevez, Esztergam megye örökös főispánja, s a király koronázója. Az egri érsek Heves- és Szolnok t. e. megyék örökös főispánja, a veszprémi püspök a királyné kancellárja.

Keveset változtatott e tekintetben az 1848. törvényhozás. A katolikus hívek jogait kiterjesztette más keresztyén felekezetek híveire; de nem azok egy háza i r a, s a római egyházat meghagyta előbbi roppant szabadalmi élvezetében, teljesen, kizárólag.

Midőn tehát valamely országban a király az alkotmánynál fogva katolikus, az államvallás minden cerimoniai működéseben katolikus, midőn a katolikus hierarchiának ily nagy része van a törvényhozásban s közigazgatásban, midőn emellett, a görög nem egyesült püspökök törvényhozói joga kivételével — minden más

egyház e jogokból ki van zárva: lehet-e akkor mondani, hogy az ily állam alkotmánya ellenséges, vagy csak semleges is a katolikus egyház iránt? — hogy az ily állam lemondott az egyház iránti kötelességeiről? — lehet-e mondani, hogy az ily alkotmány, míg minden más vallást pártfogása alá vett, a katholicismus jogait tördelte? lehet-e mondani, hogy az ily állam nem katolikus?

Valóban merész cynismus a ferdítés mesterségében.

Bármint hányjuk vessük az 1848-iki alkotmányt, ha e törvények úgy maradnak, amint most vannak, ha nem javíttatnak meg, Magyarország ezután is az marad, ami eddig volt: katolikus állam, a szó szoros, erősza-kos, igazságtalan értelmében.

E törvényhozás után is a római hierarchia, középkori privilégiumainak óriási trónján ülve félistenként magaslik ki a többi egyházak közül, melyektől nemesak az előjog, de sok tekintetben még a jog is meg van tagadva.

Következik a második kérdés: valjon vallási intézkedései tekintetéből kinek van oka panaszra az 1848. törvényhozás ellen, a nemzetnek-e vagy a hierarchiának?

Mit tett e téren az 1848-ki törvényhozás?

Az unitária vallást bevettnek nyilatkoztatja, a bevettekre nézve „különbség nélkül tökéletes egyenlőséget s viszonyosságot“ állapít meg (így!), a „bevett“ szó korlátját fenntartja, a zsidót meghagyja antediluviánus jogtalan helyzetében, a római egyházat, nem zavarva roppant előjogai élvezetében, államvallásnak engedi maradni.

S nem szabad felednünk, hogy a törvényben kimondott „egyenlőség s viszonyosság“ csak oly elvként van felállítva, melynek sem következményei nem foglaltatnak e törvényekben, sem valószínűsége nem kísértetett meg, még 1848-ban sem; mert midőn több egyház közül egynek oly privilégiumai vannak, mint nálunk a római-nak, akkor a „jogegyenlőség“ szó nem egyéb satyránál.

Fukar kézzel mérte ki az 1848-ki törvényhozás a népnek a vallási türelem és jogegyenlőség követelményeit.

De ismerve azon viszontagságos körülményeket, melyek e törvényhozást körülvették, azon bel- és kül-állapotokat, melyek zavarólag hatottak működésére, — nem fakadunk panaszra törvényhozóink ellen, hanem igyekezni fogunk megvalósítani azt, amit életbe léptethetni nekik meg nem adatott.

Ők megszabták az irányt, melyen haladva e hazát mind közelebb lehet hozni azon állapothoz, mely egy öntudatra ébredt nemzet méltóságával megegyezik. Ők megtették az első lépést ez irányban, nekünk tovább kell haladnunk. Ők kimondták a vallásegyenlőség elvét, nekünk azt meg kell valósítanunk.

TELJES VALLÁSSZABADSÁG ÉS JOGEGYENLŐSÉG

VIII

Nem csekélyebb dologról van itt szó, mint az ember egyik legfontosabb veleszületett, természeti jogának elismeréséről s biztosításáról.

Ez a lélek, a vallás, a meggyőződés autonómiája, ez a lelkiismeret teljes, korlátlan szabadsága.

— Az ember veleszületett jogainak egyik lényeges alkatrésze a lelkiismereti szabadság, melynek folytán mindenkinek természeti s elidegeníthetlen joga van istent lelkiismeretének sugallata s elméjének meggyőződése szerint tisztelni. A vallásnak nem szabad az államhatalom alá vetve lennie, mert az állam csak a törvény, vagyon s személybiztosság és polgári élet intézete; s amint e hatáskörén túlterjeszkedik, hibába esik, mely mindig megbosszulja magát. Az ember belső viszonyát istenhez nem ember, csak isten maga ítélhetvén meg, szabad választására kell azt bízni mindenkinek.

Igaz, hogy ezek amerikai eszmék, s megvalósúlva még eddig csak a nagy republikában vannak, — de ha nem is a mi hibánk, hogy az ifjú Amerika szabadság dolgában mesterévé vált a vén Európának : kötelességünk a megadott nagyszerű példát követni.

Mert van-e igazságosabb, természetesebb kívánat

annál, hogy szabad legyen mindenkinek azt — hinni amit akar? s van-e undokabb, van-e örültebb neme a despotismusnak, mint az, mely az ember képzeletét, kedélyét, hitét akarja békóba verni?

S a 19. században, melynek korszelleme mindenben a szabadság ügyét szolgálja, van-e nagyobb anachronismus, mint megtagadni a néptől a lelkiismeret szabadságát?

És mégis díszlik a vallásüldözés. A cél, mely felé minden vallás törekszik, ugyanaz, — csak az utak különbözők, melyeken ama célt elérhetni remélik.

S ki itél afelett, hogy melyik vallás jár a helyes úton? — van-e itt pártatlan, részrehajlatlan bíró?

S ha nincs, — amint nincs, és egyik vallás kedvéért mégis üldöztetnek a többiek, mi ez egyéb, mint a nyers erő túlhatalma, mely az erőszakra jogcímet keres száma többségében?

Mi egyéb ez, mint a középkor ököljoga, átvíve az anyagi tulajdon, ez élet köréből az erkölcsi meggyőződés, a vallás terére?

Mivel jobb az, ki vallásáért üldöz mást, annál, ki az út szélére állva vagyonáért támadja meg az utazót?

Rablás ez, csak oly gyalázatos, mint az útonálló latoré.

Ha igaz, hogy a vallás pusztán a hit dolga, — s ezt legkevésbé tagadhatjátok ti ultramontánok, kik oly sokat tanítotok, mit felfogni, megérteni nem, csak vakságban hinni lehet, — akkor a vallási meggyőződés az emberben oly valami önkénytelen dolog, melynek kifejlődése túlesik az akarat hatáskörén. S amit akarni nem lehet, azért az ember nem eshetik beszámítás alá. Pedig legtöbb embernél, a népek vagy tömegégnél, kik a fennálló egyházak bármelyikének tanait

vallják, a vallásra sem az észnek, sem az akaratnak befolyása nincs, — csak a rationalista az, ki józanúl szót tud adni hitéről. S ti mégis vallás szerint osztályozátok az embereket. — Valjon mit szólnátok azon törvényhozóhoz, ki hajuk színe szerint választaná szét a polgárokat, s például a barnákat szabad polgároká, a szőkét rabszolgákká tenné? — Pedig csak annyi logika, csak annyi igazsággal, csak annyi joggal tehetné ezt, mint amennyivel ti az egyik vallást a másik fölibe emelitek.

S mégis 18 század kellett reá, hogy a világ ezt belássa.

Mert — szégyenére legyen mondva Európának, a lelkiismereti szabadság egészen új eszme. Atyja a philosophia, anyja a forradalom.

Küzdött a világ azelőtt is vallási eszmékért, de mindannyiszor nem azok szabadságáért, hanem uralmáért. A 16. s 17. század vallásharcai nem a vallásszabadságot termék meg, csak az egyházi uralmat osztoták meg a protestantismus és catholicismus közt.

E vallásharcok egyetlen, — sokszor megtámadott eredménye, a türelem volt. Erénynek tartják sokan, pedig nem egyéb, mint a gyalázat takarója.

Mert lehet-e erénynek nevezni a türelmet, mely nem más, mint — gyakran kényszerített — lemondás a vallástüldözés bűnéről?

Szomorú, szégyenteljes kor lehetett az, melyben a jog és igazság, erény és bűn fogalmai annyira össze válnak zavarva, hogy erénynek tekintetett a bűn pusztá elhagyása. Minő nyomorultnak kelle lennie azon társadalomnak, mely egy II. József filléreskedő türelmi rendeleteiben ideált látott!

Hála Istennek, e kor örökre el van temetve.

Nem türelem kell nekünk többé, mely végelemzésben nem más, mint hazug álarc a türelmetlenség-

nek, — nem privilegium egyik másik vallásfelekezet számára, ami mindannyiszor a többiek megrövidítésével jár, — a türelem kegy, melyet a zsarnok ad, a privilegium jogtalanság, melyet a despotizmus osztogat.

Nem kell nekünk kegyelem, nem kellene új jogok az államtól.

Csak azon jogok adassanak vissza az államhatalom által, melyeket jogosan elvenni, melyekről érvényesen lemondani nem lehet; s melyektől mégis 18 századon át a lelki despotizmus megfosztott.

Szakadjon el minden járszalag, melyen az egyház rabszolgákként vezeti fiait, dőljön le minden korlát, mely a lélek szabadságát megszorítja, — enélkül nem lehet teljessé a szabadság; és szabadság nélkül nem vihetőzhatik a haza, a társadalom.

Afelett is sokáig tartott, míg tisztába jött a világ magával, hogy : mikép biztosítható a lelkiismereti szabadság?

Oly nagy volt — s részben még most is, — a fegalmazavar e tekintetben, hogy — például hozom fel, vannak, kik hazánk 1848 előtti törvényeiben a lelkiismereti szabadságot elismerve s biztosítva vélték.

Pedig amit Corpus Jurisunk adott, az nem vallási szabadság, azok vallási privilegiumok voltak.

A bécsi, linci, szathmári békék ugyan hallgatag eltörölték azon törvényt, mely máglyára küldte a lutheránusokat, megtilták a protestánsok tűzzel vassal való üldözését, megadták nekik a szabad vallásgyakorlati jogot, s a protestáns egyházak híveit nem zárták ki a katolikusok politikai jogaiból, — de azért azon állapot, melyet előidéztek, távol állt attól, mit ma vallásszabadság alatt értünk.

Mert nemcsak abban áll e szabadság, hogy valakit ne legyen szabad vallásáért agyonverni, s hogy templomot építhessen magának, — hanem abban, hogy minden vallásfelekezetnek, híveire úgy mint papságára s általában egész egyházára nézve ugyanazon jogai legyenek.

Korunkban politikai szabadságnak is csak azt nevezhetjük, melyben minden honpolgár egyenlően részesül; — a 19. században a szabadság csak az egyenlőség alapján virágozhatik.

Magyarországon a protestantismusnak, támogatva a nemzet alkotmányos szabadságvágya által, sikerült némely jogokat fegyverrel kiküzdenie a világi abszolutizmussal szövethetett római hierarchia ellen. De nyert szabadalmi csak concessiók valának, melyeket kényszerülve tett a despotismus; nem azért, mert a protestáns igények jogosságát elismeré, hanem, mert a felkelő harcokban fegyverrel legyőzetett. A nemkatholikus egyházak előjogait a hatalom nem is tekinté másnak, mint a harci szerencse esetleges eredményeinek, — megtámadta, csorbította, megtagadta, amint alkalma nyílt reá.

Nem az ember természeti jogának elismerése volt ez.

Az elv, mely az államhatalom politikáját vezérlé, nem a vallásszabadság elve volt; a hatalom fenntartá magának a vallási despotismus jogát, s csak annak nem gyakorlására kötelezte magát, midőn reá kényszerítetett.

Ily szempontból indult ki a kormány a protestantismus iránti eljárásában; ezen szemponton állt a nemzet maga a be nem vett vallásfelekezetek iránti magatartásában.

A protestantismust védte a nép, mert nagy része vallotta; de — ez nem a 17. század szabadságharcairól szól, melyekben a nemzet valóban felemelkedett a val-

lásszabadság elvének felfogásához, hanem szól a tés-
pedés azon koráról, mely a szathmári békét követte, —
míg egy két egyházat pártfogásába vett a kard és pász-
torbot egyesült absolutismusa ellen, maga sem bírt a
szabadságszeretet azon polcára felemelkedni, melyen, a
korlátlan vallásszabadság lobogója alatt az egyházi
kérdések helyesen, igazságosan meg lettek volna old-
hatók.

Az 1790-ki törvényhozók síkra szálltak a protes-
táns egyházak sérelmeinek orvoslatáért, s azóta az or-
szággyűléseknek elégszer volt alkalmuk panaszait is-
mételni, — de a valódi vallási szabadság, amint azt év-
tizedekkel előbb Amerika nagy fiai proklamálták, ide-
gen dolog volt előttök.

A nemzet küzdött egyes felekezetek szabadságáért,
de nem általában a vallásszabadságért.

E traditionális tévedéssel az 1848 sem szakíthatott
végkép. A körülmények kedvezőtlenek valának az egy-
házi viszonyok gyökeres reformálására, s a XX. tör-
vényeikk nem egyéb, mint egy csepp orvosság a ba-
jok hullámozó tengerébe.

De midőn e törvényhozás a magyar alkotmányt a
jogegyenlőség szilárd alapjára helyezte át, s midőn az
egyházi viszonyok rendezésében elvként szinte kimon-
dá a jogegyenlőséget, kijelölte az irányt, melyen ha-
ladva hazánk egyházjogi viszonyait oly módon rendez-
hetjük, hogy azok az ország alkotmányának, politikai
viszonyainak megfeleljenek.

Az 1848-ki törvényekből a korszellem szava intő-
leg szól hozzánk : valamint ledőltek az osztályok közti
válaszfalak, valamint megszűntek a politikai kasztok,
valamint elvétetett a nemességtől a politikai jogok mo-
nopoliuma, — úgy le kell dőlniök az egyházak közti
válaszfalaknak, úgy meg kell szűnnie a papságnak

kasztot képeznie, úgy meg kell szűnni az uralkodó államvallás intézményének.

Minden oly reform, mely nem ez elvek világos, logikai szükségű következménye, mely nem gyökeresen, alapelveiben változtatja meg egyházviszonyainkat, — csak nyomorú foltozás lesz, méltatlan egy szabad nemzethez.

Nem használ itt foltozás, nem palliativ gyógyszerek. Az elvet kell kimondani, a teljes jogegyenlőség elvét; csak ezen alapokon valósítható meg a valósi szabadság.

Az állam természeténél fogva semleges a vallás felekezetei iránt, mindegyiket egyenlően kell védenie; — de az egyiknek előjogokat adni a többi felett, azt kiváltságos helyzetbe tenni, vagy épen államvallássá emelni, — ez nem vallásszabadságra vezet, hanem arra, miről véres lapokon beszél hazánk történelme: egy egyháznak a többi feletti uralkodására.

Ezt elkerülni csak egy út van: minden vallás és egyház teljes jogegyenlősége.

Nektek ultramontánoknak ez természetesen nem lesz ínyetekre.

Fog akadni a hazafias, felvilágosodott alapság kebelében nem egy, ki ez eszmék helyességét elismeri, — de nektek érdekeitek tiltja az igazság elismerését. Uralkodni akartok s nem szívesen engeditek a zsarnokságot kivenni kezetekből; pazarok, penzvággyók vagytok, s a monopolium minden téren nagy jövedelmet hoz. Avval pedig, hogy az egyházi monopolium mellett a vallás és szabadság tönkrementek, ti nem törődtek.

Nem is hozzátok méltó dolog a nép szabadságáról, a haza javáról gondoskodni.

Ihr seid zu etwas Höherem geboren.

Más hivatástok van nektek, mely örökül szállt rátok azon elődökről, kiknek dicsőségét búzhödt lapokon zengi a história.

Hiszen ti ultramontánok egyenes ágon azon inquisitiótól származtok, mely csak az egy Spanyolországban fél millió családot írtott ki s felényire szállítá a birodalom lakosságát, mely — büszke kicsinyléssel tekintve azon pogányokra, kik egyegy gyermeket vagy embert áldoznak bálványuknak, — százezreket gyilkolt le áldozatul a szeretet istenének oltárán. Ti gyártottátok a szelítség vallásának nevében a legkegyetlenebb törvényeket, ti cultiváltátok a máglyát és a torturát; statáriumot tartottatok minden lélek ellen, mely gondolkozni merészelt. Ti a pokollal fenyegetődzve terrorizáltátok a népet, a ti fantáziátok gondolt ki bűnököt, melyek sohsem léteztek, ti gyilkoltatok ezreket boszorkányságért, varázslásért, eretnekségért, tehát oly bűnökért, melyeket elkövetni sem lehet. Egyenes utódai a jezsuitáknak, kiknek nevéhez annyi undor és gyűlölet tapadt, mennyit egy vízözön képtelen volna lemosni, ti a felebaráti szeretet igéit hirdetve, privilegiált hóhérjai voltatok századokon át a világnak!

Gyönyörű múlt! méltó azon egyház papságához, mely magát egyedül üdvözítőnek hánytorgatja.

S mik vagytok most ti, kik e dicső múlt traditióin nevekedtetek fel?

Javultatok talán?

Múltatokat találón jellemzi „nagy“ (!) Pázmánytok óhaja, hogy „legyen Magyarország inkább farkasok és rókák barlangja, semmint eretnekek hazája“, — találon jellemzi a tridenti zsinat eljárása, mely minden decretumának végén anathémát menydörög.

S talán változtatok azóta?

Javulni annyi volna, mint a bűnt elismerni. Ez

nem méltó hozzátok. A nép nem oly buta többé, hogy a régi módon zsarnokoskodhatnátok fölötte; nem a ti érdemetek, hogy vért már nem onthattok. De azért megteszitek ami tőletek telik. A múlt hosszú bűnözéséből történelmi jogot deriváltok magatoknak a vallásüldözésre. Encyklikátok még ma is erőszakos eszközöket ajánl más vallásfelekezetek ellen, püspökjeitek még ma is hivatalba léptökor ünnepélyes esküt tesznek az „eretnekek üldözésére“!

Mitsem tanultatok, mitsem feledtetek.

Ti ellenezni fogjátok a vallásfelekezetek jogegyenlőségét.

Ám rajta, vágjátok le magatok alatt a fát. El fog jönni a ti napotok is, melyen nyomorú férgekként eltipor a kor diadalmas szelleme.

De a többi papság, melynek lelkét még nem sikerült elmérgeznetek, vegye észébe azon szép és igaz szavakat, melyeket Daunou intézett paptársaihoz a francia forradalom kitörésekor:

„Legyetek az erkölcsiség és hazafiság apostolai, a türelem hirdetői s példányképei: és a szabadság barátai el fogják ismerni, hogy állástok hasznos és szükséges!“

TÖRTÉNELMI VISSZAPILLANTÁS AZ ÁLLAM ÉS EGYHÁZ KÖZTI VISZONYRA

IX

Ha azon akadályokat vizsgáljuk, melyek minden vallásfelekezett teljes egyenjogúsításának kivitelét gátolják, — legnagyobb, legmélyebben gyökerező akadálynak azon természetellenes viszony tűnik fel, mely hazánkban úgy, mint általában Európában az állam és egyház közt létezik.

E természetellenes viszony a történelmi jogon alapul.

Soha vadabb, a vallás és állam természetével ellenkezőbb irányban nem fajult el a történelmi jog, mint e téren. S ha semmi más ágában a társadalmi életnek nem nyilatkoznék a történelmi jog ferde, visszás természete, — azon eredmények, melyeket az egyházjogi viszonyok terén szült, kiáltó színekben tüntetné fel azon óriási ellentétet, mely e világrész történelmi joga s az ész és igazság közt létezik.

Az ultramontánok minden okoskodásai, minden támadásai a hazafiság és felvilágosodás ellen egy óriási tévedés következményei, melyet ők kiindulási pont gyanánt vesznek fel.

Ez az egyház és állam közti viszonynak azon téves, az észszel, igazsággal és szabadsággal el-

lenkező felfogása, melyet a historia ezredéves bűnözése támogat.

E tévedést kell tehát mindenekelőtt helyreigazítanunk; s az okkal együtt összeomlanak az okozatok is.

Mert ez azon főkérdés, mely minden egyházi viszalyok bő forrását képezi, s melynek helyes megfejtése hazánkban úgy, mint Európa egyéb államaiban az egészséges nemzeti élet egyik előfeltétele.

Ti ultramontánok azon téves felfogásból indultok ki, mintha az egyház felette állna az államnak, vagy legalább is egyenrangú hatalom volna vele. Ezen alapelvből az következik, hogy az egyház szerződéseket köthet az állammal, feltételeket szabhat elébe, jogokat adhat neki vagy vehet el tőle; hogy az államterület feletti uralomban két hatalom osztozik: az állam feje, az uralkodó, s az egyház feje, a pápa.

Ezen óriási tévedést, az igaz, nem ti, nem a Religio, nem a Hírnök gyártotta, s az ócskaság problematikus érdeme attól el nem vitatható. Ha felkutatjuk a történelem pókhálóbefonta, penészvete odúit, melyekből a középkor bagolyszelleme huhog felénk, látni fogjuk, hogy annak barbár századai nemesak felállították, de meg is valósították e félszeg elvet, melyet a „történelmi jog“ fejlődésében századok bűnös tévedése bástyázott körül.

De az észnek épen azon varázsereje van, hogy fénysugaras világa előtt köddé foszlik az antiquitás hazug nimbusa; hogy felismeri a tévedést, az igazságtalanságot, habár egy ezredév pora terüljön reá szemfedőül.

S korunk feladata az észet ültetni a mysticismus helyébe, az igazságot emelni a világ trónjára, melyen eddig bűn és bitorlás osztozának.

A történelem, e lomtára minden örültségnek és visszaélésnek, az állam és egyház közti viszonynak különféle alakját mutatja fel, megannyi óriási tévedést az ész és igazság ellen.

Az ős keleti theokratiákban az egyház absorbeálja az államot.

A görög és római respublikákban viszont az állam absorbeálja az egyházat.

E két rendszer, bár első pillanatban ellentétesnek látszik, lényegében ugyanaz. Mindkettőben állam és egyház egy hatalommá összeforrtan jelentkeznek.

Később, midőn az ókor nagy birodalmainak hanyatlásával, az ókor nemzeti, s mindig bizonyos népre szorított vallása és civilisációjának romjain a keresztyén eszme emelkedett fel, midőn a keresztyénség terjedésével egy új, nem többé országhoz kötött, hanem egyetemes, nem nemzeti, hanem par excellence emberi civilisációnak csirái kezdtek kifejlenni, — Krisztus tanai folytán ezen egységi rendszer megszűnt, s a keresztyén államokban a dualismus elve vergődött érvényre.

A dualismus ezen elve, — e tiszta keresztyén eszme, melyet Krisztus hirdetett, s melynek visszaállítását a 19. század felvette törekvései programjába, — csak addig tarthatá fenn magát eredeti tisztaságában, míg a keresztyénség a pogányság üldözésének vala kitéve. Minél inkább megszűnt az üldözés, minél jobban terjedt a keresztyén vallás, és ennek folytán, minél erősebbé lett a keresztyén egyház, annál inkább háttérbe szorultak Krisztus ezen elvei.

Alig múlt le néhány század a nagy reformátor sírja felett, s tanainak egyik legfontosabbika feledve vala. Az egyház átvette a pogánykorból a papi kaszt intézményét. A hierarchia az idők folyamában hatalmasabbá

válva, mind nagyobb hatalomra törekedett, s nagyra-
vágyásától sarkaltan beavatkozott az állam ügyeibe.

Krisztus egyik főtaná volt az egyházat elválasztani az államtól. A hierarchia újra összeköté az államot az egyházzal. A dualismus keresztyén elvén rés üttetett.

A pogány eredetű kasztrendszer, a hierarchikus szervezet megnöveszté az egyház hatalmát. Hatalmával nőtt hatalomvágya is; az egyház és pápa nem ismertek többé határt nagyravágyásukban.

A papság a keresztyén vallás ápolására hivatott egyházat pogány institutiókkal látta el, — s így az eredmény nem lehetett megegyező a keresztyénség elveivel. Krisztus elválasztá az egyházat az államtól, — a hierarchia harcba keverte az állammal.

S e harc célja az volt, amit Krisztus megszüntetni akart: a világi s egyházi hatalmat egy kézben egyesíteni.

E cél vezérlé Róma politikáját.

A középkor nagyobb részén át a körülmények nagyban kedveztek e politikának.

Európa államai, államegység nélkül, a feudális intézmények által apró, egymással folytonos harcban álló darabokra valának szaggatva, — a nép a szolgaság, az arisztokratia a bitorlás fertőjébe sülyedt; törvény és igazság nem létezett, a barbárság s tudatlanság voltak az egyedüli uralkodók. A világi hatalom, folytonos harcban lázadó hűbéreseivel, nem vala képes ellenállni Rómának. A pápaság oly segédeszközökkel küzdött az államhatalom ellen, minőkkel ez nem rendelkezett. Az egyházi hatalom mesés centralisációján, a hierarchiai kaszt elszigetelt helyzetén kívül, mely azt mindenben Róma rabszolgájává tette, a pápa minden világi uralkodó ellen, ennek saját birodalmában hatalmas szövetségekkel bírt: a gazdag hűbérurakkal, kik folytonos el-
lenségei valának a királyságnak, s a nép fanatizmusa és butaságával, mely kiskorúságában a kedély, a kép-

zelet kizáró uralma alatt állva, csak a mesés, a földöntúli iránt volt fogékony, s így belecsalva a hierarchia kivetett töreibe, kész rabszolgatömege volt a római püspököknek.

Az egyház szemfüles politikával fel is használta mind e kedvező körülményeket. A pápai hatalom a 9. századtól kezdve rohamos gyorsasággal növekedett a 13-ikig. A cél, mely után törekedett, már nem volt messze. A pápa már hűbérura volt az egész világnak, uralkodó minden királyok felett, uralkodó a népek millióin, kik bíboráért onták véreket a keresztes háborúkban. Ekkor állt Róma hatalma tetőpontján.

De ekkor állt legtávolabb a római egyház Krisztus tanaitól is Róma és Jeruzsálem közt sohasem volt a távolság oly nagy, mint mikor annak hadai ennek vitták falait.

A keresztes háborúkat a pápai világuralom süllyedése követte.

A keresztyén eszme győzött a keresztyén egyház felett, a pápa mind hátrább szorult már-már elért céljától: az egyházi s világi hatalomnak egyesítésétől.

De a harc azért nem szűnt meg, melyet az egyház az állam ellenében vívott.

E harc, ennek forrása, a hatalom vágy, s eredménye, a hatalom, mélyen demoralizálták az egyházat. S Róma, folytonos küzdelemben a világi hatalommal, végre is nem kívülről, hanem saját kebelében szenvedte a legnagyobb csapást.

A reformáció egyik törekvése volt a keresztyén dualismus elvét ismét érvényre emelni. Nem az ő hibája vala, hogy ez nem sikerült teljesen. Angliában a katholicismusból átvett egyházalkotmány, a szárazföldön a pápaság elkeseredett üldözése, mely a protestantismust a világi hatalom karjaiban menhelyet keresni kényszeríté, meghíúsíták a keresztyén eszme teljes diadalát.

De azért a reformációnak e téren is nagy haladást köszönhetünk.

A protestantismus mindenütt, ahol nem szorított a katholicismusból átvett intézmények korlátai közé, nagy lépést tett azon dualistikus rendszer megvalósítása felé, melyben az állam és egyház egymástól teljesen elválasztvák. Ahol a világi hatalom pártfogásába vette az új egyházat, ez aláveté magát az államnak, de nem avatkozott többé annak ügyeibe; ahol ellenségre talált az államhatalomban, mint például Magyarországon, nagy mértékét kivítta az autonómiának. Azon sokszerű, mély s így nehezebben megsemmisíthető benső összeköttetés, mely a katolikus országokban az állami s egyházi intézmények közt létezett, — emezekben, mint például hazánkban, igen meglazult, amazokban legalább sokkal egyszerűbbé vált.

Így a reformáció nagy lépést tett az egyház s állam közti viszony terén a tiszta kereszttyénség elvei felé.

A reformáció nagy egyházi forradalma annyira megingatta a pápaság helyzetét, hogy Róma, ha le nem mondott is az állam felett követelt főúri jogáról, tetteleg kénytelen volt concessiókat tenni a világi hatalomnak. S ezóta két irányban, vagy jobban mondva kétféle mértékben látjuk szerepelni Róma politikáját. — Azon katolikus államokban, melyek a reakció ügyét írták zászlajukra, a pápaság, e reakció fő s egyetemes képviselője, — nem hogy nem szorított az állam által szűkebb korlátok közé, de sőt ebben, mint szabadságellenes törekvései frígyesében, támaszra talált. Így Austriában, Spanyol-, Olaszországban stb. Felvilágosodottabb szellemmel kormányzott birodalmakban, evvel ellentétben az állami s egyházi hatalom ellensúlyozásának rendszere fejlett ki. E rendszerben, mely a papismus és protestantismus közt középen áll, állam és egyház bizo-

nyos korlátokig függetlenek egymástól. Belgiumban e rendszer az állam és egyház majdnem teljes elkülönítésére vezetett; Austriában e rendszer volt célja a josephinismus törekvéseinek; ezen alapúl Franciaországban a gallikán egyház.

Mindezen különféle, korunkban is fennálló rendszerek közül, melyek szerint az állam s egyház közti viszonyok Európa államaiban meghatározvák, — legjobban megközelíti a Krisztus által hirdetett keresztyén eszmét, a tiszta dualismus rendszerét a protestantismus azon országokban, hol nem áll az államhatalom kiváló protektiója alatt. — Távvolabb áll a keresztyénségtől a gallikán egyház, melyben egyház és állam még több-félekép összefűzvék; legtávvolabb s egyenes ellentétben pedig a keresztyénség eszméivel az anglikán s az orosz egyház áll, s mely azoknak mintaképpül szolgált: a pápaság.

A RÓMAI EGYHÁZALKOTMÁNY

X

Mindezen rendszerek azonban, melyek szerint Európában az állam és egyház közti viszonyok rendezvék, többé kevésbé ellentétben állnak a modern államtan elveivel, ellentétben az észszerű társadalmi élet, a keresztény civilisáció követelményeivel.

S leginkább áll ez a papismus azon rendszeréről, melynek ti, ultramontánok vagytok előharcosai.

A római egyház jelen szervezete, melyet ti fenn akartok tartani, merő ellentétben áll

az államhatalom,

a szabadság és haladás úgy, mint

a vallás érdekeivel.

Lássuk egyenként e pontokat.

Az államhatalomra nézve ti, a históriára hivatkozhattok. Felhordhatjátok, hogy az egyház, a római egyház, mennyiszor s mily nagy segítségére volt a világi államhatalomnak. Felhozhatjátok, hogy Spanyolországban Fülöp és utódai csak az inquisitio segélyével emelheték a trón hatalmát oly szédítő magosságra, aminőre emelték; hogy Magyarországon a 16. századtól fogva napjainkig a kormány még annyira sem érvényesíthette volna absolutistikus törekvéseit, amennyire tette, ha a

római egyház nem támogatja. Bármely lapját ütitek fel Európa történetének; ékes szóló példáit olvashatjátok fejünkre annak, hogy az egyház mindig támogató az államhatalmat a nép ellenében, hogy a trónok érdekében az absolutismust prédikálta, a népet tőle kitelhetőleg igyekezett szegénynyé tenni, nehogy anyagilag megerősödvé, fejére nőjjön a kormánynak; a népnevelést elhanyagolta, sőt dicséretes törekvéssel, még áldozatok árán is butította a népet, csak hogy eszébe ne jusson fellázadni a trón ellen, csak hogy engedelmes, békés, szolgálai alattvalója legyen az államhatalomnak.

Mindez igaz, nem lehet belőle egy jöttát sem lealkudni.

De azért ez nem azt bizonyítja, hogy a római egyházszervezet hasznos az államra nézve.

Mert eltekintve attól, hogy a római egyház, ahol és amíg elég hatalma volt reá, mindig s mindenütt ellensége volt az államhatalomnak, szövetségese a középkorban a lázadó hűbéreseknél, az újkorban kész frigyese minden oly államellenes törekvéseknek, melyeknek sikere hasznot ígér a papságnak, — mert eltekintve attól, hogy az egyház csak ott tett szolgálatokat az államhatalomnak, ahol nyíltan uralkodnia többé nem lehetett, s ahol a kormány céljai a hierarchia céljaival meg egyeztek, hogy soha szabadelvű, felvilágosodott államhatalomnak elkeseredettebb ellensége nem volt az egyháznál, s hogy ez csakis a reaktionárius, zsarnok kormányokat pártolta: — eltekintve mindettől, nem tagadhatjátok, hogy az egyház az államhatalomnak nyújtott segélyért mindig busásan megfizettetett magának, hogy tett szolgálataiért gazdagságot, befolyást, előjogokat, gyakran uralmat kívánt és nyert. Igaz, hogy az egyház nem egyszer segítségére volt az államhatalomnak, de mindig csak saját érdekében.

Az államhatalom hálájára tehát ne számoljatok, mert az gazdagon megfizette szolgálataitokat.

De valjon, — s e kérdés méginkább megcáfol titeket, kik hierarchiátokat az államra nézve üdvösnek, sőt nélkülözhetlennek hirdetitek, — az egyház azáltal, hogy az államhatalommal szövetségbe állva a trónok abszolutismusáért küzdött, — tett-e szolgálatot az államnak?

Ha a politikának nincs más célja, ha az államnak nincs más feladata, mint a korlátlan fejedelmi abszolutismust érvényre emelni, akkor érdemeket szereztek magatoknak az állam körül, akkor hierarchiátok létezése politikai szükség.

De mi más feladatát ismerjük az államnak, mint az abszolutismus fenntartását, — s miután ti, valahányszor az államnak szolgáltatok, csakis az abszolutismus ügyét mozdítottátok elő, nem láthatjuk át, mit használhat e hierarchia az államnak.

Az állam célja polgárainak a társadalmi élet előnyeit megszerezni, még pedig minél csekélyebb pénz-és szabadság árán.

Ezt tekintve az állam céljának, a ti hasznos voltok a státusra nézve kissé gyanús színben tűnik fel.

A római egyház hierarchikus szervezete, s az államhatalommal összeköttetései folytán az államot mindig hitvány eszköznek tekinté saját céljai elérésére.

De egyenes ellentétben állt és áll az állam létezésének legbiztosabb, legerősebb alapelveivel, a szabadsággal, a méveltséggel, a jóléttel.

A lelkiismereti szabadság ellen intézett támadások, mindazon vallás üldözések, melyek az európai történelem lapjait befertőztetik, az állam s egyház közti szövetség rovására esnek; mert ahol nem egy kézben van a világi s egyházi hatalom, ott a vallásüldözés csak annak engedelmével, segélyével lehetséges.

Az uralkodó vallás az egyházi s világi hatalom

természet ellenes szövetkezése, melyből zsarnokság, szolgaság, nyomor születik. A katolikus egyházintézmények legerősebb támaszai a zsarnokságnak. Sehol az absolutismus nem volt oly hatalmas, mint a legkatholikusabb birodalmakban : Francia-Olasz-Spanyolországban, Austriában stb.

És szabadság nélkül nincs felvilágosodás, nincs anyagi jólét. A római egyház kész szövetséges a haladás ellen. Tekintsétek a történelmet, szomorú példáit mutatja ez annak, mint bosszulta meg magát az államhatalmon az egyházzal kötött szövetsége. Nézzétek Spanyolországot s méginkább Mexikót : mivé tette a papság mindenhatósága ! Erkölcsileg elvetemedett, anyagiilag koldús, babonás és buta nép, mely egy forradalomból a másikba esve, a polgári ontott vér tengeréből nem képes nyugalmas államéletre vergődni. Nézzétek Olaszországot, mily nehezen bír consolidálódni azért, mert népét a papi uralom teljesen demoralizálta. Nézzétek Austriát, nézzétek hazánkat : mily akadály a itt minden haladásnak a nép míveletlensége, melyet a papság rendszeresen butított — ad majorem Dei gloriam !

S nézzetek körül a múltban és jelenben, hol találtok hazafiságot a római hierarchiában ?

A római egyház nemcsak státust alkot a státusban hanem megtámadja annak erkölcsi alapját, melyen nyugszik. Ezen erkölcsi alapok egyik legfőbbike a hazafiság. — De az ultramontán hierarchia nem szülőföldjén, hanem az olasz havasokon túl találja hazáját. Oda irányulnak törekvései, ott culminálnak minden vágyai, onnan meríti elveit, onnan kapja parancsait.

Lehet-e hasznos az államra nézve azon egyházszervezet, mely az absolutismusnak ugyan kész szolgája, de mely kivetkőztetve tagjait a hazafiság érzetéből, esküdt ellensége a nép szabadságának, jólétének, mívelődésének ?

Lehet-e hasznos az államra nézve az, mi az állami célok elérését megnehezíti?

Feleljetek reá magatok.

De nemcsak az államra s a szabadságra, magára a vallás érdekeire nézve is alig lehet hátrányosabbat képzelni azon viszonynál, mely mint sok helyütt, hazánkban is az állam és egyház közt létezve, e két intézményt különféleképp egymásba kapcsolja.

A vallásnak természeténél fogva szabadságra van szüksége, s evégre az egyháznak függetlennek kell lennie.

Mikép érhető ez el, mily feltételek alatt adható meg az egyháznak a függetlenség az államtól?

A keresztyén egyház teljesen önálló volt az első századokban; s csak akkor kezdett függeni az államtól, midőn Konstantin császár által előjogokkal felruháztatván, uralkodó vallássá emeltetett.

Ekkor megkezdődött a harc egyház és állam közt. Az egyház küzdött a függés ellen; a körülmények kedveztek Rómának, s néhány század múlva már az államok függtek az egyháztól; ez uralkodott.

Az uralkodásnak is lejártak napjai, de állam s egyház még mindig nem függetlenek egymástól. A dolog természetében van, hogy az állam, mely bizonyos előjogokat enged az egyháznak, sőt befolyásától tételezi fel bizonyos ügyekben saját működését: cserébe szinte befolyást követel magának az egyház ügyeire. S mindaddig, míg az egyház le nem mond befolyásáról, vagy meg nem fosztatik előjogaitól, az államnak fenn kell tartania befolyását az egyházra, nehogy az fejére nőjön.

Így az egyház, kiváltságolt helyzete folytán füg-

gésbe jő az államtól. Érdekei közelednek az államhatalom érdekeihez. S mi ennek következménye?

Ha az egyház az absolutismussal egyesül, — és csakis absolut államhatalommal szokott egyesülni, ha államügyekbe avatkozik, létele a politikai életben összefonódik az absolutismus lételével; ha a vallás világi érdekekre támaszkodik, romlik és bukik ezekkel együtt.

S miután az absolutismusnak múltja igen, de jövője nincs, — jó volna meggondolnotok, mit cselekesztek, midőn a vallást, az egyház lételét ily porladozó rendszerrel kapcsoljátok össze. Mert az állam ügyeibe avatkozott, mert a trónnal identifikálta magát, ezért üldözte a francia forradalom a keresztyénséget. Mióta a „trón és oltár“ lett a reactio divatos jelszava, minden szabadság-mozgalom, mely az absolutismus ellen tör, az egyházat is fenyegeti. Gondoljátok meg azért mit cselekesztek, nehogy az egyház, mely a világi hatalomra támaszkodik, ennek romjai alá temetessék!

A vallást szabaddá kell tenni, az egyházat emancipálni kell az államhatalom alól, de hogy ez megtörténhessen, előbb az államhatalmat kell emancipálni az egyház alól.

SZABAD EGYHÁZ, SZABAD ÁLLAMBAN

XI

Láttuk az eddigiekből, miszerint azon viszony, mely, mint Európa sok más országában, úgy hazánkban is az állam és egyház közt létezik, azon kívül, hogy ellenkezik a keresztyénségnek Krisztus által hirdetett alapelveivel, káros hatású az államra nézve, mert polgárai jólétére irányzott törekvéseiben gátolja, káros a szabadságra s felvilágosodásra nézve, mert módot nyújt a világi s egyházi hatalomnak a nép ellen szövetkeznie, — káros magára a vallásra nézve, mert azt a világi hatalom eszközévé silányítja.

E viszonynak tehát meg kell szűnnie, hogy más, egészségesebb, az államra s egyházra nézve üdvösebb lépjen helyébe.

S ennek elérésére mindenekelőtt az államot függetlenné kell tenni az egyháztól.

Az állam természeténél fogva a legfőbb hatalom a maga területén. Nem fér meg tehát az államsouverainitás fogalmával, hogy maga mellett még egy másik kormányt tűrjön; hogy egy külföldi, elérhetetlen, absolute létező hatalomnak módot nyújtson ügyéibe beavatkozni, az államnak, saját területén akadályokat gördíteni útjába.

Az állam politikai testület, s mint ilyen, kell hogy feltétlenül indifferens legyen az egyházak és vallások iránt. Függetlenül a vallástól, nem tekintve az egyházak tételeit, érdekében van, hogy minden lakója jó polgár legyen, de hogy minő rítus szerint imádjá istent, az rá nézve teljesen közömbös.

Ennek megfelelőleg, nehogy a vallás a világi hatalom által eszközül használtassék, — az egyházat is függetlenné kell tenni az államtól.

De azon függetlenség, melyre az egyháznak szüksége van, nem az, amit ti kívántok. Ti zajt üttök, valahányszor a kormány beleavatkozik ügyeitekbe, elnyomásról, az egyház szabadságának megsértéséről jaggatok, ha arról van szó, hogy a törvényhozás az egyházi viszonyokat rendezze. Krokodil könnyeket sírtok a papság szolgasága felett. Mert nálatok az egyház függetlensége azt jelenti, hogy a hierarchia legyen teljesen független az államtól, de uralkodjék rajta azon befolyásával, melyet gazdagsága s politikai privilégiumai nyujtanak. — Valódi szemfényvesztést üztök az egyházi autonomia nevével.

Isten mentsen tőle, hogy a római egyház, mostani szervezetében, függetlenné tétessék az államtól. Ha elvételnek előjogai, melyekkel az államélet terén bír, ha elvételnek rengeteg javai, melyeknek az állam kedvezése folytán jövedelmét húzza, ha megszűnik statust in statu alkotni, ha megszűnik azon szolgálai függése, mely azt a római politika ágensévé teszi, — akkor és csakis akkor követelhet a római egyház függetlenséget az államtól.

De ekkor is — e függetlenség, mely az egyháznak megadható, nem lehet olyan, mely azt az államra nézve hozzáférhetlenné tegye.

Benső, vallási ügyeiben kell, hogy teljes szabadság, teljes függetlenség adassék az egyháznak. De egye-

bekben az államhatalom nem mondhat le souverain jogáról.

Egyes emberek vallási ügyeibe az államnak semmi beleszólása nincs. De az egyház társasága oly egyéneknek, kik ugyanazt hiszik. Az egyház még nem a vallás, az csak külső, organisált vallási egyesület. Mint ilyen, az állam területén létezik; és semmi, ami az állam területén van, ki nem vonható felsősége alól.

De van itt még egy másik szempont is, melyet figyelembe kell vennünk. Az egyház nem phisikai személy, s miután nem az, jogokkal csak akkor bírhat, ha erkölcsi személynek tekintetik. De kitől nyerheti az egyház az erkölcsi személyiség kvalifikációját?

Ismerjük azon non-senset, melylyel ti, a nép tudatlanságában bízva, erre felelni szoktok, hogy t. i. az egyház önmagát képes jogokkal felruházni. De ez nyomorú sophisma, mert az egyház az államon belől létezik, s az államon belől senki önmagát jogokkal fel nem ruházhatja. Vagy bírja azokat természetből fogva, vagy az állam törvényei szerint létező államhatalomtól kell nyernie.

Eszerint az egyház jogilag csak állami elismerés által létezik, a papnak más joga nem lehet, mint amit az államtól kap, s az egyháznak — mint testületnek — más szervezete nem lehet, mint aminőt az állam megenged.

Szóval: az egyháznak adandó függetlenséget úgy kell értelmeznünk, hogy általa az állam souverainitási joga meg ne semmisüljön.

S miként gyakorolja az állam eme souverainitási jogát?

Mindenekelőtt azon tételt kell felállítanunk, misze-

rint az állam souverain jogában nem foglaltatik azon jog: valamely vallást rá erőszakolni lakosaira, vagy eltiltani.

E joga az államhatalomnak, melyet jus reformandi néven ismer a történelem, az absolutismus szüleménye; lehető legnagyobb lealázása a népnek, mely a fejedelmi omnipotentia arany napjaiban, a 17. században jött divatba. Erről ma már szó sem lehet. Általában, azon kérdés eldöntése, minő egyházak s vallások létezzenek valamely országban? — nem tartozik az állam körébe.

Minden legcsekélyebb beavatkozás e tekintetben a polgárok természeti jogának, a lelkiismereti szabadságnak megsértése volna.

Az államra nézve csak a közérkölcsiség fontos, nem a vallás; ennek tanai, dogmái iránt neutrálisnak kell lennie. Nem vizsgálhatja, ha jók-e valamely vallás tételei vagy nem? — e kérdés eldöntésére nincs forum. S miután minden vallás kell, hogy egyenlően megengedett legyen az államban, — s miután a szabad egyesülési jog az ember legfontosabb, elidegeníthetlen jogainak egyike: az állam semmi új egyház alakulását nem gátolhatja meg. Az egyház nem más, mint ily egyesület, — s az államnak csak felügyeleti joga van felette, mint minden más egyesület felett.

És csakis e felügyeleti jogot kívánjuk meg mi az állam számára.

De ezt aztán feltétlenül megkívánjuk.

E felügyeleti jogánál fogva az államnak, — bár minden vallást egyenlően tűrnie kell — joga van bármely vallásnak az állam céljaival ellenkező nyílvánulásait lehetetlenné tenni. Az egyház az államban lévén, intézményeit annak törvényeihez kell alkalmaznia. Az államnak ugyan nincs joga a vallást szabályozni, de törvényei számára engedelmességet követelhet tekintet nélkül minden dogmára. Így például joga van a naza-

rénusokat, kiknek vallásuk tiltja a fegyverviselést, katonai szolgálatra kötelezni; joga van a mohamedánt a soknejségtől eltiltani. Mert az állam nem védheti azt, ami saját törvényeivel ellenkezik.

E felügyeleti jogánál fogva az államnak nemcsak törvényeit, hanem polgárainak szabadságát is meg kell védenie, minden támadás ellen. Minden felekezet önmagát tartja legjobbnak, némelyik egyedül jónak. Az embernek természetében van, hogy saját hitének, meggyőződésének másokat is megnyerni törekszik. E törekvés az egyesnél alig idézhet elő bajt, de egyének testülete, azaz valamely egyház által táplálva, oly eredményeket szülhet, melyek az államra nézve veszedelmesek. E törekvésből ered a türelmetlenség, a vágy, valamely vallást uralkodóvá tenni. A jogegyenlőség fenntartására tehát kell egy, vallási tekintetben neutrális, minden felekezet felett álló, nem egyházi közeg, mely minden egyes polgárt, minden egyes felekezetet a más általi elnyomás ellen megóvjon. S ez csak az állam lehet. Vigyáznia kell az államnak, nehogy — mint az a római egyházban történt, — a vallás fanatizmussá, papi szemfényvesztéssé, setét mysticizmussá fajuljon, mely árt az állam-célnak, s felbontja azon benső békét és rendet, melyre a társadalomnak szüksége van. Az állam köteles minden egyes polgárának korlátlan vallási szabadságát minden oldalról biztosítani, mert csak ott van jogában a nép szabadságát korlátozni, hol azt az állam célja megkívánja.

E felügyeleti jogánál fogva az államnak beleszólása van az egyházi fegyelembé. Az egyház intézet valamely vallás gyakorlására s fenntartására, és mint ilyen, alatta áll az államhatalomnak. Az állam pedig nem tűrheti, hogy az egyházfegyelem polgárait, vagy azoknak csak egy részét oly dolgokra kötelezze, — nem tűrheti, hogy oly szokásokat, intézményeket hoz-

zon be, melyek az államra, a társadalomra nézve káros hatásúak. Így például nem tűrheti, hogy az egyház, szolgálait a nősüléstől eltiltsa; mert ezáltal elvágatnak az államélet alapjától, a családtól, s izoláltatnak polgártársaiktól. Így joga van az államnak az ünnepnapokat, ha azokat gazdasági s erkölcsi tekintetből sokallja, leszállítani s újra rendezni: joga van a szerzetes rendeket, s némely egyházi cerimóniákat, melyek demoralisáló hatással bírnak, mint például a búcsújárást, eltörölni.

Ezen felügyeleti jogánál fogva az állam kötelessége az egyént az egyházi hatalom zsarnokoskodása ellen megvédeni; s kivenni az egyház kezéből minden kényszerítő eszközt, melylyel az a polgárok ellen élhet.

Miután az egyház oly tanok hirdetése által, melyek például a szorgalmat, a munkásságot a népben előlik, s benne babonát és fanatismust támasztanak, ártalmára lehet a népnek — miután az által, hogy nagy vagyont gyűjt össze kezében, káros hatással lehet az országra, az államnak felügyeleti jogánál fogva kötelessége őrködni, nehogy az egyház ily lépéseket tehessen.

Miután az államsouverainitás fogalmával össze nem fér, hogy polgárai rajta kívül egy idegen, az államtól független hatalom alá legyenek rendelve, az államnak joga van azon kapcsolatot, mely a területén lévő egyházat valamely külhatalomnak, pl. a pápaságnak, rendeli alá, felbontani.

S mindaddig, míg e felbontás sikerül, az államnak egyrészt a főbb egyházi méltóságok betöltése körül érvényesítenie kell befolyását, másrészt fenntartania azon ellenőrzési jogot, mely a kir. tetszvény jogának neve alatt ismeretes közéletünkben. E jogot, mely az állam souverainitásának kiegészítő része, pedig gyakorolnia kell nemcsak minden az egyház külföldi fejé-

től származó úgynevezett bullák, brevék stb. felett, hanem minden, az egyház hazai közegei által nem nem szorosán vallási ügyekben kiadott rendeletek, hirdetmények stb. irányában is.

Ti ezt zsarnokságnak, elnyomásnak fogjátok nevezni.

Annyira megszoktátok mások elnyomását, annyira véretekbe vettétek a despotismust, — hogy most már nem akartok magatok felett más hatalmat megtűrni.

Annyira kivetkőztetek a honpolgár erényeiből, oly távol álltok a hazafiságtól, — hogy eladott lelkek fellázad még azon gondolatra is, miszerint a közjó, a haza érdekében valamire köteleztessetek.

Nem akartok alávetve lenni a nép törvényhozásának, a nemzeti kormánynak, mert érzitek, hogy az a nép, a haza érdekében véget vetne eddigi gazdálkodástoknak.

De hiába való lesz minden erőlködésük. A nép, melyet századokon át butítottatok, gondolkozni kezd.

S első gondolata rátok nézve — ítélet lesz.

Nem lehet már messze azon idő, midőn a törvényhozás netovábbot fog kiáltani nektek.

Mert kell, hogy az egyház alá rendeltessék az államhatalomnak.

Az állam védeni fog minden egyházat, nehogy jogaiban megrövidíttessék, — védeni fog minden polgárt, nehogy természeti jogában megcsorbíttassék, — és örködni fog, nehogy az egyház átlépje jogos hatáskörét.

De ez még nem elnyomás. Ha a népsouverainitás képviselői, a törvényhozás és parlamentáris felelős kor-

mány felügyeleti jogot gyakorol az egyházak felett, csak azt teszi, mit minden kebelében lévő egyesület, mit minden polgár irányában cselekszik.

Ha ez elnyomás, akkor elnyomás minden létező és képzelhető társadalmi rend; akkor zsarnokság minden államegyesület, akkor a szabadság, számúzve a civilisált világból, csak az őserdők vadonaiban, az állatesordák módjára barangoló vadaknál volna felte-
lálható.

Hallgassatok ti a szabadságról. Mert azon szabadság, melyet ti kívántok, nem más, mint: a jog, mások felett zsarnokoskodhatni.

Az állam nem hallgathat jezsuitikus obéogatástokra.

Csak egy helyes politika van, melyet az állam az egyházi téren követhet, s ez abban áll,

— hogy a polgárok jogait s kötelességeit szabatosan meghatározza, — hogy az egyházat a tisztán vallási térre korlátolja, — hogy megakadályoztassa minden, az állam és egyes polgárok jogai ellen intézett támadását, — hogy az egyház minden tagját kivétel nélkül alárendelje az állam minden törvényeinek, — hogy felügyeletet gyakoroljon az egyházak felett, de neutrális legyen a vallások iránt.

Szóval: hogy függetlenné tegye önmagát az egyháztól, s az egyházat az államtól.

S ez a történelem intő szava, ez az ész parancsa, ez Krisztus félreismert, dicső tanítása.

AZ EGYHÁZ AMERIKÁBAN

XII

„Szabad egyház szabad államban.“

Ez egyetlen oly megfejtése az egyház és állam közti viszony kérdésének, mely az állam, szabadság és vallás érdekeinek egyiránt megfelel.

S a ki ebben kétkedik, vessen egy pillantást Amerikára, e ragyogó hazájára az öntudatra ébredt népeknek, ezen európai gyarmattömegre, mely oly rövid idő alatt kinőtt az anyaország gyámsága alól; mely az emberi szabadság összes postulatumait rakva le államélete alapjául, hatalomban és benső becsben alig több mint félszázad alatt elsővé bírta magát kiküzdeni a világ államai sorában, s melyről most, a kiállt tűzpróba után, lehetetlen nem hinnünk, hogy hivatva van, az egészséges eszmék hatalmával átnyúlva az óceánon, új-áteremteni a köszvényben sínlődő, elaggott Európát.

„Itt, — úgymond az amerikai demokratia nagy dicsőítője Toqueville — a vallás külön világ, melyben a pap uralkodik, de melyből kilépnie soha eszébe nem jut. Annak határain belől ő vezérli az értelmet, de azokon kívül az embereket magokra hagyja, s átengedi

azon függetlenségnek, s állhatatlanságnak, melyek természetöknek s az időknek sajátjai.“

Ez azon állapot, mely végcélul lebegett Krisztus nagy lelke előtt. Az egyház és állam közti viszony kérdését csak az egyesült államok oldották meg mindkét részre teljesen kielégítőleg.

Amerika nem ismer uralkodó, nem privilegiált egyházat, nem hierarchiát. Az állam itt ép úgy nem avatkozik a vallás ügyeibe, mint ez nem az államéba. Egyenlő vallásszabadságot enged a chinainak és zsidónak úgy, mint minden keresztyén felekezetnek. Az államnak, mint ilyenek, nincs tudomása az egyházakról, az csak polgárokat ismer.

S mi ennek következménye?

Míg Európában a katolikus pap érdekei külön állnak az állam érdekeitől, Amerikában a pap mindenek előtt honpolgár.

Míg Európában a pápai egyházszervezet által a vallás ellentétbe hozatott a szabadsággal és felvilágosodással, — Amerikában, az állam és egyház teljes elkülönítése folytán a vallás organikus, benső összefüggésben áll a szabadsággal s haladással. Itt a hazafiság és vallásos buzgalom érzete egy forrásból fakadva, egymást támogatja. Az amerikai a keresztyénséget nem is képzelheti magának a szabadságtól külön választva, sem a szabadságot a keresztyénség támasza nélkül.

Míg Európában a papság izolálva magát a társadalomtól, érdekei s céljaiban külön, elzárkózott kasztot képez, melynek tagjai mint ilyenek s nem mint honpolgárok szerepelnek a politikai életben, addig Amerikában a pap csak mint polgár foly be a közügyek intézésébe, s a papság érdekeiben összeolvadva a néppel, vele egy közös testületet alkot, — a népet.

Míg Európában a papság beleavatkozik az állam ügyeibe, a pártok küzdelmeibe, s ezáltal a hierarchia

nagy hatalomra vergődik, a vallás pedig elveszti hatalmát a lelkek felett, — Amerikában, hol a törvény, hola közvélemény lezárja a papot a politikai pályáról, a papság nem vágyva a hatalomra, nem avatkozva a pártok küzdelmeibe, pusztán a vallás érdekeit szolgálja, minek folytán nem ugyan a papság, de a vallás oly hatalomra növekedett, minővel sehol a világon nem bír.

Míg Európában a vallási intolerantia uralma mellett a vallásosság és erkölcsiség fokokként süllyed, — Amerikában, hol minden felekezet maga módján imádja istent, mindenik az erkölcsiség terjesztését tekinti főhivatásának.

Európában két-három vallásfelekezet, legyen bár mindeniknek joga szorosán körülírva a törvényben, sem tud békében élni egymás mellett; hanem folytonos surlódásokban állva, hasztalanul pazarolja szellemi s anyagi erőit, melyeket dicsteljesen használhatna az emberiség közös ügyei védelmében, és a fanatikus felekezeti szellemet, a türelmetlen vallási gyűlöletet többre tartja a felebaráti szeretetnél s örök erénynél. — Amerika a vallást a polgárok meggyőződése ügyének tekinti, s ez elvhez híven minden felekezetet megtűr, egyiket sem emelve a másik fölé. Ebből ered aztán az, hogy az egyesült államokban ötvenhárom vallásfelekezet lakik, még pedig annyira vegyest, hogy némely városban, mint például Philadelphiában mintegy harminc felekezetnek van temploma; s az ötvenhárom felekezethez tartozó emberek a legnagyobb békességben s egyetértésben élnek együtt, kölcsönösen tisztelve egymás jogait s meggyőződését, — ebből ered aztán az, hogy a vallásosságot nem az egyes vallási dogmák vakbuzgó hivésében s türelmetlen védelmezésében, hanem a becsületes életmódban, a minden dogmán felülemelkedett, abszolút erényben keresik.

Ebből ered, hogy sehol a közerkölcsiség nem áll oly jó lábbon, mint Amerikában, hogy sehol a házassági kötés, — ezen alapja a családi életnek s a társadalom erkölcsi rendjének, — nem részesül annyi tiszteletben, sehol oly nemes fogalmak nem uralkodnak a családi életről, mint a nagy respublikában.

Ebből ered, hogy sehol a keresztyénség nem bír oly valódi, intensív hatással a népnek egész politikai és társadalmi életére, mint itt; hogy a speciális katolikus vallási tanok sehol oly tisztán nem taníttatnak, mint az amerikai papok által; és végre — bizonyságául annak, hogy az európai visszás állapotok nem a katolikus vallásból, hanem a római egyház szervezetéből erednek, — hogy a katholicismus folyvást terjed Amerikában.

Az állam nem avatkozván az egyházi ügyekbe, Amerikában sohasem történt meg az, mi Európában mindennapi dolog, sőt bevett szokás, hogy t. i. az állam az egyházi intézményeket politikai célokra felhasználva, hivatását megszenteltségtelenítse; — az egyház nem törődván az államügyekkel, nincs rá eset, hogy a politikai hatalmat kezébe kerítve, avval a maga hasznára visszaéljen; — s végre, lehetetlen az, aminek Európa történelme borzalmak és kegyetlenségekkel teljes bármennyi példáját képes felmutatni: hogy az állami s egyházi hatalom a szabadság elnyomására szövetkezzenek.

Azt hiszem, felesleges tovább vonnom e párhuzamot.

Az európai állapotok káros következményei oly kézzelfoghatólag nyilvánulnak, hogy az egészséges és becsületes gondolkozású embernek elég egy pillantást vetnie az északamerikai egyesült köztársaságra; s az új kor szellemének e remek művében lapozva könnyen be fogja látni, milyen módon kell az egyházi viszo-

nyoknak alakulniok, hogy a nép szabadságát s haladását ne csak ne gátolják, hanem előmozdítsák.

Belátjuk ebből, miben szenvedünk hiányt, s mire kell törekednünk.

„Szabad egyház szabad államban.“

Következik most a kérdés : mikép lehet ezen elvet megvalósítani ?

109

AMÉRIKÁBAN

A PÁPASÁG

XIII

Az állam és egyház teljes elkülönítése a katolikus egyház szervezetének gyökeres átalakítását teszi szükségessé.

Azon természetellenes viszony, mely Európában eddig állam s egyház közt létezett, a történelmi jogtalanság hosszú századai alatt oly mély gyökereket vert Európa összes társadalmi életében, annyira átfűzte s egymásba kapcsolta a világi s egyházi intézményeket, s ez által oly vad, ész- és jogellenes chaoszt idézett elő, melyből csak kettős forradalom útján volt az emberiség kibontakozható.

Mert át kelle változtatnia, nemcsak az egyházi, hanem az állami intézményeket is.

Egyik irányban a forradalom már győztesen halad befejezése felé, az államintézményekben. E forradalom a képviselői rendszer életbe lépése. — Absolut monarchiákban csak a trónnak, rendi alkotmányú országokban az egyes rendek, testületeknek volt beleszólásuk a közügyekbe. Az állam és egyház közti szoros kapocs mindkét rendszer mellett fennállt.

A korlátlan monarchiában a trón támaszt keresett az oltárban, rendi alkotmány mellett, a kasztérdek képviselete elvének uralma alatt az egyházat, mely rend, kaszt és testület egyszersmind, nem lehetett kizárni a politikai befolyásból. De ki lehet, sőt ki kell zárni a modern parlamentáris kormányforma mellett. Mert, ha azt akarjuk, hogy a képviseleti rendszer alapelve teljesen érvényre jusson, nem szabad befolyást engednünk a törvényhozásra oly elemeknek, melyek nem a népet képviselik; ki kell zárunk a politikai befolyásból a kasztokat, a testületeket, mint ilyeneket; következésképp ki kell zárunk nemcsak az aristokrátiát, mint kasztot, hanem az egyházat is. A népképviseleti eszme egyik hivatása az államintézményeket úgy átalakítani, hogy az egyháziaktól teljesen elválaszthatók legyenek. Ne hivatkozatok ezzel ellentétben Angliára. A népképviselet szó ott valódi humbug. Anglia alkotmánya még ma is rendi alkotmány, a múlt temérdek ferdeségeinek lomtára. De mégis, — Anglia is például szolgálhat. Mert íme, mióta a parlamenti reform kérdése, mely hivatva van végre valódi népképviseletet tenni az eddigi britt rendi képviselet helyébe, foglalkoztatja a kedélyeket, naponként szaporodik azok száma is, kik az anglikán egyházban nem látnak egyebet egy nagy történelmi visszaélésnél, kik azt a szabadság értelmében reformálni, az államtól elválasztani akarják. S valamint Angliában a valódi népképviseleti eszme mind tovább terjed, s maga után vonja az egyházi reform szükségének érzetét: úgy a száraz földön is látjuk, hogy a népképviseleti rendszer mindenütt elősegíti a szabad egyház ügyét a szabad államban. Az állam és egyház elkülönzésének eszméje körülbelül egy időben került az európai törekvések napirendjére a népképviselet eszméjével. Az állam és egyház közt eddig fennállott viszony egyenes ellentétben áll a nép-képviselettel. E rendszer hivatása az

állam részéről lehetetlenné tenni az állam és egyház egyesülését.

A népképviselői rendszer naponként terjed; — s ez azon egyik forradalom, mely Krisztus tanát az állam és egyház elkülönítéséről lehetővé teendi.

A másik forradalomnak az egyházi intézményeket kell átváltoztatnia, mert a modern állam a régi egyházzal incompatibilis.

A jelszó tehát: gyökeres egyház reform.

Itt ismét kétfelé oszlik a kérdés.

Mert gyökeres egyházreform csak úgy lehetséges, ha először a pápaságot, másodsor magát az egyházat vesszük tekintetbe. A pyramis csúcsát nem feledhetjük, ha alapjait meg akarjuk változtatni.

A tiara eddig Gesslerkalapként ült az angyalvár ormán. Ha meghagyjuk eddigi mivoltában, míg mindaz, ami alatta van, átváltozik, még csörgő sapka lehet belőle. Erre pedig semmi szükségünk.

Lássuk tehát mindenek előtt a pápaságot.

Hármas koronával fején egy ember ül a vatikán trónján, annak magaslatáról Jupiterként uralkodva a földön és menyországon. A pápa mindig úgy gerálta magát, mintha a meny és föld tulajdonosa volna, ajándékba, árendába adta mindkettőnek javait. Most a föld józanabb lett, s a római püspök már csak a mennyországgal spekulálhat.

Teszi is, mert erre isteni joga van. Nem azért „csalhatatlan“ hogy ne tegye.

Mosolyogtok? — oh látom arcotokon a gúny mosolyát, mely malitiózus számítással kérdi, hogy honnan veszi pápa ő szentsége a csalhatatlanságot? — látom a megsértett szabadság istentelen önértetét, mely

e csalhatatlanságban csak a világi absolutismus isteni jogának egyházi fordítását leli fel, — látom az istenkáromló észet, mely elvetemedett skepticismussal analysálja az absurdum e superlativusát : csalhatatlanság!

Oh térjetekek meg szerencsétlenek, kandidátusai a katolikus pokolnak! Oh vessétek el haszontalan maszlagként az észet, mely minden gonosznak kútfeje, tagadjátok meg legnagyobb bűnként a szabadságot, mely csak romlást hozhat fejetekekre, — vegyétek fel ismét a szent butaság szörköntösét, boruljatok térdre a római papucs előtt, megtért nyelvetekkel nyaljátok meg a földet ott, ahová az lépett, és ott, ahová léphetett volna, és higyjétek hogy a pápa csalhatatlan . . .

Mert bizony bizony mondom néktek, valamily igaz az, hogy Mózes törvényeit Jehova maga írta papírra Posner Lajos Károly patentirozott acéltollaival, — valamily igaz az, hogy a kóránt extrapostával maga Gábrriel arkangyal hozta el keresztkötés alatt Mohammednek, — oly igaz az, hogy a pápa csalhatatlan!

Ő maga mondja, s neki csak tudnia kell. Azért higyjétek vakon, higyjétek . . . különben : anathe-ma sit.

Akit még ezen aristotelesi logika sem bír meggyőzni a római püspök csalhatatlanságáról, meg kell hajtania bűnös fejét, ha megtudja, hogy a pápa az összes katolikus egyházban a legfőbb és korlátlan felügyelési, törvényhatósági és törvényhozási joggal bír, hogy ő adja a „szent“-ség passusát a menyországba stb.

Akinek pedig ennyi hatalma van, az már csalhatatlan.

Mert hiszen a hatalomban van az igazság. A hatalmasnak mindig igaza van, a gyöngének soha.

Az ellen, hogy a hatalomnak mindig igaza van, hogy a pápák, csalhatatlanságuk privilegiumára támaszkodva mindig helyesen cselekedtek, lehet ugyan hivatkozni a múltra, a jelenre, — s kimagyarázni belőle az ellenkezőt.

A múltból például felhozhatjuk, hogy a pápák hatalmukat mindig világi célokra használták fel, s hogy az eszközök válogatásában nem igen scrupulosusok voltak. Felhozhatnók, mint lázítottuk fiút atya, atyát fiú, alattvalót uralkodója, uralkodót népe ellen, mint fegyverezték fel a világot, s tették Európát egy mészárszékké, melyen nem is barmot, hanem embert vágott le az ember; mint úzték a politikát fiaik, testvéreik, rokonaik javára, mint — de minek tovább? — erről beszél a világtörténet fele.

De mit ér mindez, mit bizonyít ez mellettünk? — Gyilkolás, ármány, erőszak, mind csak eszközök, s a „cél szentesíti az eszközöket.“ Hogy üdvös célokra képes volt elvetendő eszközökkel elérni, ez is csak a pápa csalhatatlanságát bizonyítja. — S hogy e célok üdvösek voltak, — erről ismét a pápa csalhatatlansága kezeskedik.

Ne hivatkozzunk okokra. A logika silány támasz a „hidd!“ absolut paranesszava ellen.

Vándoroljunk Olaszországba, a pápaság lakhelyére, s vizsgáljuk ott a csalhatatlan uralom jótékony hatását.

Jámbor utazó, ki ájtatos lélekkel lépsz az egyházi államba, tudd meg, hogy annak egy részét politikai szolgálatokért ajándékba kapta a pápa a frank királyoktól; a többit részint fegyverrel, részint a középkor azon diplomatiája segítségével szerezte, melynél a „jegy-

zések“ és „sürgönyök“ helyét tőr, méreg, és embervér foglalták el.

Sajátságos érzésnek kell benned támadni, ha ezen, ily eszközökkel szerzett „szent“ földre lépsz; s ez érzés még sajtósabbá lesz, ha az egyházi állam viszonyait tanulmányozod, ha Rómát közelből megfigyeled; — ha ugyan eljutsz odáig, s nem találkozol útközben a pápai legitimitás hőseivel, a brigantikkal, kik, hogy megtanuld ne földiekben keresni boldogságodat, elveszik erszényedet, s elmetszik gégedet, hogy hamarabb egyesülhess uraddal s teremtóddel.

Ha nem estél a pápaság ezen előőrseinek kezébe, járj körül egy kissé az egyházi államban.

Azt fogod itt tapasztalni, hogy ez állam népessége feltűnőleg csekély, s inkább fogy, mint szaporodik. Azon okok, melyek más nagy városokban a proletariátust szülik, mint pl. az ipar túlnyomósága, a tőke monopoliuma, itt ugyan nem léteznek, de a lakosság fele mégis proletár. Az államfinanciái a lehető legroszszabak, dacára annak, hogy a pápaság szolgálói bekoldulva a világot a népek verejtékes keresményéből évenként milliókat szállítanak Rómába; s dacára annak, hogy népoktatás, művészet, kereskedelem, szóval mindazon dolgok, melyek a civilisatio alkatelemeit képezik, csak egy hetvened részét veszik igénybe a budgetnek. Tapasztalni fogod, hogy a csökkenő népszám mellett a papság száma folytonosan szaporodik, hogy sehol anynyi házasságtörés elő nem fordul, mint a pápai trón árnyékában. Az állam népét a természet általában gazdagon felruházta testi s szellemi képességekkel, s az mégis erkölestelen, lomha, szegény, és félig rablásból, félig koldulásból él.

Ha utadban azt tapasztalod, hogy amint előre haladsz, a nép fokokként vallástalanabb, erkölestelenebb,

tudhatod, hogy közelébe jutottál az örök városnak, a pápaság székhelyének.

Aztán elbúsulhatsz a Brutusok és Catok szülővárosán.

Ez nem város a szó modern, valódi értelmében. Nem egy sereg életrevaló, munkás, becsületes polgár lakhelye, — ez a szellemi halál nagy temetője, egy óriási pyramis, tele petrificált múmiákkal. Ami régi benne, az pompás, ami új, az nyomorult. Műkincsekkel megpakoltan úgy néz ki, mint egy muzeum, — melynek régiségtárában életet nem, csak férgeket találsz. Nem él ez a város, csak tengődik; állati sülyedésében a múlt traditióin kérődzve.

És ez természetes. Mert egy oly hatalomnak, melynek létezése ellentétben áll az észszel s szabadsággal úgy, mint a vallással, melyet hirdet, melynek minden gondolata a hatalom, minden lépése demoralisatio, — ily hatalomnak székhelye nem lehet más egy óriási szemétdombnál, melyen az erénynek még foszlányait is csak elvétve fedezi fel a rongyszedő.

De nemcsak Romát tette nyomorulttá, nemcsak az olasz nép vallásosságát s erkölcsösségét mértelyezte meg a pápaság: hanem a katolikus egyházat egész Európában ellentétbe hozta a keresztyénség elveivel s a társadalom érdekeivel.

Amerikában a catholicismus nem ellensége a szabadságnak, a demokratiának, sőt a katolikusok tán legállandóbb hívei a republikának, élénk érzetével bírva a szabadságnak. S Európában a katolikus egyház egyenes ellensége az államnak, mert elválva annak erkölcsi alapjától, a családtól, hadat izen a nemzeti öntudatnak; — ellensége a szabadságnak, a haladásnak

a demokratiának; legbiztosabb, legkitartóbb szövetségese a reakciónak és zsarnokságnak. — Amerikában a katholicismus a művelődés hatalmas támasza, Európában esküdt ellensége. Amerikában a felvilágosodás fátylavívője a keresztyénség, Európában a katholicismus az obscurantismus terjesztője. Ki tette ezt, ha nem a pápaság, mely századokon át következetesen elnyomva az észet, Európát egy mézárszéké csúfította, mely, míg saját államában legitimmé emelte a rablást, a külföldön mindennütt az absolutismus szövetségese; mely maga hirdeti még mai nap is, hogy a katolikus egyház nem fér meg a szabadsággal?

Ki tette azt, hogy a katolikus egyház Európában a szolgaság egyháza?

A pápaság. Mert mindannak, ami a katolikus egyházban keresztyén-ellenes, ész- és jogellenes létezik, mindannak, amit a katolikus papság másfél ezred éven át az emberiség ellen vétkezett, főforrása, főképviseelője az absolut egyházi hatalom, a pápaság.

S valjon az, hogy a világtörténelem századokon át csak a hierarchia bűneit beszéli, hogy a római egyház legnagyobb ellensége az emberiség haladásának, hogy Róma a demoralisátó, a szellemi impotentia fészke lett, valjon ez csak az egyes pápák esetleges egyéni hibáinak következménye-e?

A személyek voltak-e hibásak, kik a tiarát viselték, vagy a hiba azon hatalom természetében rejlik-e, melyet gyakoroltak?

Az emberiség nagy tanítója, a történelem, világosan megfelel e kérdésre.

Nem a személyekben, hanem a rendszerben volt és van a hiba.

A papismus rendszerének támaszai a szolgaság és tudatlanság. Ezért a pápaságnak gyűlölnie kell a haladást, a szabadságot, mert vesztét leli benne. Ezért

hirdet erkölcsteleneknek, elvetemedetteknek, ezért rágalmaz istenteleneknek, mert nem akarjuk a hierarchia kasztérdekeinek feláldozni szabadságunkat.

S e politika nem függ személyektől. A pápa csak ezen politikát úzheti, különben megszűnik pápa lenni.

Érzi ezt a pápaság. S ha azt látjuk, hogy Róma, mely a középkorban oly ügyesen tudta a körülményeket, a kor eszméit saját érdekében felhasználni, most nem nyúl többé ezen eszközhöz, hanem rideg ellentétbe helyezi magát a kor eszméivel s politikai körülményeivel, — valjon nem azt mutatja-e a politikai számításban oly ügyes pápaság ezen eljárása, miszerint a pápaság érzi, hogy a jelen kor irányával jövedelmes alkura nem léphet, hogy a kor eszméit saját céljaira haszonnal többé nem fordíthatja?

S ha így már maga a pápaság lemond arról, hogy a kor irányát a maga javára kizsákmányolja, ha maga lehetetlennek érzi, egyesülni a kor eszméivel, — valjon nem az következik-e ebből, hogy a pápaságnak lejártak napjai, hogy a korszellem kimondá felette az ítéletet?

Igen. Ha van isten, igazságos az égben, ha nem hazug chimaera az, amit mi szabadság, egyenlőség és keresztyén testvériség neve alatt imádunk, — akkor a pápaság végbukása csak az idő, még pedig rövid idő kérdése lehet.

Testnélküli fejnek mondá IX. Pius Mephistója, Antonelli bíbornok a pápaságot, és soha igazabb szó nem hangzott a vatikánban. Üres, kongó fő, test nélkül. Ellentétben áll a katolikus hívekkel, s minden tekintélye már nem más, mint a korlátolt elmék, hétköznapi lelkek, kiskorú szellemek bornírt tisztelete a hagyományos előítélet iránt.

A pápaság bukni fog, mert buknia kell.

Róma története csattanós ékesszólással hirdeti az igazság diadalát. Mert nézzétek a pápát hat századdal ezelőtt, midőn minden trónok felett állva büszke fejével az eget érinté, — és nézzétek most, önbúneinek fertőjébe süllyedve, midőn egy kiátkozott uralkodó szélszélyétől függ léte, midőn egy utcai krawall örökre ledöntheti korhadt trónusát!

Európa nagy bünt követett el az által, hogy századokon át megtúrta a pápaságot. Olaszország jóvá teendi e bünt. Nem telik bele néhány év, s Róma nem a világ szolgaságának lesz főtámasza, hanem egy szabad nép fővárosa.

De nem csak mint világi uralomnak, hanem mint egyházi hatalomnak is buknia kell a pápaságnak. Annyit vétett az emberiség ellen, hogy csak megsemmisülése engesztelhet ki vele.

Eddig az egyházi s világi uralom egymást támogatta, egymást egészítette ki. Ha most az egyházi hatalom támasza, a világi uralom megszűnik, — valjon fenntartható-e az eddigi egyházi principátus?

Kétségkívül igen. De mik volnának eredményei?

A pápaság, elvesztve világi uralmát, képtelen volna egyházi teljhatalmát fenntartani, mely sem az éssen. sem a jogon, sem a keresztyénség eszméin nem, csak az absolutismus tanain alapszik. Korlátlan hatalmat adna a világ egy tehetetlen kézbe. Ily körülmények közt okvetlen megkezdődnék a küzdelem a pápaság s az egyes államok katolikus egyházai közt. És e küzdelemben a pápaság vesztene, mert az egyes egyházakat mindenütt maga a nép támogatná független-ségi törekvéseikben. Ha a pápaság világi uralma megszűnik, a katolikus egyház sokat fog veszteni nemzet-ellenes jelleméből, mindinkább nemzeti egyházzá fog válni mindenütt, s így lassanként el fog szakadni azon

központi hatalomtól, mely sem hazát, sem nemzetiséget, sem polgárokat nem ismer.

Ha tehát az európai hatalmak azon requiem után, mely milliók örömdalával fog tartatni a pápa világi uralmának ravatala felett, kicsinyes politikájokban a pápaságot, mint egyházi hatalmat még fenntartani iparkodnának: csak egy új pházisát nyitnák meg az ellene vítt harcnak. Csak új küzdelemre adnának okot magában az egyház belsejében.

Most még a hierarchia mindenütt a pápasághoz szít, mert támogatást remél és nyer tőle. Ha Róma világi uralma megszűnik, a pápa nem lesz többé képes oly hathatós segélyére lenni az egyes államok hierarchiáinak, s így ezek, a pápaság rovására is terjeszteni igyekezendenek saját önállóságukat. Ez a dolgok természetes rendje.

S valjon, e küzdelem az egyház bensejében, az egyházi hatalom egyes tényezői közt, nem lesz-e ártalmára a vallásnak? — A nép, melynek lelkét az ultramontán befolyás elferdíté, mely a hitet csak a külsőségekben látja, s mely a papot úgy szólván a vallás personifikációjának tekinti, — valjon a nép nem fog-e megingattatni vallásában is, ha a papságot egymás elleni küzdelemben látja?

Valamint a középkori egyházi viszályok sokat ártottak a katolikus vallásnak, — valamint a „csalhatatlan“ ellenpápák, midőn egymás fejére kiszórták a biblia minden átkait, maguk nagy rést ütöttek a csalhatatlanság nyimbusán, — úgy minden egyházi viszálynak, mely Európában a pápaság s egyes államok papsága közt keletkezne, csak a vallás, a catholicismus adná meg árát.

Absolut hatalom lelki ügyekben, — s mi egyéb a pápaság? — csak anyagi erővel tartható fenn.

Anyagi gyöngesége csak kihívás volna a megtámadásra.

Nagy politikai hibát követne el azért Európa, ha a pápaságot, mint egyházi hatalmat fenn akarná tartani.

Valamint Amerika szabadságának egyik legtermékenyebb forrása azon körülmény volt, hogy alapítói nem ismerték el a pápaság suprematiáját: úgy Európában is csak a pápaság teljes megszűnése által szabadulhat ki a katolikus egyház azon szolgaság járma alól, melyben a római papfejedelem uralkodása alatt nyögött.

S a kor szelleme el fogja törölni a pápaságot.

És őszintén megvallom, — nektek ultramontanoknak is lesz némi részetek a szabadság e diadalában. Mert ti az által, hogy dogmaként hirdetitek, miszerint a pápaság világi uralma lényeges előfeltétele egyházi fennhatóságának, azt eredményeztetétek, hogy a nép nagy részének lelkében a pápaság e kettős hatalma annyira egygyé forrtan tűnik fel, hogy, ha az egyik elbukott, a másikat eo ipso megszüntnek tekintendi.

És e nézet, legyen bár téves, elő fogja mozdítani azon politikát, melynek célja a pápaság teljes eltörlése. É szerint a história titeket is azon tényezők közé soroland, melyek a pápaság bukását sietteték, — csak-hogy oda teendi jegyzésbe, hogy ti akaratotok ellenére, rövidlátó tudatlanságból cselekedtetétek.

Ez a dicsőségtek meglesz. Nem irigyeljük.

De, bármennyire bízunk a szabadság elmaradhatlan diadalában, az iránt tisztában lehetünk, hogy a pápaság teljes eltörlése egyhamar nem fog bekövetkezni. A reactio minden elemei kétségbeesett harcra

fognak kelni főfészkök védelmezésében; s még hosszúra nyújthatják a küzdelmet.

Nem is egy országtól fogg függni a kérdés eldöntése.

De azért egy ország, legyen bármily kicsiny, e tekintetben nagyot mívelhet. A hierarchia érdekei az egész világon solidaritásban állnak egymással, a pápaság valódi közös calamitása Európának. — Többé kevésbé, de nyomja annak minden államát, s többé kevésbé, de mindenütt ellentétben áll a népekkel.

Ily körülmények közt az, amit egy, bár másodrangú fontosságú állama Európának, tesz az egyházreform terén, egy nagy, az egész világra kiterjedendő mozgalmat indíthat meg, melynek a pápaság korhadt intézménye ellen nem fog állhatni. Az első lépés egy nagy forradalomnak lehet megkezdő betűje; s e forradalmat, mert szellemi, nincs anyagi erő, mely elfojtsa. Egy igénytelen barát kezdé meg a reformációt, és sikerrel; mert a szabadság nevében küzdött az eszmék fegyverével. S így, ha ma valamely katolikus állama Európának kinyilatkoztatja, hogy a pápaságnak többé sem világi, sem egyházi hatalmát el nem ismeri, s e nyilatkozatot tettekkkel pecsételi meg: nincs hatalom, mely e mozgalmat útjában megakasztja. Gátolhatlanul előre fog az törni, támogatva a felvilágosodás önérzete, a szabadság vágya által, s célját elérndi.

E téren egy oly állam is, mely különben csekélyebb, semhogy első rangú szerepet játszassék a világ történelmében, nagy jót tehet az összes emberiséggel.

Amely nemzet, megértve a kor intó szavát, megteszi az első lépést ez irányban: a világtörténelmi nagyság oly fokára lépne ezáltal, melyről sem idő, sem körülmények le nem taszíthatják. Valamint Krisztus megváltá a világot a római császári papuralom alól, — úgy kísérté meg Luther azt megváltani a római püs-

pök egyetemes uralma alól. Célját el nem érte. Elszakított egy részt a római egyháztól, s azt megmenté a pápaságtól; de magát a római egyházat fel nem szabadíthatá. E feladat betöltése korunknak maradt fenn. — S amely állam megszakítva saját katolikus egyházának minden összeköttetését Rómával, s felmondva az elismerést a pápa világi s egyházi hatalmának, megindítaná azon mozgalmat, mely rövid idő alatt az egész világon emancipálná a catholicismust a pápai absolutismus alól, — az ily állam, az ily nemzet nem lenne csekélyebbet, mint : befejezné az emberiség megváltásának ama nagy munkáját, melyet Krisztus megkezdett, s melyet befejezni a reformáció képtelen vala.

Egy ily lépés világtörténelmi tett volna, jótétemény az összes emberiségre nézve; a legszebb, örök emlék, melyet egy nemzet magának emelhet.

S Magyarország még soha oly szolgálatot nem tett az emberiségnek, mint az volna, ha e forradalmat megindítaná.

És ha szabadnak, virágzóknak akarjuk tudni hazánkat, ha világtörténelmi jelentőségre akarjuk emelni e nemzetet, mely száma által soha, csak nagy eszmék és nagy tettek lépcsőjén juthat a históriai nagyság magas polcára, — íme, itt van reá az első alkalom. Az egyházi reform kérdése azon legközelebb álló emeltyű, melylyel hazánkat kiemelve másodrangú helyzetéből, a nagyság ama trónjába ültethetjük, mely elé áldást rebegve járulna a világ, hogy hálájának adóját zsámolyához lerakja.

Az eszme nagy. De nagy siker csak akkor születik, ha nagy eszmék nagy tettekkel párosulnak.

KONKORDÁTUM

XIV

Nem tudom kedves ultramontán barátom, dühöngesz-e e szavak merészségén, vagy a „beati possidentes“ megalégedett mosolyával veregeted majdan kerekre hizlalandó hasadat, s szájalommal gondolsz azon nevetséges rajongóra, ki ily utópiákon töri fejét; s előtted úgy tűnhetik fel, mint aki egy mécsessel menne neki az éj végtelen setétének, hogy azt mértföldrekre eloszlassa, vagy aki egy flacon kölni vízzel akarná Augiás istállóját kitisztítani.

Mert nem csekélyebb dolgot mondtam, mint azt: foglalja törvénybe a magyar törvényhozás, miszerint a pápát nem ismeri el az egyház fejének, s tiltson meg a magyar katolikus egyháznak minden összeköttetést a pápai székkal.

És ez előbb utóbb, de meg fog történni; mert a pápaság bukását többé el nem kerülheti.

Ez igaz. És ha mi a kor szellemében, az igazság bekövetkezendő diadalában bízva, az eredmény bekövetkezését lehetőleg siettetni iparkodunk, — dühöngjete, vagy nevésetek ki, nem törődünk vele. — A jövő a miénk.

A jelenre azonban hivatkozhattok. A mai kor még mellettetek szól. S nem tagadom, merész gondolatnak tűntetik fel a pápaság el nem ismerését sürgetni ott, ahol az egyház még oly nagy hatalommal bír, mint nálunk, közvetlen szomszédságában Austriának, hol a konkordatum uralkodik.

Konkordatum!

E szóban öszpontosul mindaz, ami az állam és egyház közti viszonyban mai nap szabadságellenes, ferde, vad, és észellenes van.

Nem kímélhetlek meg ez alkalommal néhány megjegyzéstől.

Azon politikai viszonyok, melyekben állam és egyház közt konkordatumok jöhetnek létre, merő ellentétben állnak azon állapottal, melyet a jelenkornak kell — legalább — előkészítenie.

Mi tulajdonképen a konkordátum?

Theoriában: szerződés az állam feje, az uralkodó, s az egyház feje, a pápa közt, az illető állam egyházának jogviszonyai felett.

A gyakorlati életben azonban a konkordátum nem más, mint az állam alárendelése az egyház alá.

A konkordátumban a világi uralkodó a pápa szolgálatába áll, hogy elfojtsa a szabadságot. Az állam nem más, mint az egyház állandóan szerződttetett hóhéra, ki vérpadra hurcol minden szabadságvágyat már csecsemő korában. A történelem nem mutat fel oly konkordátumot, mely az állam részére előnyösebb lenne; a nyereség bennök mindig az egyházé. A konkordatumokban mindig az állam húzza a rövidebbet. Nem más az, mint a világi s egyházi hatalom összeesküvése a ha-

ladás és szabadság ellen. Más nem lehet, mert másra Róma nem szerződik.

Innen van, hogy soha alkotmányos nemzet nem kötött még konkordátumot; de mindig csak a reactio, a fejedelmi absolutismus.

És ez egy körülmény már maga elítél minden ily szerződést.

De eltekintve ettől, — csak theoretikus definitióját a konkordátumnak elemezve, szinte nem jutunk más eredményre.

Amely állam egyháza ügyeinek rendezésére konkordátumot köt a pápával, ezáltal elismeri, hogy a pápának joga van az állam ügyeibe avatkozni.

Elismeri, hogy saját területén két uralkodó van: a világi s az egyházi fejedelem.

Ezáltal az állam csorbát üt saját souverainitásán, mely belügyeiből kizár minden beavatkozást; lemond saját legfelsőbb jogairól.

Az első kérdés e ténynél: vajon szükséges-e az?

Saját területén az állam maga mellett vagy maga felett álló hatalmat nem ismer. Amit az állam — alkotmányos országban a törvényhozás és a korona, — tesz, az eo ipso érvényes, ahoz senkinek a világon semmi köze; a római pápának úgy nem, mint a chinai császárnak. Miért szerződjenek tehát az állam, miért kötelezze magát egy idegen hatalom irányában bizonyos eljárásra oly ügyekben, melyeket egymaga jogosan elintézhet? — sőt: melyeket, ha souverainitását meg akarja őrizni, csakis önmaga intézhet el?

Nemcsak nem szükséges tehát a konkordátumok kötése, de sőt egyenes ellentétben áll az állam fogalmával.

A második kérdés: vajon köthet-e valamely kormány jogosan konkordátumot?

Hogy az állam szempontjából jogosan konkur-

dátum nem köthető, azt láttuk fentebb, mert annak természetével ellenkezik.

De jogilag nem lehet konkordátumokat kötni azért sem, mert az ellenkezik az egyházak autonómiájával, s a nép alkotmányos jogaival.

Az egyház legyen szabad egyház a szabad államban. Az egyház tehát jogilag nem függ sem a kormánytól, sem a pápától; a világi államhatalom főfelügyeleti joga mellett az egyház teljesen önálló; — már pedig egy harmadiknak, az egyháznak belügyeihez sem államnak sem pápaságnak semmi köze, s így azok felett nem léphetnek szerződésre.

Nem léphet az állam már azért sem, mert neki, mint ilyennek, nincs vallása; s így vallási ügyekbe nincs beleszólása.

Épen ily jogellenes minden konkordátum a nép szabadságának, az alkotmánynak szempontjából is. — Mert alkotmányos országban a nép nem ismerhet el oly hatalmat, melynek hatalommá lételéhez megegyezésével hozzá nem járult. Nem ismerheti el tehát a pápaság hatalmát. — De nem ismerheti el saját királyának azon hatalmát sem, melynél fogva ez fel volna jogosítva az állam belügyeire nézve idegen hatalommal szerződni. Ugyanannyi joggal szerződhetne az uralkodó külhatalommal arra is, hogy országában az alkotmányt felfüggeszti. — Ha pedig azon sophismát állítjátok fel, hogy az állam jogai az egyház körül nem a világi államhatalmat, melynek tényezői közé a törvényhozás is tartozik, hanem csak a király személyét illetik, — a felelet igen egyszerű, s abban áll: hogy alkotmányos király csak a törvényhozás beleegyezésével mondhat le királyi jogairól; egyoldalúlag soha.

Jogsértés tehát, melynél igazságtalanabbat, észelenebbet alig képzelhetünk, jogsértés az egyház és nép iránt minden konkordátum, melyet valamely ural-

ködó a pápával köt. Mert valjon szabad-e kettőnek egy harmadik jogai felett, sőt jogainak megsértésére szerződni?

S ha tekintetbe vesszük, hogy mi szokta az ily konkordátumok tartalmát képezni, — hogy azokban a pápa primátusi jogának elismerése, egyházi adó fizetése, papi bírászkodás fenntartása, az iskolának a klerus kezébe adása, szerzetrendek visszaállítása, a holt kéz birtokának növelése, szabadelvű nyomtatványok elnyomása, a katholicismusnak államvallássá emelése, a római egyháznak privilégiumokkal felruházása stb. effélék, tehát mind csupa oly dolgok, melyek egyenesen a nép alkotmányos jogainak körébe vágnak, képezik az állandó rovatokat, — lehet-e csak pillanatig is haboznunk annak kimondásában, hogy konkordátumot állam semmi körülmények közt nem köthet, ha csak saját souverainitását megtagadni, saját népének alkotmányos, természeti jogait zsarnokilag lábbal tapodni nem akarja?

Ily konkordátummal boldogította fel Austriát a Bach-kormány absolutismusa.

Az 1855-ki konkordátumnak Magyarországra nézve jogi érvénytelensége felett jóra való emberek közt nem létezhetik vélemény különbség. Nálunk törvény az, mit nemzet és király megegyezése annak kijelent. A konkordátum a nemzet hozzászólása, beleegyezése nélkül köttetvén, egy tekintet alá esik a Bach-rendszer mázsaszámra gyártott törvényei, pátensei és rendeleteivel. Midőn tehát I. Ferenc József 1860. október 20-án kijelenté, hogy „Magyarország alkotmányos intézményeit ismét életbe lépteti“, ezáltal már maga részéről is nemcsak elismerte az 1849—1860 közti időszak alatt keletkezett rendeletek törvénytelenségét,

hanem határozottan beszüntette azoknak további alkalmazását is. A magyar alkotmány elvi elismerését tettegés helyreállítása, a felelős kormány kinevezése követte, s a király megesküdt az alkotmány sértetlen fenntartására. A konkordátumot reánk nézve érvényesnek mondani, tehát annyi, mint megtagadni a nemzet alkotmányos jogát. Ez, ha idegen hatalom teszi, zsarnokság; ha honpolgár, hazaárulás. — Jogi tekintetben tehát semmi közünk a konkordátumhoz. Az reánk nézve úgy nem létezik, mint nem a hottentották valamely szerződése az indiánokkal.

E szempontból kiindulva sokan, s azt hiszem, a képviselőház nagyobb része azon nézetben van, miszerint a konkordátumot fel sem kell említeni oly törvények hozatalánál, melyek annak intézkedéseivel összekötésbe jönnek. Jogi tekintetben e felfogás helyessége minden kétségen felül áll. De nem így gyakorlatilag. Így például, ha a törvényhozás kimondja az iskola felszabadítását az egyház alól, ha törvénybe igdatja a polgári házasságot, szerzetek eltörlését stb., ezáltal a konkordátum ide vonatkozó részei, még ha az teljes jogi érvényességgel bírna is, eltöröltetnének. — De azért a konkordátum gyakoroltatnék s fenntartatnék a hierarchia által oly kérdésekben, melyekről a törvényhozás nem intézkedett. Fenntartatnék a konkordátum intézkedései közül mindenek felett az, mely a főpapságnak, a püspököknek korlátlan önkényt biztosít az alapság felett. Már pedig a törvényhozás nem tűrheti, hogy a papság legmunkásabb, leghazafiasabb része ily rabszolgai hódolatra köteleztessék a nálánál erkölcsi úgy, mint polgári tekintetben sokkal csekélyebb főpapság iránt. A konkordátum azon intézkedései, melyek az egyház viszonyát az állam, az egyes polgárok, szóval kifelé illetik, eo ipso megszűnnének; s ezügyekben, melyek a törvényhozás hatáskörébe vonatnak, a fő-

papság nemis igen fog merni szembe szállni az állammal; — de, hogy mindazon káros hatású intézkedései, melyek az egyház belső szervezetére vonatkoznak, szinte megszűnjenek, kell, hogy a törvény világosan ki- mondja a konkordátum eltörlését.

De, — világos bizonyítványául annak, hogy az ultramontanizmus Magyarország alkotmányos jogaival szemben nem más, mint hazaárulás, — akadtak s akadnak honi ultramontánjaink közt olyanok is, kik nem pirulnak a konkordátumot felvenni törekvéseik programjába.

A „Pesti Hírnök“ tompává koptatja tollát a konkordátum magasztalásában, a Religió szent dühében szerencsének hirdeti e merényletet a magyar alkotmány ellen. A hírlapi izgatás a konkordátum életbe léptetésére már rég megkezdődött; s miután nem tudhatjuk, mely pillanatban fog az ultramontánoknak eszükbe jutni a konkordátum törvénybe ígatusát hazánkban megkísérteni, helyén lesz röviden ismertetni e nagy „szerencsét.“ Nem mintha szükségesnek tartanám törvénynyé emelése ellen szót emelni, — mert soha indítvány még oly csúfosan meg nem bukott, amint megbuknék az, mely ezt megkísértené; hanem csak azért, hogy a közönség, melynek nagyobb része e mephistophelesi vérszerződést, melyben az állam lelkét a pokolnak leköté, alig ismeri, — tájékozhatta magát ultramontánjaink céljai felől. Hogy világosan láthassuk azon hazagyilkos, szabadságellenes politikát, melyet e faj úz, ismernünk kell a konkordátum azon tartalmát, melyet akár ezen, akár más alakban az ultramontánok életbe léptetni törekszenek.

A „quid juris“ kérdés, — használjuk e divatos kifejezést, — a fentebbiek szerint nem kérdés többé.

Hátra van a *quid consilii*?

Tanácsos volna-e nálunk behozni a konkordátumot? — erre annak tartalma a legjobb felelet.

Az első cikk maga eléggé jellemzi az egész okiratot. Így szól:

„A szent római katolika vallás, minden jogaival és kiváltságaival, melyeket annak isten rendeleténél és az egyházi törvények határozatainál fogva élveznie kell, az egész ausztriai birodalomban, és mindazon országokban, melyekből az áll, örökre fenn fog tartatni.“

Kérem az olvasót, uralkodjék egy kissé nevető műszerein e humoristikus ötletek olvasásánál.

Mert nem a legjobb élcek közé tartozik-e oly kiváltságokról beszélni, melyeket isten rendeleténél fogva bír a római vallás?

Én hiszem, hogy, ha sarokba szoríttatnának, az ultramontánok még hiteles, stemplis papírosra írt adományleveleket is tudnának előmutatni az Úristentől, melyekben különféle privilegiumokkal, — mint például a *jus primae noctissal*, melyet a papság sok helytt századokon át gyakorolt, — felruháztatnak; mert hiszen ennél nagyobb csodákat is tettek, — vagy inkább meséltek az isten szolgái.

De, miután elvetemedett századunkban szokássá lett a dokumentumok valóságát vizsgálat alá venni, s miután aligha volna mód az Úristen aláírásának hitelességét constatírozni, — mi nem fektethetünk súlyt ezen isteni adományozásra. Mindössze eszünket szedhetjük össze, s törhetjük azon, hogy minő privilegiumokat kapott az egyház istentől?

De bár mennyit törjük rajta fejünket, a gondolkozás eredménye csak az lesz, hogy e kérdés megfejtése valamivel nehezebb a *quadratura circulinál*.

Erről pedig azt tanultuk, hogy az *absurdum*.

Valamivel kézzel foghatóbb ennél, ha az egyház azon kiváltságai említettnek, melyeket „az egyházi törvények határozatainál fogva bírnia kell.“

Az egyház itt úgy jelenik meg, mint oly hatalom, mely önmagát ruházhatja fel előjogokkal, s melynek ezen előjogit az államnak tisztelnie kell.

Képzeltető-e helytelenebb felfogása az egyháznak, mely minden jogait csak az államtól kaphatja?

Képzeltető-e szégyenítőbb szerep az államra nézve, mint, ha arra kényszerítették, hogy meghajoljék az egyház, — tehát egy oly intézmény parancsai előtt, mely még jogi lételét is tőle nyerte, s csak tőle nyerhette?

A konkordátum ebben, midőn az egyházi törvények parancsai előtt az államot meghajolni kényszeríti; — az egyházat egyenesen az állam fölé emeli.

A viszonynak pedig megfordítva kell állania.
Menjünk tovább.

Ugyanazon cikke a konkordátumnak elrendeli a katolikus vallás örökre való fenntartását, — minden „kiváltságaival“ együtt.

Hazai törvényeink már kimondták elyben a vallások és egyházak jogegyenlőségét. Ilyen értelemben nyilatkozott újabban is az országgyűlés, valamint a törvényhozás másik fele, a király, s mely őt képviseli, a felelős ministerium. A nemzet eszerint valósággá teendő a vallások egyenjogúsításának elvét, s a király, szavának állva, nem fogja a törvényhozás lépteit megakasztani.

Ahol pedig jogegyenlőség van, ott előjogok, kiváltságok eo ipso nem létezhetnek.

A katholicismus kiváltságainak fenntartására tehát az állam nem kötelezheti magát. A konkordátum ezen rendelkezése, mely pedig az egész csinálmány

szellemét s irányát kifejezi, már előre desavouirozva van a nemzet úgy, mint a korona részéről.

A katholicismus privilegiált helyzete tehát elvben már meghaladott álláspont; s feladatunk e tekintetben nem lehet más, mint ez elvet valósággá emelni.

Az áll még e nevezetes első fejezetben, hogy a katolikus vallás Austriában „örökre fenn fog tartatni.“

E rendelkezésnek szorosán csak annyi rációja van, mintha a törvény ráparancsolná valamely családra, hogy nem szabad kihalnia.

Mert hazai törvényeink, valamint Ausztria törvényei az egyik vallásról a másikra való áttérést bizonyos előfeltételek teljesítése után szabadon, mindenkinek megengedik. — Törvényhozásunknak nem fog eszébe jutni e törvényt a szabadság rovására megváltoztatni; s ezt a király sem kísértendi meg, mert minden ily lépés jogellenes korlátozása volna a katolikus állampolgárok természeti szabadságának.

Miután tehát a vallási szabad áttérés biztosítva van, s így lehetővé van téve, — ha úgy tetszik, — az egész katolikus lakosságnak más vallásra térnie: a konkordátum e rendelkezése nemcsak hogy absurd, de ellenmondásban áll hazánk szentesített törvényeivel úgy, mint az Austriában divatozó törvénykönyvvel.

Míg van katolikus lakossága az országnak, — s ez lesz mindig, ha csak az ultramontánok meg nem gyűlöltetik a katolikus hívekkel saját vallásukat annyira, hogy ezek kénytelenek legyenek más egyházba menekülni, — addig a katholicismusnak e biztosítása felesleges; addig nem kell azt fenntartani, mert fennáll magától.

De, ha egyszer arra ébrednénk, hogy nincs többé katolikus honpolgár hazánkban, — valjon lehetségesnek tartják-e az ultramontánok, hogy az államha-

talom, e cikk kedvéért hozzá fogjon egy birodalom millióinak megtérítéséhez?

Ez a 19. században anyagilag s erkölcsileg lehetetlen. Ily egyrészt felesleges, másrészt lehetetlen dolgokat pedig törvénybe foglalni, szelíden szólva — mulattató.

Mert a lehetőség korlátain belül elemezve a konkordátum említett rendeletét, az cseppel sem észszerűbb, mintha kimondaná a törvény, hogy minden ember holta napjáig — élni tartozik.

Íme menyi vad, ész- jog- és természetellenes dolog van e szerződés első pontjában, melyhez még harmincöt más, nem kevésbé képtelen csatlakozik!

Jellemzésére azon viszonynak, melyet az állam és egyház közt az osztrák konkordátum megállapít, hadd álljon itt még néhány idézet elrettentő például a józan olvasó számára.

Mindjárt a II. cikk így szól:

„Miután a római pápa, az egész egyházban, a meddig az terjed, a tisztelet és törvényhatóság elsősé- gével isteni törvény szerint(!) bír, ennélfogva a kölcsönös közlekedés a püspökök, a papság, a nép és a szent- szék között, lelki dolgokban és egyházi ügyekben, az országfejedelmi jóváhagyás kikérése szükségének nem lesz alávetve, hanem teljesen szabad lesz.“

Két lényeges dolog van e fejezetben,

Az első az, hogy benne a pápa legfőbb, egyete- mes, abszolút hatalma elismertetik.

A másik az, hogy a királyi tetszvény joga eltöröltetik.

Hogy tetszik? —

Az ultramontánok, midőn e szerződés megkötött, világszerte feldicsérték Austriát, mert első kötött a 19. században oly konkordátumot, mely nyíltan s tartalék nélkül elismerte a pápa legfőbb törvényhatóságát.

A halálmadarak ezen örömvihogásából megértette a nép, hogy nagy bakot kellett lőnie a kormánynak. Meg is lőtte. Mert e cikk Austriában határozott visszalépés, sőt visszasülyedés volt azon szabadelvűbb alapról, melyre II. József felvilágosodott szellemének vezérlete alatt a múlt század végnegyedében lépett; visszasülyedés a szellemi barbarismusba, a középkor mystikus homályába.

Austriában Febronius tanainak meglehetősen szám-mal voltak hívei. Ismerjük e tanokat, s tudjuk, hogy azok csak egy lépés voltak a szabadelvű irányban. Oly egy lépés, mely után igyekeznie kell mindenkinek megtenni a többi; s melytől hátrálni öngyilkolás.

Ami Magyarországot illeti, — mit kell e tekintetben tennie, ha méltó helyet akar elfoglalni az emberi civilizáció történetében, — említém fentebb.

Feladatunk nem lehet az, hogy a konkordátum szellemében csorbát üssünk állami függetlenségünkön, és semmivé tegyük a magyar egyház autonómiáját; nem lehet az, hogy elősegítsük az egyházi hatalomnak a pápa kezében öszpontosulását; — hanem annak épen ellenkezője, s azért jelszavunk: elszakadás a pápaságtól.

Ugyanezen cikk eltöröli a királyi tetszvény jogát a pápai rendeletekre nézve, — a III. cikk pedig eltöröli azt az egyház főpapjainak belső intézkedéseikre nézve, rendelvén, miszerint: „Az érsekek, püspökök, és minden ordináriusok, az egyházmegyéjökbeli papsággal és néppel, pásztori hivataluk gyakorlása céljá-

ból, szabadon fognak közlekedni, s egyházi ügyeikbeni oktatásaikat és rendeleteiket szabadon teendik közzé.“

Evvel nemcsak a pápa s az austriai egyház közti közlekedés, hanem a püspökök minden tette ki van véve az államhatalom felügyelete alól.

Mi következik ebből más, mint az, hogy a püspökök, egyházi ügyekben nem tartoznak az állam törvényeit követni?

Ily határtalan, ellenőrzetlen hatalom a pápai és püspöki rendeletek kiadására, könnyen oda vezethet, sőt az egyház hatalomvágyánál fogva, tetteleg oda is vezet, hogy az egyes püspökök s a pápa, megszegve az ország törvényeit, saját szeszélyöket kövessék.

Az egyik püspöknek eszébe juthat megtiltani papjainak a vegyes vallású házasulandók összeadását, megparancsolhatja nekik a nyílt izgatást más felekezetek ellen, szóval beláthatatlan zavarokat idézhet elő.

Reméljük, miszerint nemsokára hozzá fogand a törvényhozás, hasznos törvények alkotásához azon téren, melyet eddig, alkotmányos törvényhozás és kormány hiányában, a hierarchia monopolizált; — s mi volna ily körülmények közt e rendelkezés más, mint felhatalmazása a papságnak a kormány és országgyűlés rendeleteinek ellenszegülni?

Ha az országgyűlés törvénybe igtatja a polgári házasságot, a zsidók és keresztyének összekelhetését, a coelibatus eltörlését, az egyházi vagyon helyesebb kezelését s elosztását, s más postulátumait az észszerű társadalmi életnek, — e rendelkezés mellett legüdvösebb törvényeink írott malaszt maradnának.

Mert e rendelet jogot ad a püspöknek a nép és király által hozott törvényeket büntetlenül megszegni.

S a törvények megtartására hazánkban és minden

alkotmányos országban, az utolsó koldústól fogva fel a királyig mindenki köteleztetik.

Lehet-e tehát alkotmányos országban oly jogot adni egy idegen hatalomnak, a pápának, vagy egy alattvalónak, a püspöknek, — melylyel senki, még az uralkodó sem bír?

Lehet-e nekik joggúl adni a törvényszegést?

Ezekhez csatlakozik a IV. cikk d) pontja, mely különösen feljogosítja a püspököt a „kegyes munkák”-kal és búcsújárásokkal egybekötött visszaéléseket tettségök szerint, a legnagyobb mérvben terjeszteni. Pedig tudjuk, mily ártalmasak e cerimoniák; mert míg egyrészt nem egyebek pénzsarlásnál, másrészt elszoktatják a népet a munkától, s a valódi erkölcsösség helyett vad fanatismust és babonát oltanak lelkébe.

E joggal felruházva a püspök szeszélyétől függne, vajjon kit akar egyházi szertartással eltemettetni, kit nem. Eszébe juthat megtiltani a párbajban elesettek, öngyilkosok stb. egyházi eltemetését; s ámbár felvilágosodott ember az ily egyházi formaszerecségek elmaradásával, ismerve azok értékét, nem törődik, — a nép nagy tömegére nézve, melyet a papság megtanított a külsőségek bálványozására, a püspök ezen joga súlyos zsarnoksággá válhatik.

Ugyanazon fejezet rendelkezik az egyházi zsinatok és gyűlésekről. — A gyűlésezés joga szabad, alkotmányos államban senkitől, s így az egyháztól sem tagadható meg.

De az egyház nem tarthat igényt az egyesülési jog teljes szabadságára.

Az egyház, mint ilyen, nem „egylet”, mert ennek lényeges ismertető jele: a tagoknak kölcsönös kötele-

zetsége egy közakarát vezérlete alatt egy közös cél elérésére.

Az egyház tehát nem egylet, hanem intézet, még pedig közjogi helyzetű intézet.

S ha az államnak joga van magántársulatok közgyűlésein magát képviseltetni, kötelessége saját érdekében ezt tennie egy oly intézet, — vagy inkább, mert e gyűléseken csak a papi kaszt szokott részt venni, egy oly testület — gyűlésein, mely roppant előjogokkal felruházottan, közjogi intézménynyé vált.

Miután a dolog természeténél fogva az ily egyházi gyűlések, kivált a nemzet érdekeit helyesen felfogó kormány alatt, könnyen válhatnak az állam elleni összeesküvések, ármányok tűzhelyévé, a közbéke, rend, s a törvények uralmának szempontjából elkerülhetlenül szükséges, hogy az ily egyházi gyűlések és zsinatok nyilvánosságban, egy kormánybiztos jelenlétében tartassanak, ki a gyülekezet netaláni törvényellenes határozatait rögtön semmiseknek nyilvánítsa.

A XIX. cikk semmivé teszi az uralkodó püspök kinevezési jogát, a XXII. — XXV. cikkek pedig a kanonokok s más papok kinevezéséről szólnak. Hazánkban a király e jogot teljes mértékben gyakorolja; s e tekintetben nemcsak e jog fenntartása feladatunk, hanem az, hogy a pápai széktől megvonjunk minden legcsekélyebb beavatkozást is, egyházi hivatalaink betöltésébe.

A XX. cikk a püspökök által leteendő hűség eskü szövegét tartalmazza. Eszerint a püspök csak „ő felségének és ő felsége utódainak“ esküszik hűséget s engedelmességet. De alkotmányos országban az alkotmányra és törvényekre nem esküdni akkor, midőn valaki az uralkodónak esküszik hűséget, annyi, mint el nem ismerni az alkotmányt. S miután alkotmányos ország-

ban, mint hazánkban még a király is esküt köteles tenni az alkotmányra, mielőtt jogainak teljes élvezetébe lépne, lehet-e ezt elengedni a püspöknek?

Utóbb, alkalmilag még felemlítendjük a konkordátum egyes intézkedéseit, — itt elég volt ennyi, iránynak, szellemének ismertetésére.

Austriában e szerződésben az állam lemond az egyház feletti főfelügyeleti jogáról, lemond lényeges részéről souverainitásának.

A konkordátum, az összes egyházat így kivéve az államhatalom és törvények alól, — magában az egyházban annak leghasznosabb részét, az alpapságot a püspököktől szolgai függésre kárhoztatja.

A püspököknek roppant hatalmat ad kezökbe. Hatalmat egyházuk papjai felett, kiken korlátlanul uralkodnak; — hatalmat a katolikus polgárok felett, kiknek családéletébe — minden alkalmat megragadva — belenyújtja a hierarchia kezét; — hatalmat az állammal szemben, sőt az állam felett, midőn a püspöknek jogot ad az állam törvényeit büntetlenül megszegni.

Az ily roppant hatalommal felruházott püspököket pedig közvetlenül alárendeli a pápának. A királyi tetszés eltörlése által el van törölve az állam joga a pápai rendeletek ellenőrzésére, s azoknak eltiltására, melyek a közjával s a törvényekkel ellenkeznek, — és így, akármit parancsoljon a pápa, annak Austria engedelmeskedni tartozik.

A pápa felibe van helyezve a törvényhozásnak, az uralkodónak.

Az uralkodó, más szavakkal, a pápa hűbéresévé alacsonyíttatik.

S ezt a konkordátumot merészlik ultramontánjaink hazánkban életbe léptetésre ajánlani?

Soha ily nyílt cynismussal még meg nem támadták hazánk közjavát, mint ez ajánlat által. De annyiban mégis hasznunkra lehet az, mert megkönnyíti munkánkat az egyházreform terén. Csak ellenkezőjét kell törvénybe foglalnunk mindannak, amit a konkordátum rendel, és célnál vagyunk.

AZ EGYHÁZ LEGYEN MAGÁNTÁRSULAT

XV

Nem kellemes ez a beszéd a ti ultramontán füle-
teknek.

Ti a szabadság neve alatt uralmat követeltek, fö-
libe akarjátok magatokat helyezni az államnak, vagy
legalább melléje.

Ez nem megy. A nép képvisellete, a felelős kor-
mány és a korona, — e három tényező alkotja alkot-
mányos országokban, s így hazánkban is, az államha-
talmat. E hatalomnak kell, hogy minden, ami az állam-
ban létezik, alá legyen vetve. Mert nem engedhetjük,
épen az állam, a társadalom érdekében, hogy bármely
phisikai vagy jogi személy, mely az állam területén lé-
tezik, s annak védelmében és jótéteményeiben részesül,
magát annak hatalma alól kivonja, s ezáltal a rende-
zett államélet összhangját megzavarja.

Ismerjük azon okokat, melyeket az egyháznak az
állam fölé vagy legalább is mellérendelése mellett fel-
hozni szoktak, de épen, mert ismerjük, be kell látnunk
semmisségöket. Az állam s egyház közt régóta fennálló
viszony sohasem volt helyes, — s a védelmére használt
okok csakis a középkorban nyomhattak valamit. Azt
mondják, hogy az egyház egyesített magában minden

szellemi képességet, s az orvosokon kezdve a ministere-kig a papságból került ki mindenki, aki nem tenyeré-vel, hanem eszével szolgálta a társadalmat, hogy a né-pek összes szellemi s kedélyi élete az egyházban folyt össze, s ez teljesíté a humanitás minden feladatait.

Nem tagadhatjuk, hogy látszatra ez okok he-lyesek.

De csakis látszatra. Mert, ha elgondoljuk, minő írtó harcot üzent az egyház a régi római civilisáció min- den maradványának, mint fosztá meg századokon át az emberiséget a római és görög irodalom remekműveinek nevelő, művelő hatásától, csupán azért, mert az ókor klas- sikus irodalma nem a hierarchia dicsőítését zengette; ha elgondoljuk, mint fojtott el következetesen minden szel-lemi mozgalmat, mint foglalá le magának a tudományt csak azért, hogy hatalma érdekében monopoliumot űzhessen vele, s mint üldözött ezen határon túl minden eszmét, minden gondolatot, a felvilágosodás terjesztésé- nek minden eszközét, a pogány philosophok munkáin kezdve a könyvnyomtatás találmányáig; ha elgondol- juk, hogy ami keveset az egyház a tudományok, a mí-veltség terjesztése körül tett, azt nem az emberiség ja- vára, hanem saját hatalmának biztosítására cselekedte; hogy, ha jó tett, azt nem ingyen tette, s mindig ön- hasznára; s ha végre elgondoljuk azt, amit az egyház az emberi nem szellemi s erkölcsi érdekei előmozdítá- sára tett, s el azt, amit roppant segédeszközeivel tehe- tett volna, de tenni elmulasztott: úgy mindazon okok, melyek legerősebben látszanak az egyház hatalommal felruházását támogatni, ködképekként semmivé fosz- lanak.

S ha ez így volt már a középkorban, hogy a leg- rajongóbb védelem is csak oly okokat tud felhozni az egyház világi hatalma mellett, melyek azt csupán szük- séges rosznak tüntetik fel, valjon hogy van ez a jelen-

ben? Mondhatja-e bárki, hogy korunkban kiválólag az egyház egyesíti magában a szellemi tehetségeket?

Ha igaz volna is mindaz, mit a hierarchia a múltra nézve öngazolására fel szokott hordani, ez a jelenben nem bizonyít semmit. A középkorban, midőn az államhatalom csak nyers erőszakot ismert, az egyház még elmondhatta magáról, hogy hivatása az államéletben a humanitárius irányt képviselni, — amennyiben babona, tudatlanság, ármány voltak rendes fegyverei, amennyiben erőszakot maga közvetlen nem gyakorolt, de minden erőszakra a világi hatalmat használta eszközül. A középkorban, a hűbéri intézmények vad uralma alatt az egyház még elmondhatta magáról, hogy universális ápolóintézete a szellemi s erkölcsi érdekeknek, — amennyiben egymaga volt az, ki ez érdekeket elhanyagolta, mert az állam azokról tudomást sem vett.

De nem így van ez korunkban. Tekintsetek szét a világon, vegyétek fel mindazt, ami az emberiség „szellemi s erkölcsi érdekeinek“ körébe vág, — s ezeknek ápolásával dicsekszik ma is a hierarchia, — valjon kit láttok e téren működni, az államot-e vagy a hierarchiát?

Nézzétek az oktatás ügyét, minden ágazataiban, a felebaráti szeretet gyakorlatának mindennemű nyilatkozatait a különféle jótékonyági egyletek s intézetekben, tekintsetek a tudományok, művészetek, a szellemi haladás terére, — kit láttok e téren áldásthozó munkában fáradozni?

Ahol a papság még kezében tartja a tanügyet, ott a nép nem tanul, hanem butítottatik; ahol a keresztyén szeretet papsága legtöbb hatalommal bír, s legnagyobb számmal él, ott a nép szellemileg s anyagilag legnyomorultabb. A szellemi haladás terén nem földműves az egyház, ki termékeny magot szór a földbe, hanem jég-eső, mely a termést elpusztítja.

Mindenben, mi a társadalom humanitárius céljainak körébe vonható, korunkban két elemet látunk, többé kevésbé kizárólag, de mindenütt haszonnal működni: az államhatalmat, és az egyes polgárok tevékenységét, mely leghatásosabban az egyesülésben nyilatkozik. Minden eredmény a szellemi téren ezeknek működéséből ered. S azért, ha volt is idő, midőn az egyház teljesíti a státus humanitárius feladatait, korunkban két más elem teljesíti e hivatást. E két elem: az állam s az associáció.

De nemcsak az áll, hogy az egyház korunkban nem képviseli többé az emberiség szellemi s erkölcsi érdekeit.

Mert tekintve azt, hogy a vallásosság s közerkölcsiség ott áll legrosszabb lábon, hol az egyház legnagyobb hatalommal bír, mint például az egyházi államban, Spanyolországban, Mexikóban, — tekintve azt, hogy az egyház nyílt oppositíóba helyezi magát az emberiség szellemi haladásával, anathémát szórva a tudományra, a felvilágosodásra; — és tekintve azt, hogy a nép sehol sem vallásosabb, sehol oly erkölcsös, sehol oly nagyot nem cselekszik a jótékonyág terén, és sehol sem oly felvilágosodott, mint az éjszakamerikai republikában, hol az egyház az európaiakkal ellenkező elvek szerint van szervezve, — tekintve mindezt, lehetetlen félreismernünk a tényleges állapotok nagy tanúságát, mely ébresztő hangon kiáltja: hogy Európában az egyház egyenes ellentétben áll az emberiség szellemi s erkölcsi érdekeivel.

Es ezt nem cáfoljátok meg kegyes phrázisokkal, kenetes idézetekkel, mert ezt a leghitelesebb tanú bizonyítja: a kézzel fogható valóság.

S mert ez így van, azért a mai római egyháza 19. században nem egyéb, mint egy nagy anachronismus. Ellentétben áll az állam, a társadalom érdekeivel.

S ezért mondon, és fogom örökké mondani, hogy a mostani római egyházat lehetőleg, minden lépten nyomon, alája kell rendelni az államhatalomnak.

Ti ultramontánok, hadi lábra álltok mindaz ellen, mit a nép kíván, mire az emberiségnek szüksége van. Nincs-e ilyenkor joga az államnak, ellenetekben minden eszközt felhasználni?

Az absolutismus, a reakció, még fenntarthatja veletek a jó barátságot, mert csak oly ellensége a népnek mint ti, csak úgy önmagát tekinti célnak, mint a ti egyházotok.

De nem így az alkotmányos államhatalom. Ennek védenie kell magát ellenetek.

Ezért akarunk mi az alkotmányos államhatalomnak minél nagyobb beavatkozási jogot adni ügyeitekbe. Hűtelen, önző sáfárjai, sőt ellenségei vagytok azon ügyeknek, melyeknek ápolása még most kezetekre van bízva, s így nem lehet soha eléggé nagy az ellenőrzés, mely alá helyeztetek.

Ha valaki evvel ellentétben a „szabad egyház szabad államban“-féle elvre hivatkozik, — ha azt hozza fel, hogy az egyháznak ily módon az állam alá vetése csak új eszközt nyújtana az államhatalomnak a kényuraságra, új alkalmat az egyházzal, világi célokra való visszaélésre, — ha azt veti ellene, hogy az egyház „lelki“ dolgok kezelésére van hivatva, hogy a vallást nem szabad összevegyíteni a politikai ügyekkel, akkor —

Akkor azt mondom, hogy teljesen igaza van.

Ez ellenvetések helyességét lehetetlen el nem ismerni.

De ezekből önkényt foly a következtetés, hogy: ha az egyház lelkiekre van hivatva, ne avatkozzék nem

lelki dolgokba; ha a vallást nem szabad összevegyíteni a politikával, az egyház ne ruháztassék fel közjogi jellemmel, politikai jogokkal; ha szabad egyházat akarunk szabad államban, akkor vegyük elejét annak, hogy állam és egyház szövetségre léphessenek a szabadság elnyomására.

Ha nem tetszik nektek, hogy a kormány, még pedig oly kormány, melyet nem reactionárius protekciók, hanem a közvélemény teremtett, ha nem tetszik, hogy a törvényhozás, és benne protestáns és görög s majd zsidó is beleszóljon egyházi ügyeitekbe, — ezt is elérhettek.

De csak akkor, ha az egyház teljesen elválasztatik az államtól.

Ennek előfeltétele pedig, hogy vonuljon magán térre, — váljék magántársulattá.

Ha az egyház nem bír, mint ilyen, politikai jogokkal, ha nem játszik nyilvános szerepet, ha megszűnik közjogi intézmény lenni s külső hatalomtól függeni: akkor követelheti mindazon jogokat, melyekkel magán társulat a leghabzababbb államban bírhat, igényt tarthat a lehető legnagyobb függetlenségre, s akkor e kívánataiban minden szabadelvű emberben védőre fog találni.

Mint külhatalomtól függő közjogi intézmény, az egyháznak mindenben függnie kell az államtól; mint kifelé független magántársulat teljes szabadságot kell nyernie.

Ha az egyház valóban azzá lesz, aminek lennie kell: a vallásosság és erkölcsiség ápoló intézetévé, ha elvétetnek politikai jogai s közjogi jelleme, s ha emellett a jog és igazságnak úgy, mint magasztos céljainak megfelelő belső szervezetet nyer, akkor emancipáltatnia kell az államhatalom alól.

Nem akarok az állam önkénye mellett plaidirozni, s az egyház minden ügyeibe való beavatkozási jo-

got csakis az alkotmányos államhatalom számára követelem, melynek egyik tényezője a népválasztotta törvényhozás. És követelem csak addig, míg az egyház, mint jelenleg, a társadalom irányában ellenséges helyet foglal az államban.

Ha e helyzet megszűnik, megszűnik az állam beavatkozása is.

És, ha a római egyház az akar lenni, aminek magát hirdeti: Krisztus tanainak hű őrzője, s a tiszta keresztényen eszmének fenntartója s terjesztője, — úgy ezen utat kell választania.

got csak az alkotmányos államzatok számára kö-
 velem, melynek egyik tényezője a népválasztás tör-
 vényhozás. Ez követelm csak addig, míg az egyhá-
 z mint jelleg a királyságban irányában ellenséges helyet
 foglal az államban.
 Ha a helyzet megváltozik, megváltozik az állam be-
 állapítása is.

A RÓMAI EGYHÁZ SZERVEZETE

XVI

Kifejtém fentebb, mi szükséges arra, hogy a „szabad egyház szabad államban“ féle elv megvalósítható legyen.

Első feltétel erre a demokratikus, népképviseleti alkotmány.

A második a pápaság fennhatóságának el nem ismerése.

Hátra van még a harmadik, a valamely állam területén levő katolikus egyház belső szervezetének reformja.

Ti ultramontánok, valahányszor reformokról van szó az egyházalkotmányban, avval szoktatok előállani, hogy az egyház szerkezetén nem szabad változtatni, mert az isteni intézmény! — Volt idő, amidőn, voltak s vannak tán most is, kik előtt e „hatásos“ phrázis hitelre talál, s ilyenkor aztán vége minden discussiónak. Mert amit isten rendelt, azon embernek változtatni nem szabad.

Csak azt feleditek, hogy lejárt azon idő, midőn ámitani lehetett a világot. Köszönjük a gondoskodást, melylyel meg akartok menteni a fáradságtól, de nem veszszük hasznát.

Előttünk fekszik a történelem, mely fényesen megcáfol titeket.

Feltehetem az olvasóról, miszerint ismeri annyira Európa történetét, hogy felesleges volna kiírnom belőle a történelmi fejlődés azon processusát, mely a római egyházat úgy, amint ez ma fennáll, megalkotá. E történelem bizonyítja, hogy a római püspök nem volt pápa a keresztyénség első századaiban; a történelem híven lefesti, mint fejtett a pápaság s a püspökség intézménye századok eseményein át azzá, aminek a jelenben ismerjük; a történelem hű képét adja az egyház történetének, mely nemcsak abból áll, hogy mikor ki volt a pápa, s mennyire terjedt ki a római vallás hatalma, hanem abból is, hogy mikép fejlettek ki az egyes egyházi intézmények a kor eseményeinek hatása alatt. S aki a történelmet nem ismeri úgy, hogy nyomról nyomra kísérhessen benne az egyház fejlődését, ám vessen csak egy pillantást az első századok keresztyén egyházaira, midőn papság és nép egy keresztyén községgé olvadtan csüggött a keresztyénség nagy alapítójának tanain, — s a jelenre, melyben a papság elszigetelten a néptől, a néppel együtt a vallásnak nem eszméin, hanem külsőségein csüggve oly távol áll a keresztyénség tiszta tanaitól; — hasonlítsa össze az apostolok korát, melyben a papság gyöngye, de a vallás hatalmas volt, a mai kornak, melyben a vallás elveszté erejét, de a papság hatalmas!

Hiába ámitjátok a világot a római egyház szervezetének isteni eredetével. Az egyház emberi intézmény ép úgy mint állam; lassú, fokozatos fejlődésben vált azzá, ami, ép úgy, mint minden emberi társaság. S hogy ez így van, hogy emberi intézmény mind az, amit ti az isteni eredet köpenye alá rejtve meg akartok óvni, saját magatok bizonyítjátok; mert hisz a római egyházalkotmány egyik főelve, azon különbség

melyet az az episcopus és presbyter közt tesz, s melyet ti „isten által megállapítottak“ mondotok, — a tridenti zsinattól datálódik!

E zsinat szabványai teszik a kánonjog főforrását, a 16. században lett az egyház csak azzá, ami most. Ha ti e szabványokon alapuló egyházalkotmánynak isteni eredetet tulajdonítottok, — ez vagy merő humbug, vagy azt jelenti, hogy a világ másfél évezreden át a setétben bolyongott, s hogy isten a tridenti zsinat szent atyáit választá eszméi első hirdetőivé.

Tehát vagy el kell, mint istenteleneket, ítélnetek 1500 évnek minden papságát, — s bebizonyítnotok, mint avatta be isten a 16. század püspökeit a maga, addig az emberiséggel nem közölt eszméibe, vagy be kell vallanotok, hogy mindeddig ámítottátok a világot, hogy az egyház tisztán emberi intézmény. — Mert, ha nem az, akkor isten elleni merényt követett el minden kor, minden pápa, minden zsinat, mely az egyház szervezetén csak egy jöttát is változtatni merészelt!

Ezt a hurkot, melyet magatok gyártottatok, csak össze kell húzni, s belé fullad minden okoskodástok.

Emberi intézmény az egyház, melynek fejlődésére a kor eseményeinek, uralkodó eszméinek, az emberi szenvedélyek s hajlamoknak ép oly befolyása volt, mint a politikai körülményeknek.

A pápaság egyetemes fennhatósága, a papismus rendszere ép úgy történelmi tény, mint volt például a feudalismus, a fejedelmi absolutismus. Voltak pártolói, voltak ellenzői; s az ezek közt folyt küzdelem eredményétől függött az egyházi viszonyok alakulása.

Mert nem új dolog, nem mesterkélt phrázisa az elméleti liberalismusnak a pápaság elleni törekvés. Már

a 15. században, midőn még a katolikus egyház ellenmondás nélkül uralkodott, tapasztalható az egyéni öntudat fellázadása a pápai universalismus ellen; a törekvés, nemzeti egyházak alakítására az episkopális rendszer szerint. A középkori feudalismus korában, midőn az, amit ma „nemzet“-nek nevezünk, nem létezett, midőn nem államok s népek, hanem csak hűbérurak szerepeltek, a pápai egyetemes uralom nem talált oppositóra. De akkor, midőn a királyság mindinkább diadalt űlve a hűbéraristokrátián, előtérbe tolta az állam fogalmát, mely lefelé nagyobb egységet, kifelé önállóságot foglalt magában: elmaradhatlan volt a törekvés, az egyházat is nemzetibbé tenni. Ehez járult azon mély erkölcsi romlottság, mely a római hierarchiát minden rétegeiben áthatotta, s megszilárdítá a szellemekben a reform szükségének érzetét. A pápaság győzött a constantzi s bázeli zsinatokon, a reformvagyat sikerült elnyomnia, de nem kiirtania. Nem dogmákra, az egyház szervezetére irányult eredetileg a reform utáni törekvés, mert ebben rejlett a baj főoka; és Huss János nem vallási tételek, hanem a hierarchiai hatalom áldozata volt. Másfél századon át vajúdott a reform eszméje, a zsinatokon lemenydörögve, Wickleffben elnémítva, Huszszal a máglyára hurcolva, míg végre Lutherben forradalmi erélylyel kitört, s nem szorítkozott többé az egyházszervezet terére, hanem átnyúlt a dogmatikába is, hogy ebből is támaszt teremtsen magának. De azért a reformáció főleg az egyházalkotmány ellen volt intézve, s legnagyobb jelentősége abban állt, hogy a világiakat is felvette az egyházi alkotmányba, melyből a katolikus egyházban ki voltak zárva, s hogy a mélyen megromlott papi elemmel a romlatlan világi elemet állítva szembe, úgy szólván új életet öntött egyházába; s ez által azt nemcsak nemzetibbé tette, hanem keresztyénebbé is.

S mit tett ekkor a pápaság?

A pápaság, mely eddig, több mint ezredéven át maga vezette az egyházat fejlődésében, mely különféle, mélyenható reformokat maga kezdeményezett s vitt végbe az egyházban, mely így, ön tettei által megcáfolá azon tant, hogy az egyház isteni intézmény, — a pápaság egyszerre megállapodott, s megvetve lábát a létezőben, anathemat kezdett kiáltani mindenkire, ki az egyházi intézményeken változtatni akart, okul hozván, hogy azok isteni eredetűek.

S ez eljárás kulcsa?

Igen egyszerű. Mindaddig, míg az egyháznak módjában állt hatalmát terjesztetni, a pápák megengedettek, sőt kötelességökben állónak találták az egyházi intézményeken változtatni; és sem az előtt, sem azután oly reformot, mely a hierarchia hatalmának kedvezett, el nem utasítottak. — De a 16. században, midőn a közvélemény oly reformokat kívánt, melyek csak a vallásnak s az emberiségnek hasznosak, ellenben a papságra nézve kedvezőtlenek lettek volna, — midőn a pápák beláthatták, hogy — általában — lejárt azon kor, melyben a papság hatalmát tovább terjesztheti, akkor előálltak azon tannal, hogy az egyházi intézményeken változtatni nem szabad, mert azok isteni eredetűek.

Tehát, amíg hasznot vont a papság a reformokból, addig azok istenes dolog voltak; amint a hierarchiai kaszt vesztett volna általok, rögtön istentelenséggé változtak. — Ha akarom vemhes, ha akarom, nem vemhes.

Ezt az eljárást, szelíd kifejezéssel élve, következetlenségnek lehetne nevezni. S ha elvi szempontból, ha a vallás vagy az emberiség közérdekének szempontjából tekintjük, az is volt.

De tudta Róma, hogy mit cselekszik.

Ha a vallás érdekei lettek volna a római egyház

vezéresillaga, bizonyára nem így tett volna; s a pápa maga állt volna a reformáció élére. De a vallással a pápaság vajmi keveset törődött. Nem célja volt az neki, csak eszköz célja elérésére, s ez nem más volt, mint a papi kaszt hatalma. Midőn tehát Róma belátta, hogy a reformáció, — s általában minden oly reform, melyet azon korban a közvélemény kívánt, a pápaság s a hierarchia hatalmát csak csökkentheti, — a legkövetkezetesebben cselekedett, midőn a non possumus alapjára állva elbástyázta magát minden reform törekvés ellen. S hogy e bástya támaszául istent állítja a fal elé, az senkit sem lephet meg, ki ismerve a históriát, tudja, mennyiszor élt vissza a papság isten nevével.

A reformáció ellenében a pápa a tridenti zsinatot hívta össze, hogy az ama mozgalom által alapjaiban megingatott római egyházat újra organisálja. Sikerült a pápának e zsinaton is, sőt még jobban elnyomni minden oppositót, mint a 15. század zsinatjain; részint, mert a külveszély érzete összetartóbbá tette a római egyház tagjait, s ösztönszerűleg hajlandóbbakká a centralizált hatalmú pápaság előtt meghajolni; részint mert az oppositionális elemek, a reformációhoz csatlakozva, nem voltak többé a zsinaton. A bázeli és constanti zsinatokon még a pápaság barátai s ellenségei, a conservatív s reformpárt, a papismus és episcopalismus hívei küzdtek egymás ellen; — a reformáció ez utóbbiakat magához vonván, a tridentire már csak a pápaság hívei maradtak.

Ily körülmények közt nem lephet meg azon szellem, mely e zsinat határozatait átlengi. A reformáció részéről származó veszély ellen e zsinat a katholika vallást egyedűlinek dekretálta, s az egyházi hatalmat, a speciális egyházakban a püspökök, az összes egyházban a pápa kezében még inkább öszpontosította. E zsinat

paragrafusokba foglalta a reformáció elleni reakciót. S így az ultramontanizmus, a curiális rendszer, vagyis a papizmus rendszere győzött.

A tridenti zsinat, — nem teremté ugyan a papizmus, az ultramontanizmus rendszerét, — de azt élesebben körvonalozta, határozott tételekbe foglalta.

Nagyon egyszerűk e zsinat határozmányainak, s melyet az megalkotott, a római egyház alkotmányának elvei; mint egyszerűk a despotizmus alapelvei.

Az állam irányában e kánonok törekvése oda irányul, hogy az egyháznak minél nagyobb befolyást biztosítson az állam ügyeire; s a reakció érdekében szövetségessé tegye a világi s egyházi hatalmat.

Befelé, magában az egyházban e kánonok vezéreszméje a pápai abszolútizmus biztosítása. E vezérelvet a legnagyobb következetességgel megvalósítja. A hívekkel csak annyiban törődik, hogy el ne feledjék a szolgálai engedelmességet; mert hisz a nép úgyis kívül állt már tetteleg a tulajdonképeni egyházon. Kívül állt, mert nem volt rá semmi befolyása; s az egyház nem foglalta magában a népet, hanem uralkodott rajta.

Következett az alapság. Ez, folytonos érintkezésben, összeköttetésben a néppel, s legkevésbé élvezvén a papi kaszt uralkodásának hasznát, azon elem volt, melyben a pápaság, az egyház minden elemei közt legkevésbé bízhatott. Semmivé tenni ez elemet nem lehetett, mert hiszen ez végzé az egyház minden funkciót, s ha ez nem dolgozik, a főpapság meg nem élhet. Az alapság irányában tehát biztosítania kellett magát a pápaságnak. Miben keresse hatalmának e biztosítékát,

az iránt Róma csakhamar tisztában volt önmagával, mert minden hatalmak közt legjártasabb volt a despotismus művészetében. Miután e papság a coelibatus által már lehetőleg el vala különözve a néptől, s a belé oltott nagyravágyás szenvedélye által az egyház érdekeihez láncolva, a tridenti zsinat feltétlenül alá veté a püspököknek. Önkényes, szinte korlátlan hatalommal, mint rabszolgák felett, ruháztatott fel minden püspök alsóbbrendű papjai felett; kik ifjúságokat a semináriumokban test- és lélekrontó fegyelem békóiba verten elveszítve, utóbb azon pályán, melyet elhagyniok többé lehetetlen volt, az anyagi szükség karjaiba taszítva, csak az előléptetés, a hatalomra jutás gondolatán tengődtek, — vagy lemondással viselték sorsukat.

Könnyű volt a püspököket biztosítani a papismus ügyének. A kizáró törvényhozói jog az egyházi zsinatokon, a törvényadói jog saját megyéjökben, azon korlátlan, majdnem élet-halál feletti hatalom, melyet alpapságukon gyakoroltak, azon roppant vagyon, melyet hivataluknál fogva élveztek, s azon rengeteg privilégiumok, melyekkel az államélet minden terén felruházva valának, — a főpapok osztályát erős, megbízható kötelekkel fűzték azon egyház fejéhez, melynek révén ennyi előjognak, hatalomnak és vagyonnak jutottak birtokába.

Ezen, s csakis ezen egyházalkotmány biztosíthatá a pápaság hatalmát; mely a rendes papság e hadzöméhez még a szerzeteket, főleg a jezsuitákat csatolá, kik az inquisitio guerilla harcaiban terjeszszék a római püspök hatalmát.

Így állapítá meg a tridenti zsinat a katolikus egyházat mai szervezetében. Az egyházból egy elzárt papi testület lett, melynek megvan saját vagyona, alkotmánya s igazgatása; mely magában véve már egy társulatot alkot, s mint ilyen nemcsak független a hí-

vek azon társaságától, melynek kedvéért létezik, mert anélkül is bír a létezés minden kellékeivel, hanem minden ellenőrzés nélkül uralkodik is rajta.

Egyenlőtlenység, igazságtalanság a javak felosztásában, melynél az egyház leghasznosabb, s egyedül lényeges része, az alpapság, szükségét szenved, míg a helyelő főpapság kincsekben úszik; — korlátlan despotismus, melyet a püspök alpapságán, az egyház a hívekben, s a pápa az egész egyházon gyakorol, — rossz egyházi fegyelem, s általános ellenzése a szabadság és haladás érdekeinek: íme a római egyház szervezetének fő jellemvonásai.

S nem egyesekben, nem személyekben van itt a baj, hanem a rendszerben. Addig, míg a katolikus egyház parancsoló s engedelmeskedő egyházra van felosztva, s a papság benne kasztot képez, — míg a hierarchiában az abszolút hatalom parancsszava uralkodik, s az alpapság csak az egyház terheit, a főpapság csak jótéteményeit tapasztalja, míg teljesen el nem lesz választva az államtól, s ezáltal azon helyzetbe juttatva, hogy egyedül a vallásnak, a közerkölcsiség terjesztésének intézete legyen, míg le nem mond végleg minden világi befolyásról s hatalomról, — addig a római egyház ellentétben lesz a kor szükségleteivel, a kor civilisációjával, s addig a vallást is ellenkezésbe fogja hozni az emberi nem érdekeivel.

De mindennek van határa. Ha a papi kaszt, mely másfél évezred óta kizárólag kezeli az egyház és vallás ügyeit, vad önzéstől elfogultan nem képes a vallás valódi érdekeinek helyes felfogásáig emelkedni, ha ellenzi még most is az egyház reformját: akkor nemcsak joga, hanem kötelessége a népnek, hogy maga vegye kezébe az egyház ügyeit, s úgy rendezze azokat, amint a vallás és közerkölcsiség érdekei megkívánják.

ÁLLAMEGYHÁZ ÉS URALKODÓ VALLÁS

XVII

Nem volt még intézmény a világon, mely ne változott volna. Minden institutió alá van vetve a történelmi fejlődés szükségének. Így a katholicismus is, mint intézmény, vagyis a római katolikus egyház történelme több korszakait mutatja fel a változásnak. Hol emelkedett az egyház, hol süllyedt. És süllyed tekintélyében, hatalmában ma is, naponként.

Ez históriaitény; elvitázhatlan, kézzel fogható valóság; mely igaz marad akkor is, ha szemeteket behunyva látni nem akarjátok.

De mi látjuk, hogy az egyház süllyed; látjuk, hogy süllyednie kell, mert oly szervezet mellett, minőt neki a 16. század reakciója adott, korunkban meg nem állhat. A tridenti zsinat, midőn örök, változhatatlan alkotmányt adott az egyháznak, beletaszítá azt a legmegrögzöttebb stabilismus posványába, s így megfosztá a virágzás, a maradandó létezés fő előfeltételétől, a haladási képességtől.

De a világ nem állapodik meg, a népek előremennek; s azon intézményeknek, melyek állva maradnak akkor, midőn az emberiség halad, sorsuk az szokott lenni, hogy az első vihar által földre terítettnek.

Ily sorsnak viszi elébe a római egyházat az ultramontanizmus. Ti, midőn a 19. század gyors haladásának közepette a stabilizmus elvét fenntartjátok, ti vagytok legnagyobb ellenségei a katholicizmusnak. Ti teszitek az egyház ellenségévé a népet, s ha ott, ahol leginkább sikerült elveiteknek érvényt szerezni, ha például Rómában azt fogjuk látni, hogy a pápaság világi uralmának buktával nemcsak az egyház mint intézmény fog megtámadtatni, hogy egy utcai lázadás nemcsak lámpásokra aggatja a hatalmasokat, kik eddig isten nevében zsarnokoskodtak, hanem hogy maga a katolika vallás is veszélyben fog forogni, — ami könnyen megtörténhetik, ha ideje korán észre nem tértek, — tiétek lesz a felelősség a kiontott vérért, a vallás veszedelméért.

Ha az egyház megmarad mostani szervezetében, a népek minden szabadság mozgalma ellene is fog törni. A francia forradalom megadta példáját, mint döntheti veszélybe nemcsak az egyházat, hanem a vallást is az ultramontanizmus; és e vallás korunk forradalmi zavarai közt nem lesz biztos mindaddig, míg azon intézmény, melynek a külvilágban keretébe foglaltatik, a kor eszméihez nem simúl.

Ti, csupán személyes érdekeitekkel gondolva, a megkövesült önzés makacsságával, az erkölcsi frivolitás cynikus könnyelműségével azon veszélybe sodorjátok a katholicizmust, hogy egy erőszakos forradalom azt feldöntse; — mi meg akarjuk óvni minden erőszakos rázkódtatástól.

Ti, midőn a reactiót a túlzásig viszitek, kezére dolgoztok az erőszakos forradalomnak, — mi békés úton el akarjuk azt kerülni.

S ezt tennünk nemcsak jogunk, de kötelességünk. E reformok alphája, hogy az egyház teljesen különíttessétek el az államtól.

Mert csak így lehet az egyháznak megadni azon függetlenséget, mely őt, mint a vallás intézetét megilleti, s melyről a papság a világi hatalom rongyaiért rút önzésből lemondott; — csak így lehet az államban lévő minden egyházakat egyenjogúakká tenni.

Ennek első consequentiája az, hogy a katolikus egyház szűnjék meg államegyház, a katolikus vallás szűnjék meg uralkodó vallás lenni.

Enélkül hiába minden reform. Minden javítás, mely nem ezt foglalja magában, csak még bonyolódottabbá teszi az egyházreform kérdését, s végre odajuttat, hogy a csomót csak az erőszak kardja metszheti keresztül.

Az állam, természeténél fogva idegen a vallástól, természetellenes tehát a szövetség, mely közte s az egyház közt köttetik. S még természetellenesebb, még igazságtalanabb ott, hol több egyház van valamely államban, mint például hazánkban.

Mert az államvallás és egyház intézménye itt nemcsak azt jelenti, hogy az egyház világi hatalommal ruháztatik fel, hanem azt is, hogy egy egyház a többi fölibe emeltetik, szabadalmakkal ruháztatik fel a többi rovására, uralkodóvá tételük a többi felett.

Az uralkodó vallás a türelmetlenség, a vallásüldözés elvének megtestesülése. Logikai consequentiája az, hogy a törvényhozásnak figyelembe kell vennie dogmáit, mi által a többi egyházakat jogaikban megsérti; mi által politikai bűnt követ el az állam ellen, melynek felülemelkedve a dogmákon, nem szabad rólok tudomást vennie. A ministereknek van, a nép képviselőinek van vallásuk, de a kormánynak s a törvényhozásnak, mint ilyenek, nem szabad vallását elárulnia. Széle-

tetlenné válik, amint valamely egyház államegyházzá emelten, közvetlen befolyást nyer az államhatalomra.

Nincs is félszegebb, észellenesebb kinövése a tör-ténelmi jognak, mint az uralkodó vallás intézménye. S ha semmi sem, bizonyítja ezt azon körülmény, hogy e kérdésre: valjon több egyház közül melyik legyen valamely államban uralkodó? — az ész nem adhat más feleletet, mint azt, hogy egyik sem.

Mi szolgálhat erre zsinórmértékül?

Az uralkodó vallása? — Nem hiszem, hogy legyen ember a 19. században, ki ezt állítani merészelje. Mert az uralkodó vallását kiváltságos helyzetre emelni, ezáltal a többiek jogait megsérteni, s mintegy közvetve kényszeríteni, hogy az uralkodó vallására térjenek, — annyi mint egy embert zsarnokává tenni nemcsak a milliók külső tetteinek, hanem lelki meggyőződésének is. És lehet-e emberhez méltatlanabb, gyalázatosabb despotismus annál, mit egy ember a többinek lelkén, vallásán gyakorol?

Vagy, alkotmányos államban a többség vallása? — Ez nem kevésbé ellenkezik a vallás természetével. A többség uralmának van helye és értelme a politikában, ahol a társadalom külső, jogviszonyai határozottnak meg, hol két vélemény közül egynek érvényesíttetnie kell, hogy az államélet ki ne zökkenjék rendes kerékvágásából, — de nincs helye vallási ügyekben, hol minden ember belső meggyőződéséről van szó. Parlamentáris vallás, melyet a többség rászavaz a kisebbségre, csakoly ész- és jogellenes, mint a fejedelem vallását uralkodóvá emelni. A hit dolgában nincs helye a szavazattöbbségnek. A politikai életben kell, hogy a minoritás meghajoljon a többség akarata előtt, vallási meggyőződésében kell hogy az állam minden egyest megvédjen, akár az egész társadalom ellenében.

Ahol egy vallás van valamely államban, ott az államegyház ellenkezik az állam érdekeivel; ahol több van, ott ezenfelül megsérti a többiek elidegeníthetlen jogait.

S vajon van-e értelme az uralkodó vallásnak, van-e célja? —

Nincs forum, mely illetékes legyen eldönteni azon kérdést, melyik vallás a legjobb. S ha ez nincs eldöntve, kívánhat-e valamely vallás az államtól különös védelmet, előjogokat a többi felett, kívánhat-e monopoliუმot? — De nincs is szüksége rá, mert nem az állam hivatalos támogatásában, hanem elveiben, eszméiben rejlik valamely vallásnak hatalma. Az állam által különösen adott szabadalmak hasznára válhatnak, s válnak is a papságnak, de nem a vallásnak; mert általában azt mutatja a tapasztalás, hogy minél nagyobb hatalommal bír valahol a papság, annál kevesebbet bír a vallás.

Az államegyház, államvallás nem más, mint bizonyos egyháznak világi, anyagi hatalommal támogatása.

S ez ellentétben áll, nemcsak az egyház céljaival, hanem a keresztyénség elveivel.

Az egyház erkölcsi intézmény a vallás, a közerkölcsiség terjesztésére. S ha eltekintjük, miket vihetett és vitt végbe a római egyház, mert hatalmas vala, mint követte el századok során át a legnagyobb bűnöket, mint rontá meg e hatalom a római egyházat, mint tette a legszelídebb vallás papjait a kannibáloknál is embertelenebbé, — nem lehet e hatalomban nem fedezni fel minden papi bűn és romlottság forrását.

S ti ultramontánok hatalmat akartok most is, mely romlottságtokban megvédjen; a tekintély uralmát, mely egyenesen ellenkezik a keresztyénség szellemével, mindenhatóvá akarjátok tenni, hogy nymbusával elfedje aljasságtokat.

Nem, tovább nem nyergelitek meg a világot.

Nem a papság, hanem a vallás érdekeit kell szem előtt tartanunk. S a vallásnak a hatalom csak ártalmára van, mert elvilágiasítja.

El kell venni az egyháztól minden külső hatalmat; s még inkább el kell venni hazánkban, hol a különféle egyházak közt az összeütközések csak úgy kerülhetők el, ha mindenik minél szűkebb, s csak azon térre korlátoztatik, mely a vallást jogosan megilleti. El kell venni még inkább nálunk, alkotmányos országban, hol az államélet a pártok folytonos küzdelmeiből s felváltva uralkodásából áll; nehogy a vallás érdekei a párt-harcokba vegyülve, rövidséget szenvedjenek.

A katholicismusnak államegyházi jelleme hazánkban, azonkívül, hogy a katolikus papság terjedelmes, az államtól nyert földbirtok jövedelmét élvezi, miről tüzetesebben alább lesz még szó, — leginkább abban nyílvánul, hogy

a *pragmatica sanctio* szerint a magyar királynak katolikusnak kell lennie, hogy

az állam minden politikai ünnepélyeinél a római egyház szertartásai használatnak; hogy

a római egyház beleavatkozik az igazságszolgáltatásba; hogy

a római egyház némely tagjainak különféle privilégiumaik vannak a közigazgatás, igazságszolgáltatás terén, s hogy

a római egyház főpapjai személyes törvényhozói joggal bírnak.

Elttekintve e jogozatoknak már magokban is ész és természetellenes voltától, még kirívóbbá, még igaz-

ságtalanabbá teszi ezen állapotot azon körülmény, hogy a nemkatholikus egyházak mindezen előnyökből kizárják.

Az magyarázatra sem szorul, hogy, ha az egyházat az államtól el akarjuk választani, minde privilégiumoknak meg kell szűnniök.

Mert azáltal, ha ezen előjogok a többi egyházakra is kiterjesztetnének, ha a katolikus püspökök mellett protestáns, zsidó s más papok is hivatnának a felső házba stb. — a jogegyenlőség elve megmentetnék ugyan, de a közérdek csak vesztené általa, mert megszorítottatnának azon elemek, melyek az egyháznak az államtól különválasztását akadályozzák.

Pedig ennek kell a legfőbb, soha szem elől nem tévesztendő vezérelvnek lennie minden lépésnél, melyet az egyházreform terén teszünk, mert anélkül csak a zavart növelnők, melyből pedig kilábolni feladatunk.

Röviden áttérve a római egyház fentebb említett privilégiumaira, azt hiszem, senki sem fog kételkedni benne, miszerint a *pragmatica sanctio* azon rendelkezése, mely szerint a magyar királynak katolikusnak kell lennie, egyiránt ellenkezik a nemzet és király méltóságával, s az állam természetével.

Ellenkezik a nemzet méltóságával, mert minden elfogadható, minden józan ok nélkül koronája bizonyos vallásfelekezettel identifikáltatik. Ellenkezik a király méltóságával, mert ezáltal az „első ember“, a magyar állam *souverainitásának* kifelé képviselője, a koronás fejedelem megfosztatik az ember azon legszentebb, eredeti, természeti jogától, miszerint meggyőződését kövesse hite választásában, — megfosztatik akkor, midőn nincs az ország területén ember, legyen bármily csekély és nyomorúlt, ki e jogával szabadon nem élhetne. Ellenkezik az állam természetével, mely kell, hogy teljesen neutrális legyen a vallások iránt, mert ezáltal a

felekezetestesség bélyege süttetik rá. Ellenkezik a lelkiismereti szabadsággal, s annak alapjával, a vallási jog-egyenlőséggel, mert ezáltal a legfőbb hatalom, a trón, bizonyos felekezet monopoliuma alá vettetik.

Ami másodszer az államünnepélyeknél használt egyházi szertartást illeti, — ez nem más, mint külső jele, kézzelfogható hirdetése az uralkodó vallásnak. Magában véve csakis a külsőség jelentőségével bír. Azért, ha az egyház elválasztatik az államtól, ha az egyházak egyenjogúsíttatnak, a katholicismus többé nem létező privilegiált helyzetének e külső nyilvánulása is kell, hogy megszűnjék. Nem fektetek én e külsőségre különös fontosságot, de, kivált nálunk, hol a nép annyira csügg minden, főleg minden ócska külsőségen, hol oly nagy fontosságot tulajdonít minden, kivált „alkotmányos“ sallagnak, — az ily, a mívelt ember előtt különben jelentéktelen külsőségeknek is véget kell vetni. Mert nem mint katolikusok, vagy mint protestánsok, hanem mint honpolgárok vagyunk az államnak tagjai, állami ünnepélyeken tehát, ha már azt a sok cifra szertartást elkerülni nem tudjuk, e szertartásnak oly természetűnek kell lennie, hogy az állam, s ne az egyház fogalmát állítsa előtérbe. Az állami egyházszer-tartás ügyis csak hirdetőtáblája, firmája az uralkodó vallás intézményének. S ha a ház megbukott, be kell venni a firmáját is.

Vannak a római egyház némely főpapjainak különös, hivatalukhoz kötött privilégiumaik; így az egyik örökös főispán, a másik a királyné kancellárja, a harmadik a király koronázója stb. — van valamenyi katolikus főpapnak személyes ülési és szavazatjoga a felsőházban. Megannyi korcs kinövési azon egészségtelen viszonynak, mely eddig állam és egyház közt létezett. Mindezek elvonják az egyházat a vallási térről, hatalmat adnak a papság kezébe, mely őt meg

nem illeti, mely ártalmára van az államnak, mert idegen befolyást tol nyakára, ártalmára a vallásnak, mert a papságot elvilágiasítja, demoralisálja. Az alsóházból az 1848-iki törvények már kifüstölték azt a sereg baglyot, mely a káptalanok nevében ott huhogott Róma dicsőségéről; s nekünk feladatunk a közigazgatást úgy, mint a törvényhozást végkép megtisztítani az oda nem való elemektől. Mert mi köze a papnak mint papnak a kormányzáshoz s a törvényhozáshoz? — és valjon mi köze a vallásnak a parlamenti székhez s a főispánsághoz?

A pap maradjon pap. E hivatás, ha valaki kellően felfogja, híven betölti, sokkal nemesebb, sokkal magasabb, semhogy a világi hatalom sallangjaira szorúljon.

EGYHÁZI BÍRÁSKODÁS

XVIII

Azt meg kell adni a római papságnak, hogy mindig tudta, mit akar. Alig ismerünk a történelemben oly hatalmat, mely tisztább öntudatával bírt volna céljainak, mely kevésbé scrupulosus lett volna eszközei megválasztásában, s mely hosszú századokon át nagyobb egyértelműséggel, kitartással, következetességgel működött volna célja elérésére.

E cél pedig a hatalom volt. S a nagyravágyás szenvedélye által megtermékenyített elmével Róma minden időnek fel tudta használni kedvező esélyeit; tapintatosan fellelt minden utat, melyen befolyását növelheté, s szívós kitartással haladott rajta.

Uralkodnia kelle a szellemeken, hogy anyagi uralmát fenntarthassa. Ezért rakta meg a vallást szemképráztató cerimoniákkal, melyeket a keresztyénség a római birodalom korában, tehát létezése első századaiban még nem ismert; ezért folyamodott az ördögidézés, istenitétek, a különféle babonák és csudák eszközeihez, hogy békóba verje a míveletlen nép phantáziáját. Ezért teremtett poklot a szeretet vallásában, és megnépesíté az ördögök hadaival s a gyötrellem ezernyi neivel, hogy legyen, ami terrorizmusát fenntartsa. —

Ezért gyártá egész rendszerét a szentségeknek, hogy azok segélyével megragadhatta az embert amint a világba lép, s kísérhesse egész életén keresztül. Földi pályájának minden fontos, ünnepélyes pillanatában elébe lép; midőn bűneit megbánja, midőn kedvesét oltárhoz vezeti, midőn halálos ágyán búcsut vesz a világtól, — a pap kezével kell találkoznia. A papság tudta, hogy a zsarnoki hatalomnak nemcsak láncot kell vernie az ember szellemére, hanem élte minden pillanatában emlékeztetnie kell őt az egyház hatalmára, nehogy azt feledve, kísértetbe jusson a szabadság után vágyódni.

De ez nem volt elég. Azon befolyást, melyet a papság ez emberiség lelkére gyakorolt, az egyház nem tekinté elegendőnek hatalma biztosítására. Át igyekezett tehát vinni befolyását az anyagi világba, a polgári és politikai élet minden ügyeibe. E törekvés vezérfonalán keletkezett az államegyház különféle privilégiumaival.

Láttuk, fővonásaiban megjelölve, mik szoktak lenni e privilegiumok a közjog mezején.

Ehez járultak mindenütt a papság előjogai a törvényhozás, az igazság szolgáltatás terén.

Már a 4. században legtöbb helytt kivétetett a papság a világi törvényszékek illetékessége alól. — Ez első lépést, e passív előjogot, a második, a positiv privilégium megszerzése követte. Lassanként kezébe került az egyház magát a bíráskodást. Itélt büntető, majd magánjogi ügyekben. A következmények nem maradtak el. A papság sokkal inkább vágyott a kincs és hatalom után, semhogy romlatlan maradhatott volna, midőn reá bízott igazságot szolgáltatni. — Így csinált pénzforrást az igazságból. Magához ragadta főleg a házassági, vagyon-szerződések s öröködések ügyeit. Ki az egyházzól meg nem emlékezett végrendeletében, attól nem egyszer megtagadta a temetést, másszor maga

foglalt magának részt az örökségből. Megtaksálta a bűnt és pénzért árulta bocsánatát; s ezt tehette annál könnyebben, mert tőle függött elengedni azon túlvilági büntetéseket is, melyektől remegni oly jól megtanítá a népet. — S midőn veszély fenyegette a papságot, a törvényszék volt egyik leghathatósabb fegyvere a szabadság ellen. A politikai és vallási despotismus érdekében százazrek vérét ontá az inquisitio. Az egyházjog elve, hogy „sententia pastoris etiam injusta est timenda,“ — s a papság ez elvhez híven nem habozott az igazságszolgáltatás álarca alatt elkövetni a legnagyobb bűnöket.

Magyarország történelmében is véres lapok beszélnek az egyház eme hatalmáról. S mintegy visszfényül a kiontott vérnek, elfog a pirulás még ma is, ha hazánk jelen állapotát tekintjük.

Mert nemcsak hogy a „hithagyás, eretnekség, hitszakadás“ bűnnek bélyegeztetnek, s az egyház foruma elé utasítatnak, mely tehát nemlétező, el nem követhető bűnök felett ítél, — hanem még ma a 19. század második felében is beleavatkozik az egyház magán-ügy, mint büntetőtörvénykezésünkbe.

Mert nemcsak a „szentségtörés, babonaság, istenkáromlás, szentségárulás“, hanem tisztán magán vagy büntetőjogi ügyek is tartoznak az egyházi törvényszékek illetékességi körébe, még akkor is, ha az érdekelt felek nem katolikusok. Az egyház, kegyuraság, eljegyzés, házasság peres ügyeiben, a római és görög katolikusoknál, még, ha vegyes is a házasság, az egyház ítél. A hamis eskü tényálladéka feletti ítélet, valláskülönbség nélkül, s a végrendeleteknek külső kellék hiányában érvénytelensége a szentszék elé tartozik, mely a püspök vagy helyettesének elnöklete alatt, a püspök által kinevezett több ülnökből áll; s melytől a felelbitel szinte csak egyházi bíróságokhoz történik.

E szégyenletes, oktalan állapotnak meg kell szűnie. A nép nem oly kiskorú többé, hogy a papság gyámolására szoruljon.

Ti ultramontánok természetesen igyekezni fogtok ezt az igazságtalan, vad helyzetet is fenntartani. A ti kenyeretek conserválni mindent, ami rosz. Hivatkozhattok is például Angliára, hol házassági s végrendeleti ügyekben ma is az egyház bíráskodik, s a Code Napoleon ellenében, mely körülbelül legjelesebb törvénykönyve a mai világnak, s mely teljesen véget vet a papság minden bíráskodásának, hivatkozhattok, sőt hivatkoztok is, mert meg akarjátok Magyarországon honosítani, — az osztrák konkordátumra.

Az osztrák konkordátum (X—XIV. cikkeiben) csakugyan a papi bíráskodásról értekezik.

Felesleges volna e cikkek egyes rendelkezéseit tárgyalni. Következményei ezek azon elvnek, mely az egész konkordátumon keresztül vonul, t. i. a katolikus hierarchia szabadalmas helyzetének; s e csinálmány egész irányának, mely mindazon ügyekben, melyek bármi távolról összeköttetésbe hozhatók a hierarchiával vagy vallással, megköti az állam kezeit, s a kötél végét Rómába viszi, hogy ott a jezsuiták generálisa lakásának ablakfájához hurkolja.

E rendeletek nem veszik tekintetbe, hogy a pap először állampolgár, s csak aztán tagja a hierarchiának. Nem veszik tekintetbe, hogy az egyház nem oly testület, mely önmagáért létezik; nem cél, hanem csak eszköz egy cél elérésére. Nem veszik tekintetbe, hogy az államhatalom szükségkép a legfőbb hatalom, mely az államban létezhetik.

Mert nem engedhetjük például azt, hogy a házasság, mely a józan ész útmutatása szerint nem egyéb polgári szerződésnél, minden peres viszonyban a hierarchia foruma elé kerüljön, — nem engedhetjük azt, hogy

a pap, polgári vagy büntetőjogi ügyekben ne teljesen s minden tekintetben ugyanazon törvények és eljárás alá legyen vetve, mely minden más honpolgárra nézve érvényes.

A valódi államélet elvei, s a helyes igazságszolgáltatás parancsolólag megkívánják, hogy az egyház teljesen zárassék ki minden befolyásból az igazságszolgáltatásra, s hogy a törvény előtt a pap minden tekintetben egyenlő legyen más honpolgárokkal.

POLGÁRI HÁZASSÁG

XIX

Azon különféle eszközöknek, melyek által a papság, befolyását az emberiségre biztosítani igyekezett, egyike a házasság szertartásai valának. Azon pere, melyben menyasszonyát nejévé teszi, hogy vele egy egész élet bajját a örömét megosztja, a legfontosabb pillanatok egyike az ember életében. Nagy, mély hatással van lelkére, kitörölhetlenül emlékébe vésődik. A papság tehát maga kezébe vette a házasságot, hogy e fontos cselekmény révén is befolyása alá vethesse az embert. A papság részt tulajdonított magának az emberi élet e fontos lépéséből, hogy az ember annál inkább az egyházhoz láncolva érezze magát.

Íme az ok, mely miatt a papság egyházi szertartással járóvá tette a házasságot.

Pedig ahoz sem az egyháznak, sem a papságnak, sem a vallásnak semmi köze. A házasság tisztán emberi dolog, mely függetlenül, és előbb létezett, mint a vallás, a papság s az egyház.

Nem szándékozom e helyen a házassági intézmény részleteire, alapelveire, természetére kiterjeszkedni; ez maga elég anyagot szolgáltatna egy terjedelmes mun-

kálatra, mely nem ide, hanem a magánjog körébe tartozik.

Itt csak azon kérdést kell megfejtenünk, valjon meghagyandó-e a házasságkötés ügye a papság kezében?

E kérdés helyes megfelelésére a házasság természetét és fogalmát kell mindenek előtt megállapítanunk. Ha eziránt tisztába jöttünk, a kérdés önmagát oldja meg.

A házasság egy férfi és nőnek kölcsönös megegyezéssel kötött szövetsége a nemi közösülés és gyermeknemzésre, a házassági hűség megtartásának, egymás gyámoltásának, az élet bajai s örömei közös viselésének, s a közös életnek kötelezettségével. A házasság, mint minden jogügylet valamely szokások vagy törvény által rendezett társadalomban, bizonyos formák közt köttetik; mely formák a törvény által, a nemi szövetségek szabályozása tekintetéből oly lényeges kellékeivé szoktak tételni a házasságnak, hogy férfi és nő közti egyesülés csakis e formák megtartása mellett tekintetik valódi házasságnak.

Ebben áll a házasság lényege; s ez szükséges korlátozása a nemi ösztön féktelen kicsapongásainak.

Kettő következik ebből. Először, hogy a házasság kötését bizonyos, törvény által megállapított formákhoz kell kötni. Másodszor: hogy, a házasság szerződés levén, mint ilyen, a világi hatalom köréhez tartozik.

Az elsőt, hogy t. i. bizonyos formákhoz kell kötni a házassági szerződés létrejövetelét, alig lesz valaki, aki rendezett társadalomban kétségbe vonja.

A második pontnak azonban ellene szólnak az ultramontanok, kik a hatalomnak, a befolyásnak egy eszközét látják az egyház által kötött házasságban; s ez

igényt avval szokták támogatni, hogy a házasság szentség levén, azt csak az egyház szolgáltatathatja ki.

Ez állítás helytelensége, bármely oldalról vizsgáljuk, félreismerhetlen.

Ha a házasság fogalmát és természetét vizsgáljuk, a fentebb említettek szerint világos, miszerint a házasság nem egyéb, mint közönséges magánjogi szerződés. Annak más definitiója nem állja meg az ész, nem a tudomány, nem a tapasztalás bírálatát. A római jog ezt már felismerte, midőn a házasságot a polgári szerződések közé sorolja; s valóban kár, hogy az újabb törvényhozások, míg annyi egyébben a római jogból merítik elveiket, annak racionális tanait épen e tekintetben mellőzték.

De, hogy a házasság nem szentség, ezt maga a római egyház eljárása is bizonyítja.

A házasságot a katolicismus látszatra bizonyos magasztos színbe öltözteti, mert szentségnek s feloldhatatlannak deklarálja. De nem kell-e kételkednünk szentség-létében már azáltal, hogy ugyanezen tan a nőtlenséget még fölibe emeli a házasság életnek? s vajjon minő magasztos fogalmunk lehet oly szentségről, melyben részesülni az egyház saját szolgálóinak megtiltja?

Ebből az tűnik ki, hogy a római egyház által gyártott dogmák tévesen fogták fel a házasság természetét. De tudta az egyház, hogy miért teszi. A családos ember, ki házassága folytán erős kötelekekkel van nevéhez, gyermekeihez fűzve, nem fogja magát annyira az egyház világi érdekeinek áldozatul hozni, mint az, ki egyedül áll a világban, s ki csak az egyháztól várhat valamit. Az egyház a nőtelen életű emberekben biztosabb támaszát látta hatalomvágyának, — ezért isten előtt kedvesebb dolognak hirdette a nőtlenséget, sőt papjait egyenesen eltiltá a nősüléstől; — miáltal a házasság nem szentségnek, hanem mintegy engedmény-

nek tűnik fel a catholicismusban, melyet a vallás kényszerítve tesz az emberi test ösztöneinek.

Aki tudja, hogy minden társadalmi, minden emberhez méltó életnek alapja a család, mely a közerkölcsiség elvadulása nélkül csak a házasság útján jöhet létre, az be fogja látni e felfogás tévességét, be fogja látni, hogy a házasságkötés egyik legszükségesebb eszköze a polgári hivatás betöltésének.

De nemcsak a catholicismus theoriája, hanem magának a római egyháznak gyakorlati eljárása is bizonyítja, hogy a házasság nem szentség.

Változott e tekintetben is az egyház eljárása. A papi áldás soha sem volt szükséges a házasság lényegéhez. II. Miklós pápa maga a felek törvényes beleegyezésébe helyezte a házasság lényegét, s ezáltal elismerte annak szerződési természetét. Később, midőn a papság hatalma, befolyása növekedett, a házasság egyházi jellemet öltött fel. Utóbb a dolog ismét változott, s a pap már csak az egyház helyeslését mondá ki a házasság felett. A tridenti zsinat, melynek orthodox catholicismusát pedig senki kétségbe nem vonhatja, maga is csak a „pap jelenlétét“ tette szükségessé; sőt XIV. Benedek egy bullájában (1741.) egyes házasságoknál elegendőnek jelenté ki csak a protestáns papnak jelenlétét, mit bizonyára nem tett volna, ha a házasságot csakugyan szentségnek tekinti.

Nem volt a házasság soha, még a legtösgyökerebb catholicismus felfogása szerint sem szentség, különben a római egyház bizonyára nem tűrte volna meg hosszú időn át a régi századoknál a többnejűséget; s nem engedte volna meg, amit a középkor hosszú századain keresztül nemcsak világi híveinek, hanem saját papjainak is megengedett, hogy t. i. a „jus primae noctis“ gyalázatos privilégiumának gyakorlása által a házasságot lealjasítsák, befertőztessék.

Nem szentség a házasság, s ha ma felütök bármely orthodox egyházjogi munkát, abban is csak azt olvasom, hogy a házasság kiszolgáltatói „kizárólag a felek,“ kiknek hozzájárulása által a házasság ténye annyira befejezett, hogy „ahoz kiegészítőleg senki sem járulhat“.

Ha eszerint maga a római egyház elismeri, hogy a házasság lényege a felek beleegyezésében áll, hogy ezek közrejárulása befejezetté teszi a házasság tényét, ha ennek megfelelőleg az egyházi közreműködésből csak a pap jelenlétét, tehát passiv assistentiáját mondja szükségesnek, — mi egyéb akkor nyomorult puffancsnál, ha azt teszi hozzá, hogy a házasságban „a szerződés a szentségi minőségtől el nem választható“?

Hogy a házasság szentség, ezt maga a római egyház sem meri állítani, pedig mi mindent nem mer! — s az a végzáradék csak erőszakosan tört hátsó ajtó, melyen a papi befolyás becsempészhető legyen.

A házasság egyszerű polgári szerződés; és a házasság ténye minden lényeges külhatásaiban, a házasságkötés minden következménye csak a világi viszonyokra vonatkozik.

S ha ez így van, lehet-e csak egy pillanatig is haboznunk afelett, valjon az egyházi, vagy a világi hatalom foruma elé utasítsuk a házasságot?

Lehetünk-e kétségben afelett, hogy a papság kezéből ki kell venni ezen eszközt, mely már annyi visszaélésnek vált forrásává?

Már magából a házasság fogalmából s természetéből foly azon consequentia, hogy a házasság kötését a világi hatalom foruma elé kell utasítani; mely azonban szinte nem cselekvőleg, hanem csak szenvedőleg

vesz részt a házasság létrejövetelében, amennyiben csupán mint törvényes bizonyság szerepel a házasság megkötésénél.

Annyival szükségesebb a házasság ezen „polgári”-nak nevezett nemét behozni oly országban, hol különféle felekezetek laknak. Itt a vallások szabadsága s jog-egyenlősége csak úgy biztosítható, ha a házasság teljesen kivétetik az egyház kezéből, mely mindenre képes, csak egyre nem : mások jogai és szabadságának tiszteletére.

Még nem haltak ki a mai nemzedék emlékezetéből azon országos botrányok, melyeket a negyvenes években követett el a papság a vegyes házasságok kérdésében. Sőt naponként tapasztaljuk most is, mennyi törvénytelen visszaélésre nyújt a papságnak alkalmat az egyházi házasság. Minden lépten nyomon belebotlunk még mai nap is a reversálisok botrányköveibe. Ez így nem maradhat. Biztosítanunk kell országos törvényeinket az egyház ellenében, mely isteni jogot tulajdonít magának a törvényszegésre ; ezt csupán úgy érhetjük el, ha elutasítjuk azon térről, melyen csak gazrázdálkodni tud.

Van még egy speciális tekintet ezeken kívül, mely parancsolólag sürgeti a polgári házasság behozatalát.

S ez a zsidók egyenjogúsítása.

Van egy nép, mély úgy jár köztünk a világban, miet egy megtestesült szemrehányás, mint élő emléke az emberi igazságtalanságnak ; és mégis — nem követeli vissza azt, ami századokon át jogtalanul elvétellettőle, nem kíván kárpótlást az embertelen sanyargatósokért, nem jutalmat az ezredéves szenvedésekért, nem

elégtételt annyi sérelmekért, hanem, nemes önmegtadással elengedve a felszámíthatlan tartozást, fátyolt vet a gyászos múltra, s csupán a jelent és jövőt kéri magának megadatni. Kéri azt, amit joga volna követelni. És kéri nemcsak a saját, hanem a magunk érdekében is; arra kér, hogy legyünk igazságosak, szabadak, legyünk emberek és keresztyének.

A zsidók maguknak, s mi zsidó polgártársainknak egyenjogúsítást követelünk. De ez legyen tökéletes. Nem alamizsnára van itt szükség; elidegeníthetlen, természeti jogokat kell visszaadni, melyektől a hatalom erőszakosan megfoszthat, de melyek el nem évülnek soha. — S most, midőn hosszas küzdelmek után végre az egyenjogúsítás szükségét, legalább nyíltan, már alig meri valaki tagadni, most előállnak avval, hogy: „Igen, egyenjogúsítani kell a zsidót politikai tekintetben; de a házasság közte és keresztyén közt meg nem engedhető.“

A kifogás valóban meglepő, mint minden állítás, melynek nincs józan logikája.

Ha valaki azt mondja: Én egyenjogúsítani akarom a zsidót miudenben, egyenlő akarok lenni, egyesülni kívánok vele az államban, a községben, a családban, — ezt értem. Ez a szabadelvűség, ez a 19. század nemes szózata.

Ha valaki azt mondja: Én nem akarom a zsidót egyenjogúsítani semmiben, jogtalannak akarom ezentúl is, mint eddig — ezt is értem. Ez a zsarnokság, a türelmetlenség, ez a középkor setét szózata.

De legalább van benne logika.

Hanem azt mondani: Én emancipálni, magammal egyenlővé akarom tenni a zsidót, egyesülni akarok vele, — de áthághatlan válaszfalat vonok közém és közéje, — ezt nem értem.

Mert a házassági tilalom megszüntetése kiegészítő

része a zsidók egyenjogúsításának. Polgári házasság nélkül az emancipáció a legnagyobb ellenmondás; e félrendszabály veszélyezteti az egyenjogúsítás üdvös hatását.

A dolog igen egyszerű. Csak az egyenjogúsítás céljait kell tekintetbe vennünk.

Első s főcélja pedig ennek az, hogy a zsidók jogok s kötelességek tekintetében a nemzsidókkal egyenlőkké tétessenek. Akarjuk ezt nemcsak az igazság első parancsa miatt, mely azt mondja, hogy önvétke nélkül bűntetni, jogaitól megfosztani senkit sem szabad, — ez a humanitás, az igazságosság szempontja. De az egyenjogúsítást fensőbb politikai tekintetek is parancsolják.

A mai kornak más fogalma van a szabadságról, az alkotmányról, mint a középkornak. Ez szabadságot nem, csak szabadalmakat ismert. Ma a szabadalom egyenes ellentétben áll a szabadsággal. Azon jogok, melyek milliók közül százakat vagy ezreket illetnek csupán, csak a milliók szolgátságát tüntetik ki élesebben. Ma már nem szabadság az, melyben nem mindenki részesül. A brahminbölcseiségnek kora lejárt; oly alkotmány, mely csak kiváltságos osztályokat részesít jótételeiben, többé fenn nem állhat. Ezért alakítottuk át 1848-ban mi is alkotmányunkat. De, ha a szabadalom igazságtalan volt akkor, midőn ezrek bírták és milliók nem, jogtalanság lesz akkor is, ha milliók bírják és ezrek nem. Mi tudjuk, hogy oly alkotmány, mely a nép minden osztályának nem ad jogokat, fenn nem állhat, mert aki jogait nem élvezi, nem fogja azt védelmezni.

És, hogy az alkotmány a haza minden fiában egyegy támaszszal bírjon, hogy ne legyen senki, kinek érdekében ne álljon annak fenntartása, ezért egyenjogúsítjuk a zsidót. Magunkhoz akarjuk őt fűzni a jog-egyenlőség hatalmas kapesával, karöltve megyünk vele a parlamentbe, a municipiumba, — de midőn az emberi élet legszentebb terére lépünk, a családi élet küszöbén

eltaszítsuk őt magunktól, mondván : itt elválnak útaink! ? — Jogegyenlőség-e az, mely ily különbséget tesz ember és ember közt ?

Azt akarjuk másodszor a zsidók egyenjogúsítása által, hogy megszűnjék azon, ránk és rájuk nézve pírító elszigeteltségek, melybe eddig a törvény által taszítottak. Vádoltuk a zsidót, hogy összetart, hogy elszigeteli magát. És összetartott, — de ez összetartás szent volt, mert forrása a közösszenvedés vala. Elszigetelte magát, vallásából falat vont maga köré. De e régi vallás, elavult intézményeivel volt azon gyúpon, azon központi erő, mely a zsidóságot összetartá ezredéves üldöztetésében. E bástya szükséges volt, de amint feleslegessé válik, ők magok fognak annak köveiből templomot emelni a testvériség eszméjének. — Vádoltuk őket, hogy gyűlölik a keresztyént. De ha tették, nem tették ok nélkül; kényszerítve voltak reá; s rokonszenvet aratni ott, hova csak a gyűlölet magvait vetettük, nem lehet. Az elnyomott mindennütt gyűlöli elnyomóját; az irlandi katolikus gyűlölte az angol protestánst, a protestáns gyűlölte a katolikust, ahol általa üldöztetett. De csak szűnjék meg részünkről a gyűlölet, az üldözés, ők lesznek az elsők, kik közelednek; kezdet fognak nyújtani, ha nem kell többé tartaniok tőle, hogy az eltaszítottak. — Vádoltuk, hogy nem akar nemzeti, magyar lenni, a kiküszöböltük a nemzetből. Fogadjuk be őket a nemzet tagjaivá; tegyük, hogy az állam ne csak föld legyen rájuk nézve, melyen élelmöket megkereshetik, hanem haza, melyet szeretni, melyért áldozni lehet.

És, hogy ez így legyen, hogy közeledhessék hozzánk, hogy egyesüljön velünk a közös haza szeretetében, — ezért egyenjogúsítjuk a zsidót. De lehetséges-e ezen egyesülés, ha a házassági tilalom korlátja fenn tartatik ?

Eddig a zsidót kitaszítottuk körünkből, mestersége-

sen elszigeteltük honfitársaitól, számúztuk a jogtalanság kopár sivatagába; — s most e jogi deportációt jóvá tehetni véljük azáltal, ha a politikai jogokat neki megadjuk, ha elismerjük benne a polgárt, de el nem ismerjük az embert?

A zsidók egyenjogúsítása a polgári házasság nélkül fél munka az elméletben, s még inkább a gyakorlati életben. Mert az emancipáció nem vallási kérdés többé. Nem az bántja ma a zsidót, ami Shylock lelkét elkésérté; s a szabad vallásgyakorlat, és a politikai jogok még ki nem elégitik.

Társadalmi egyenjogúsítást követel ma a zsidó. — A társadalmi eszmék naponként nyerneken intenzitásukban; a társadalmi élet bevezetése, forrása a politikai életnek. Azon elemek, melyek a társadalomban elkülönítetnek egymástól, a politikai életben sem fognak összetartani. Ha a zsidó fel is ruháztatik minden politikai jogokkal, nem fog velünk egygyé lehetni mindaddig, míg a társadalomban nem lehet azzá. Össze fog tartani, mint eddig, s ha nem is ellenséges, de idegen elemet fog képezni közéletünkben, mely nincs teljesen a nemzet testébe beillesztve, s melynek már létezése is megzavarja a nemzeti öszhangzatot. Mert a politikai jegegyenlőség a társadalmi egyenlőtlenségek igazságtalanságát s elkésértő hatását nem ellensúlyozhatja.

A társadalmi életnek pedig, mint minden emberi társaságnak, alapja a család. Ez az első, legszebb, legszentebb társaság, mely emberek közt létezhetik. S ha megtagadjuk a zsidóktól, hogy a családi élet e szentélyében egyesülhessenek velünk, lehetetlenné teszszük az egyesülést. Az egyenjogúsítás szava nem lesz-e gúny, ha az ember legszentebb jogait kivesszük belőle? — fogja-e a zsidó polgártársának nevezhetni azt, kit rokonnak, testvérnek nem nevezhet?

A társadalmi egyenjogúsítás nélkül, amit a törvényhozás tehet, sem rájuk, sem ránk nézve nem lehet kielégítő; s mert erre csak a polgári házasság útja vezet, azért ez kiegészítő része a zsidók egyenjogúsításának.

A polgári házasságot tehát nálunk nemcsak mint az állam és egyház elválasztásának logikai eredményét, kell szükségesnek tartanunk, hanem mint egyetlen utat, melyen a egyes házasságok kötésénél az egyház által eddig elkövetett visszaélések elkerülhetők.

Az egyház, dogmáira hivatkozva nehézségeket tesz a katolikus és protestáns felek közt kötni szándékolt házasságoknál, mi folytonos felekezeti surlódásokat szül magának a családnak kebelében; az egyház egyenesen megtiltja a házasságot keresztyén és zsidó közt, mi nemcsak a zsidót alázza le, de a keresztyént is megsérti egyéni szabadságában, mert korlátok közé szorítja hitvese választásában.

Az elmélet és gyakorlat, a logika úgy, mint a mindennapi élet, s a lelkiismereti szabadság parancsoló szükséggé teszik a polgári házasság behozatalát; mely szerint a felek a világi előljáróság, mint törvényes bizonyosság színe előtt megkötik a házasságot; melynek egyházi megáldatása aztán mindenkinek saját tetszésétől függ.

Igaz, hogy az európai törvényhozások másfél ezredéves gyakorlata ez eszméket elveti, de mit bizonyít ez? — A tévedés, azáltal, hogy egy ezredéven át fenntartott, megszűnhetik-e tévedés lenni? — S az igazság azáltal, hogy századokon át, és milliók által el nem ismertett, megszűnhetik-e igazság lenni? — Nem forgott-e a föld mindig, dacára annak, hogy az emberek nem hitték, s hogy, aki azt állítani merészelte, még a

17. században börtönre vettetett? — Az idő maga valamely eszme vagy intézmény helyessége mellett még nem bizonyít. Ha a régiséget védőknek tekintjük, akkor igazolva van minden bitorlás, szentesítve van minden bűn, ha csak hosszabb időn át gyakoroltatott. Nem lehet-e ugyanezen okot felhozni például a tortura, rab-szolgaság, halálbüntetés mellett, nem lehet-e ezzel igazolni a politikai és vallási zsarnokság minden fertel-meit?

— Az ócskaság nem argumentum.

SZABAD ISKOLA

XX

Aki a gyermekén uralkodott, befolyással fog bírni a férfit is. Az ifjúság kora mintegy bevezetése a férfi életének; azon eszmék és érzelmek, melyekre a fogékony gyermeki lélek tanított, azon nézetek, melyek belé oltattak, s általában azon irány, melybe egész szellemi s erkölcsi fejlődése tereltetett, — oly mélyen meggyökereznek, oly maradandó nyomokat hagynak az ifjában, melyeket a férfikor alig képes eltörölni.

Tudta ezt az egyház, ismerte a gyermeki lélek fogékonyságát, ismerte az első tanulmányok maradandó hatását, s mindenütt kezébe igyekezett keríteni a tanügyet, hogy engedelmes híveket képezhessen a hierarchiának, hogy már gyermekkorukban megtanítsa az embereket a lelki szolgaság elviselésére.

Nálunk is az egyház kezeli még az összes tanügyet.

Ferdébb, az oktatás céljával ellenkezőbb állapotot ennél képzelni is alig lehet.

Mert szabadság, műveltség és jólét, — e három oszlopon nyugodhatik csak az emberhez méltó, virágzó államépület. E trinitása a társadalom szükségleteinek

kell, hogy első hitcikkelyét képezze minden rationális politikusnak.

Csalódnék, aki azt hinné, hogy bármelyik, a többitől elválasztva, állandóan biztosítható. S ha igaz, hogy a szabadság, műveltség és jólét érdekei közt bizonyos solidaritás létezik, melynek folytán egyiknek vagy másiknak sülyedését úgy, mint emelkedését a többi is megérzi — ha igaz, hogy a szabadság csak művelt és vagyonos népnél tekinthető maradandóan biztosítottnak, s hogy a jólétnek nincs hatalmasabb előmozdítója, mint a szabadság és műveltség: úgy tagadhatlanul áll az is, hogy a műveltség csak a szabadság életadó legében virágozhatik. Átlátta ezt Amerika; s ezért foglal főhelyet a tanügy az egyesült államok népének közkölségében, ezért hoztak a georgiai rabszolgatartók 1830-ban oly törvényt, mely megtiltá a négeket olvasásra s írásra tanítani.

A zsarnokság, a kényszer, mivel sem áll erősebb elvi, természetes ellentétben, mint a műveltséggel; mert a szellem nem tűri a bilincset.

Nem tűri, ha egyszer nagykorúságra ért, ha megerősödött, — s ennek félelme indít minden hatalmat, mely kényszeren alapszik, azon politikára, melynek alphája: kiskorúságban tartani az emberi szellemet.

S míg ennek érvényt bír szerezni, míg meg tudja tartani a szellemet korlátolt kiskorúságában, addig uralkodhatik. Sokáig sikerült ez az egyháznak.

Ha a magyar nép kedvezőtlen művelődési viszonyaira tekintve azon okokat kutatjuk, melyek azt mai napig oly alacsony fokán tartóztatták a civilizációnak, mindenek felett, megcáfolhatlan valóságában tűnik fel azon körülmény, hogy összes tanügyünkre mind-
eddig legnagyobb, sőt majdnem kizáró befolyást azon

elem gyakorolt, s gyakorol ma is, mely nem ismer magára nézve veszedelmesebb ellenséget, mint a mívelt-ség, a civilizáció terjedését.

Kecskére bíztuk a hájat, midőn azon hierarchia kezébe adtuk a tanügyet, mely csak addig tarthatja fenn túlsúlyát államéletünkben, míg népünk tudatlan, míveletlen marad.

Valjon mit szólnánk reá, ha valaki azt insinuálná a nemzetnek, hogy, elismerve a királyság isteni jogát, mondjon le szabadságának minden biztosítékairól, s az alkotmány fennmaradásának megőrzését ruházza át kötelességül a mindenható uralkodóra?

S valjon nem épen így cselekedtünk-e, midőn a népnevelés jogát és kötelességét az egyház által monopolizáltatni engedtük?

Azon célszerűtlenségek s igazságtalanságok közt, melyektől 1848 előtti törvényeink s törvényes szokásaink csak úgy hemzsegttek, bizonyára ez volt a legnagyobbak egyike.

Mert nincs nagyobb ellentét a 19. században, mint népnevelés és hierarchia. Nem a tudományt, hanem ennek firmája alatt az obscurantismust terjeszti a papság; s a ki ezen kételkedik, vessen egy pillantást Olasz- és Spanyolországgra, hol a papság korlátlanul uralkodott, s a nép annyira süllyedt, hogy a 19. századig sosem volt képes eszméért küzdeni!

E harc a felvilágosodás ellen az egyházban oly régi, mint a papság hatalomvágya. Hajdan az „eretnekség“ bűneért gyilkolta a felvilágosodott szellemeket; az inquisitio nem volt más, mint egy írtó hadjárat az erősbülő ész ellen, s ha mai napság, midőn hiába égetné meg a papság hóhérkézzel az ellene írt munkákat, azt látjuk, hogy minden józanul írt theologiai

munka az „Index“-re kerül, ha látunk oly eseteket, minők nemrég még Austriában is előfordultak, hogy az egyik püspök eltiltá híveit bizonyos hírlapok olvasásától, s a másik, az új időszámítás 1857-dik évében (Brünnben) legújabb keltű csudákat hirdetett, — nem lehet többé kételkednünk a felett, hogy a mívelődés ügyét az egyházra bízni annyi, mint elmérgezni az emberi szellemet.

Kézzel lábbal igyekezik a papság kezében tarthatni az oktatás ügyét, hogy az iskolát, mely a mívelődés terjesztésére van hivatva, ezután is a tudatlanság és babona forrásává tehesse.

Ezt kívánja az osztrák konkordátum is, melyet az ultramontánok annyira szeretnének ránk oktroyálni.

„Az oktatás a katholika vallás tanainak megfelelő lesz,“ — e szavakban mondja ki a konkordátum a halálos ítéletet a népnevelés felett. Ez intézkedés maga jogosulttá tesz minden képzelhető ártalmas befolyást, melyet a vallás cége alatt érvényesíthet az ultramontanizmus.

Józan eszű ember tudja, hogy a vallás és tudomány oly különemű dolgok, melyeket büntetlenül összekeverni nem lehet; s hogy a tudományt felekezeti szellemben tárgyalni annyi, mint azt meghamisítani. A tudomány tárgyilagos, elfogulatlan kezelést igényel, míg a papság önérdékeinek subjektív szempontjából szokta azt kezelni. S oly iskolákkal, melyekben a kath. hittan mellett kath. phisikát, kath. történelmet, kath. grammatikát, kath. orthographiát stb. tanítanak, bizony nem mozdítjuk elő a közmívelődést. A tudomány csak egyet ismerhet el irányadóul: az észet.

A konkordátum fennidézett alapelvéből folynak többi intézkedései, melyek szerint kath. gymnásiumok s középtanodákban csak katholikusok nevezhetők ta-

nárokka, melyek szerint a népiskolák minden tanítói egyházi felügyelet alatt állnak. — Oly tanügyi rendszer mellett, mely igényt tart a józan elnevezésre, s nem akar satyrájává válni az oktatásnak, ez intézkedések meg nem maradhatnak. Ezek által alkalom nyújtatik a papságnak a nép folytonos fanatizálására. S ha veszedelmes az ultramontán irány a közép és felső iskolákban, kétszerte veszedelmesebb a népiskolákban. Mert amazoknak tanítványai, iskoláik végeztével jobbra az intelligencia körébe lépve alkalmat nyernek önmívelés és másokkal érintkezés által nézeteik megtisztítására; a nép fia azonban, ki néhány, a falu iskolájában töltött év után visszatér ekéjéhez, s más oktatásban többé nem részesül, mint melyet a népiskolában nyert, az ebben beszítt tanokat egész életére megtartja.

S hogy senki kétségben ne lehessen a papság obscuranticus törekvései felett, s hogy e törekvések akadálytalanul érvényesíthetők legyenek, a konkordátum korlátlan hatalommal ruházza fel a főpapokat, hogy „a vallásra s erkölcsiségre ártalmas könyvekre“ anathemát mondjanak, s kötelezi a kormányt, hogy az ilyenek terjesztését megakadályozza.

Miután az ultramontanizmus ellentétben áll a korrall, érdekei ellenkeznek a haladással, melyben egyedül találhatják fel a népek üdvöket, könnyű elképzelni, miszerint a hierarchia épen a felvilágosodást leginkább terjesztő, s így a leghasznosabb könyveket igatandja a proscriptioális listára.

Sajtótörvény sajtószabadság mellett elég arra, hogy az erkölcsiségre nézve valóban ártalmas nyomtatványok terjesztése meggátoltassék, a papi beavatkozás e tekintetben annál ártalmasabb, mert a hierarchia a maga speciális érdekeinek szempontjából járván el, vádló és bíró volna egyszersemind, míg a világi hatalom az egyház poroszlójává alacsonyíttatik.

Ha azt akarjuk, hogy népünk az iskolában ne előítéleteket s ferde ismereteket, de felvilágosodást és a helyes tudás kincseit szerezzék meg, ki kell venni a pap-ság kezéből az összes tanügyet, — a nemzetnek akkor, midőn urává lett saját sorsának, egyik legfontosabb hivatása a népnevelést emancipálni a hierarchia önző gyámsága alól.

Szabad iskola! — ez azon jelszó, melyet a kormánynak és törvényhozásnak követnie kell, — az iskola pedig csak akkor lehet szabad, ha a hierarchia befolyása alól teljesen elvonatik.

DEMOKRATIA S DECENTRALISÁTIÓ AZ EGYHÁZBAN

XXI

Láttuk azon főeszközöket, melyek által az egyház, a vallás terén kívül, befolyását, uralmát a hívek felett fenntartani igyekezett. Az államvallás intézménye, a papság befolyása a házasságkötésre, igazságszolgáltatásra, tanügyre, a közigazgatásra és törvényhozásra, — betölték hívatásukat, s hatalmassá tették az egyházat az emberiség felett.

Így biztosítá az egyház hatalmát kifelé.

Mióta a római püspök oly polcra emelkedett, honnan csak ügyességétől függött az universális hatalom trónjába ülnie, — azon befolyáson kívül, melyet az egyház a világiakra gyakorolt, szükségkép előtérbe lépett Róma törekvése: az egyházi hatalmat a pápa kezében összpontosítani. E végből le kellett igaznia a papságot.

Az egyház legszámosabb, leghasznosabb s tevékenyebb osztályát, az alpapságot, szolgálai függésbe hozni a pápától, — ez volt a papismus rendszerének egyik főcélja.

Kezdetben, a keresztyén papság romlatlanságának korában az episkopalismus elve uralkodott az egyházban. E rendszer szerint a főpapság, a maga összeségé-

ben egy aristokratiát képez, szemben a laikus néppel; az egyház alkotmánya inkább foederatív; az egyházi hatalom súlypontja a zsinatban van. A pápa alá van rendelve a zsinatnak, s nem több, mint első a hasonlók közt.

De midőn a római püspök Nagy Károly ajándéka által világi souverainné válva, VII. Gergely lángeszétől támogatva, s majd annak politikáját követve a kereszties hadak véres lépcsőjén a hatalom oly magas polcára emelkedett, hogy országok és királyok felett uralkodhatott: az episcopalismus elvének el kelle buknia a papismus rendszere előtt. A római püspök egy isten minden jogait gyakorolta.

Majd bekövetkeztek ismét a vizályos idők. A papság a hatalom és gazdagság által mély demoralisációba süllyedt, a tiarának oszlani kezdett isteni nimbusza, fél-feltűntek egyes merész szellemek, s fellázadva a pápai absolutismus ellen, reformokat sürgettek. — Az egyház történelmében négy fejezet következik egymás után: — Wikleff — Huss — constanzi zsinat — bázeli zsinat — bevezetéseül a nagy reformációnak. A zsinatokon is kitört az elégületlenség, az episkopalismus hívei felüték fejöket. A curiális, pápai rendszer egyetemes absolut monarchiája ellenében az episkopalismus értelmében nemzeti egyházakat követeltek. Hiába. — Jött a reformáció merész forradalma. — A pápaság nem engedett, s a tridenti zsinat ismét „örök-re“ megállapítá a pápai korlátlan absolutismust. A gallikán egyház csekély privilégiumai csepp valának az óceánba. Róma úr maradt. — A tridenti zsinat egyházalkotmányát láttuk fentebb. —

A reformáció politikai fontossága nem dogmatikus szórshálhasogatásaiban, hanem azon reformokban rejlett, melyeket az egyház szervezet terén végbevitt. S e téren nagyot cselekedett.

Midőn megtagadta a pápa elismerését, — véget vetett az egyetemes világuralomnak, véget azon mesés mérvű centralisációnak, melynek segélyével a pápaság absolutismusát fenntartá.

S hogy egy új pápaság létrejövetelét lehetetlenné tegye, nem alkotott egy egységes protestáns egyházat, hanem alkotott egyes, az államok határai közé korlátozott, nemzeti egyházakat; melyek közül, hogy egy se kísérthesse meg a római püspöki megye szerepét utánozni, az egyházat a világi hívek, a nép befolyása alá helyezé.

Íme a protestantismus alapelve: *autonomia* az egyházszerkezetben, ellentétlen az ultramontanismus *centralisációjával*.

S ennek köszönhető a reformáció diadalát. Ha egy új pápaság megalapítását kísértette volna meg, el kellett volna buknia az e téren már létező, consolidált római pápasággal szemben. Ha az uralkodást, a despotismust akarta volna megállapítani az egyházban s a hívek felett, nyomorú fiaskót mondott volna vetélytársa mellett, melynek már ezredéves gyakorlata s tapasztalatai valának a zsarnokságban. Érezték ezt a reformátorok, s a szabadságban keresték az erő forrását egyházuk számára. Megállapíták az új vallás dogmáit, meghozták az új istentisztelet vezérelveit, — a többit a népekre bízták, az egyes nemzetek sajátágaira, az egyes államok speciális politikai körülményeire.

S így a népek természeti jellemének s politikai viszonyainak hatása alatt alakultak a protestáns egyházak. Gyorsan terjedtek, az egyházalkotmány terén különféle rendszereknek hódolva. — Így némely oly országokban, hol a trón a reformációhoz csatlakozva, az új egyház élére állt, a királyé lett a törvényhozói jog az egyházban, melyre nézve csak vallási kérdésekben osztott vele a consistorium; úgy ott is, hol a király egye-

nesen feje lett az egyháznak, mint pl. Angliában, Svédországban.

De ezen, úgynevezett consistoriális és episkopális protestáns egyházalkotmányok nem fejezik ki híven a reformáció szellemét. Ezek az által keletkeztek, hogy az új vallás, a római hierarchia üldözése elől kénytelen volt a világi hatalom karjaiba vetni magát, s a kapott segélyért neki jogokat adni az egyház felett. Az ily protestáns egyházak átvették a legrosszabbat a katholicismus intézményeiből; az egyház összeköttetését az állammal, s a hierarchiát. Az uralkodó vallás, az államegyház szelleme kísért e ferde alkotmányokban. Innen van, hogy az anglikán egyház, kivéve kifelé való függetlenségét, egy betűvel sem jobb a rómainál.

Nem ezek fejezik ki híven a reformáció szellemét, hanem a synodális és presbyteriális egyházalkotmányok; melyek oly államokban keletkeztek, hol a trón kezdet óta ellenséges helyzetet foglalt a reformációval, hol a protestantismus az állam és katholicismus által egyaránt üldöztetett, mint hazánkban is. Az állam nem támogató az új vallást, tehát nem kívánhatott tőle jogokat. A protestantismus nem nyervén segélyt a tróntól, sőt ellenében is kénytelen lévén létezéséért folyton küz leni, nem jutott azon helyzetbe, melyben egyháza autonomiáját fel kellett volna áldoznia. Így keletkezett a skót presbyteri egyház alkotmány, — tán a legtisztább, legtökéletesebb az ezen elv szerint rendezett európai egyházak közt, — melyben az egyháztanács, vagyis a presbytérium, a havonként egyszer összeülő kerületi zsinat, a félévenként tartatni szokott tartományi, s az évenként egyszer, a király által kinevezett elnök alatt tartott nemzeti zsinatok, csupán a királyi veto által korlátoltan, intézik az egyház ügyeit. S e presbyteri rendszer, a legszélesb, de

mokratikus alapon, az általános papság elvein alapulva, a legjobb egyházalkotmány, melyet eddig ismerünk, mert nem csinál a papságtól külön kasztot, s leg-hívebben kifejezi a reformáció egyik főterekvését: megszüntetni a kormányzó és engedelmeskedő egyház — klérus és nép — közt azon különbséget, mely a római egyház egyik legsetétebb árnyoldala.

Két főelv vonul keresztül a katholicismus minden intézményén:

- 1) a papság különválasztása a néptől,
- 2) az egyházi hatalom centralisálása.

Két főelv fejezi ki híven a reformáció szellemét s irányát:

- 1) a papság összeolvadása a néppel,
- 2) az egyházi s vallási autonomia.

Róma teljes öntudattal üzte ez elvek segélyével politikáját. Célja a hatalom volt. Ezért zárta ki a népet az egyház ügyeibe való beleszólásból, ezért csinált a papságból egy külön, elzárt testületet. Ezért kárhóztatá a papság legmunkásabb, s egyedül lényeges részét, az alpapságot a főpapság irányában jelentéktelen, sőt szolgálai helyzetre; ezért centralisálta az egyes államok egyházaiban a hatalom minden szálait a kevés tagú püspöki rend kezébe, ezért centralisálta az összes világ katholicismusa feletti főhatalmat egy ember, a pápa „csalhatatlan“ kezébe.

Nem csekélyebb öntudattal járt el a reformáció. Célja a hierarchiai romlottság s hatalom megtörése és a vallás valódi érdekeinek előmozdítása volt. Ezért helyezte az egyházat a nép befolyása alá, ezért hagyta meg papságát a néppel való élet- és érdekközösségben. Ezért helyezé a hatalmat a községek, a zsinatok, s nem

a superintendensek kezébe, s ezért tette lehetlenné egy új, universális egyház hatalom keletkezését.

E két nemű egyházszervezeteknek következményeit félreismerni lehetetlen. Innen van, hogy a protestáns egyház — ahol az említett autonómiával bír, — nem képez *statust in statu*, hogy összeolvad a szabadsággal, míg a katolicismus elzárt testületet alkotva, ellentétben áll a nép érdekeivel. Innen van, hogy az ultramontanizmus hazáját nem a hazában, hanem Rómában keresi, s hogy a protestantizmus a haza érdekét helyezi mindenek fölé.

Innen van, hogy a protestáns egyházalkotmányok vagy a reszpublika vagy az alkotmányos, demokratikus monarchia institutióihoz hasonlóak, s hogy a katolikus egyház szervezete a legridegebb absolutizmusnak mintaképe.

Nem mondom én, hogy a katolikus egyházat hazánkban a protestáns egyház kaptájára kell újra szervezni. Ez már magában nagy nyereség volna, de még nem minden. A protestáns papság is igényt tart nálunk némely ügyekben beleavatkozásra az állam jogkörébe, mint ezt a debreceni felszólalás bizonyítja; a protestáns papság nagy része ép úgy fogja például a felekezeti oktatás rendszerét védelmezni, mint a legvadabb ultramontanok. Nem szabad azért vakon utánoznunk a protestantizmus institutióit; mert magok a protestáns egyházak sem fejezik ki híven, mindenben a reformáció elveit.

Tanulhatunk a protestáns egyházi intézményekből, de eljárásunkat a katolikus egyházreform kivitelében azért önállóan kell megállapítanunk.

Nem lehet szándékom egy teljes egyházalkotmány-tervet készíteni e lapokon; ez annyi szaktudományt, helyi ismereteket, s a részletek oly pontos tü-

dását előfeltételezi, minővel nem rendelkezem. Ily munkára nem is egyes ember van hivatva.

Csak azon főelveket kívánom megállapítani, melyeket követve egyedül reformálhatjuk oly módon a katolikus egyházat hazánkban, hogy az úgy a vallás, mint az állam és társadalom érdekeinek megfeleljen.

Ezt a következőkben vélem megtehetni.

1) Az egyház a papságból s a hívekből állván, s a papság csak képviselője lévén az egyháznak, kell, hogy azon válaszfal, mely eddig a katolicizmusban a népet a papságtól elválasztá, lerontassék.

2) Az alkotmányosság, az önkormányzat, s a szabadsággal ellenkezővén az, hogy a nép, mely világi ügyekben önmagát kormányozza, vallási ügyekben absolut hatalomnak vettessék alája, — kell, hogy a hierarchia kizáró hatalma megszűnjék, s a népnek jogos befolyása az egyházra biztosíttassék. Ennek consequentiája

a) hogy az alpapság, vagy is a lelkész, az illető község katolikus népessége által választassék, s ne függjön a püspök hatalmától;

b) hogy a főpapság, vagyis a püspökök, az illető egyházmegyék katolikus népessége s alpapsága által választassanak.

Mikép legyen a választás kis községekben, nagyobb városokban, eszközendő, hol legyen közvetlen, hol közvetett választásnak helye, — mi szükséges lehet egy püspökmegye nagy terjedelménél fogva a püspök-választásnál, — ez nem ide, hanem az elvek részletes alkalmazásának terére tartozik.

c) Ebből következik, hogy az egyházi hatalmat nem többé a püspök, hanem a zsinatok gyakorolják, melyek lehetnek például, a fokozatosan egymás felett álló, papokból s világiakból alakult járási, vármegyei,

püspökmegyei s országos zsinatok; mely utóbbiak jogkörébe volna sorozható az érsekek, és prímás választása.

Íme fő elvei a szükséges egyházreformnak, az egyházi hivatalok betöltésének módja körül.

A centralisátió a hatalom, az autonomia a szabadság eszköze.

Az államban szükség van mindig anyagi hatalomra, legalább kifelé, s azért a centralisátió bizonyos fokig ki nem kerülhet. Épen ellenkezőleg az egyházban. Itt nem lehet szó felsőségről oly értelemben, mint azt az államban vesszük, hol az államhatalomnak joga van bizonyos esetekben erőszakot is használni, hol joga van alattvalói ellen a kényszert is alkalmazni; — kényszernek az egyházban, mely a vallás intézete, helye nem lehet. Nem ez az egyházi kormány feladata. S ha a tapasztalás még az államkormányoknál is azt mutatja, hogy legtöbbit, legnagyobbat azon kormány visz végbe, mely nem szokott, vagy nem kénytelen kényszer-eszközöket használni, míg az olyan, melynek főeszköze az erő, keveset tesz és rosszul tesz: — még inkább áll ez az egyházi kormányról, melynek hivatása felkeresni az igazat a vallásban, megnyerni számára az embereket, prédikálni, tanítani, inteni a népet a vallás és erkölcsiség érdekében. A hit dolgában korlátlan szabadságot kell adni mindenkinek. Ezért nem szabad az egyházi hatalmat a papság, ezért kell azt a község kezébe adni. Ezért, ha a vallás és szabadság természetének megfelelő egyházalkotmányt akarunk létrehozni, ezt csak úgy érhetjük el, ha a decentralisátió elvét azon határig megvalósítjuk, ameddig azt a phisikai lehetőség megengedi.

Az egyház feladata nem a papság hatalmának biztosítása, hanem a vallás és közerkölcsiség ápolása lévén, az leglényegesebb része a papságnak, mely e feladatot teljesíti, vagyis az alpaptság. A pápaság

csak az egyházi tyrannismus képviselője. A püspöki rend szükséges lehet, de kevésbbé lényeges az alpapságnál; s azért az egyházi hatalom és befolyás súlypontját a hívek részesülése mellett az alpapságba kell helyezni, a püspökségnek csak a szellemi irányadás, vezérlet, s a tiszteletbeli főnökség jogait hagyván meg. S hogy ezen alpapság ne legyen többé szolgálai függésben a püspökségtől, hogy ne mellék tekinteteknek, képmutatásnak, csúszás mászás és nepotismusnak lépcsőjén, hanem személyes becse s érdemei által nyerje el hivatalát, ezért kell a lelkészeket, a püspöki kinevezési jog megsemmisítésével, a nép által választatni. Mert a népnek érkeében van, hogy az egyházi hatalom a legjobbak kezébe jusson; s hogy e hatalom alattvalóinak jogait tiszteletben tartsa.

Természetében van az embernek azon ösztön, mely-nél fogva társadalmi, egyházi s állami intézményeit egymással öszhangzatba hozni iparkodik. S boldog azon nép, melynek társadalmi élete, egyháza s politikai alkotmánya ugyanazon elveken alapulnak. Mert csak ezen öszhangzat biztosítja a benső békét, a nyugalmas fejlődést. Ott van Amerika, mely a virágzás főforrását abban bírja, hogy népének köz és magán, politikai és vallási életében ugyanazon elvek irányadók. S valamint a nagy respublikában a szabadság és demokratia szelleme leng át minden intézményt, úgy az óceánon innen, az európai alkotmányosság Mekkájában, Angliában, a szabadalom, az aristokratia elve uralkodik a társadalmi életben úgy, mint az államban s az egyházban. S míg egyrészt ez hozza létre az államélet egyes elemei közt azon harmóniát, mely a nemzeti virágzás egyik főfeltétele, úgy másrészt ezen öszhangzása az egyházi, társadalmi s politikai viszonyoknak, leghatalmasabb támasza az állam uralkodó elvének, az aristokratiának. — E tétel valósága méginkább szembeöt-

lik, ha oly országokat veszünk figyelembe, hol ez összhangzat nem létezik. Ám tekintsetek Franciaországot, hol a társadalmi élet az egyenlőség elvén alapulva a legszabadabb, míg az egyházban az ultramontanizmus, a politikai intézményekben az absolutizmus uralkodik. A közvélemény, a nép társadalmi élete ellentétben áll az államban s egyházban uralkodó elvekkel, — s nagyrészt ennek következménye, hogy a francia nép nemzeti fejlődése nélkülözi a nyugalom, a szükséges állandóság támaszát.

Kettő következik ebből.

Először az, hogy, miután az 1848-iki törvényekben államintézményeinket demokratikus alapokra fektettük: ugyancsak a demokratia elvei szerint kell rendeznünk egyházunkat is; hogy, miután a népnek alkotmányos befolyását világi ügyeire biztosítottuk, meg kell azt neki adnunk egyházi ügyeire is. Mert lelki dolgokban lemondani az önkormányzatról, s idegen hatalom kezébe adni magunkat, rosszabb a testi, a politikai szolgáltnál: valódi erkölcsi öngyilkosság.

Másodszor az, hogy, ha az egyházat, demokratikus elvek alapján lehetőleg decentralisáljuk, a római egyház, mint eddig ellensége, úgy ezentúl hatalmas támasza lesz azon szabad alkotmánynak, mely szinte a demokratia elvein alapszik.

Azon ellentét, mely most államintézményeink szabad, és egyházunk absolutistikus jelleme közt létezik, csak folytonos belviszályokra adhat alkalmat. Meg kell tehát szüntetni ezen, a nép fejlődésére s haladására nézve oly káros hatású ellentét okát, s ezt csak úgy tehetjük, ha ugyanazon elveket fogadjuk el irányadókul egyházunk újjá szervezésében, melyekre alkotmányunkat építettük. Ezáltal, és csak ezáltal lesz a katolika egyház azzá, amivé lennie kell: a vallás intézetévé s a szabadság támaszává.

A COELIBÁTUS ELTÖRLÉSE

XXII

A pápaság korlátlan tyrannismusát a papság felett csak úgy látta biztosíthatónak, ha papjait lehetőleg ki ragadja mindazon viszonyokból, melyekbe az egyes ember embertársaival léphet, s melyek többfelől gyakorolnak rá befolyást; ha lehetőleg megszakítja a már uralkodó egyház és a hívek közt mindazon képesokat, melyeknek révén a nép némi, báresak közvetett befolyást is gyakorolhatna az egyház szolgáira.

Több mint ezer éven át szelvében nősült a római egyház papsága. Nem tetszett ez a pápaságnak, mely a keresztes hadakban már viláგuralomra volt lépendő. Úgy találta a pápa, hogy az oly pap, ki családot alapít, nem teljesen az, aminek ő saját hatalma érdekében kívánja. Azon szoros viszony, melyben nős ember nejjével él, az apai szeretet, melyet gyermekei iránt érez, a rokonság azon különféle összeköttetései, melyekbe házassulása által jut, a gondoskodás családjá jóllétéről, — míg egyrészt felköltik lelkében emberi méltóságának s hivatásának öntudatát, másrészt meggátolják, hogy teljesen, tartalék nélkül másnak rabszolgájává legyen. Már maga házassága erős kötelékekkel fűzi őt hazájához, polgártársaihoz; velök érez, velök gondolkozik, meg-

osztja embertársai baját és örömét. Míg a pap nősült, még mindig volt benne valami az emberből, a honpolgárból. — De a pápának, hogy universális absolutismusát érvényesíthesse, oly szolgálakra volt szüksége, kik anyagilag s erkölcsileg csak tőle függenek, kiknek az egyházon kívül nincs senkijök és semmijök, mi iránt rokonszenvet érezhetnének.

A rokonság azon kötelékeit, melyekkel már születe által embertársaihoz csatoltatik mindenki, phisikai lehetetlenség volt a pápának megsemmisítenie. Kivitte tehát legalább azt, hogy a pap maga ne léphessen oly viszonyokba, melyek új összeköttetéseket hoznak létre közte s környezete közt. — Százados küzdelmek után, végre a 13. században sikerült általánossá tennie a papok házasságának tilalmát, a coelibátust. — Ügyesen választotta Róma eszközét, mert csak a coelibátus által sikerült papságát kivetkőztetnie emberi s polgári természetéből, hogy ne legyen más, mint a hierarchia hatalomvágyának rabszolgája. Csak így nyomhatta el a papban az embert s a hazafit, csak így izolálhatta mindattól, amit az életben szeretni lehet. Az ember természetében megvan a szükség: szeretni valakit, ragaszkodni valamihez. Szeretjük nőnket, gyermekeinket, családunkat, ragaszkodunk honfitársainkhoz, hazánkhoz; — ennyi, sőt többféle oszlik meg szeretetünk, rokonszenvünk, ragaszkodásunk. — Mindettől megfosztá Róma a papságot. Eltiltá a vonzalom minden tárgyaitól, hogy a szeretetnek, a ragaszkodásnak azon összes, megosztatlan erejével, mely az emberi lélekben rejlik, csak egyet, az egyházat ölelje körül. Mert csak, ha a papnak nem volt senkije és semmije az egyházon kívül, csak ekkor számíthatott rá a pápaság, hogy a papság mindenben, jóban úgy mint gonoszban, feltétlen, gépies szolgája lesz az egyház fejének, a római püspöknek. —

Így lett a papságból szilárdan organisált hadserege Róma hatalmi törekvéseinek.

Már életbeléptetésének ezen indoka elég erős argumentum annak eltörlése mellett.

De eltekintve ettől, magában véve is nagyobb absurdumot ennél nem képzelhetünk. Mert bármint értelmezzük a coelibátust, csak két eshetőségre jutunk. Vagy magában rejti a coelibátus az örök szűzesség kötelezettségét, vagy nem. — Harmadik vagynak itt nincs helye.

Ha úgy értelmeztetik a coelibátus, hogy az örök szűzesség kötelmét hozza magával, akkor örültség. — Krisztus sohsem hirdette ezt szükségesnek, pedig őt az egyház is az erény példányképeinek ismeri. — Megtették utódai. Keleten, a phantasia legvadabb kicsapongásainak földén követte el a fanatismus először ezen óriási tévedését is. A szent atyák már nem tudtak hova lenni szent dühökben. Az, hogy nem mosdottak, s oly piszokban és szennyben éltek, minőt mai napság legfelebb a disznóólakban találunk; hogy versenyt kötölköztak, s gyötrötték és csigázták nyomorúlt testöket, nem elégítheték ki vad rajongásukat. Kitalálták tehát az örök szűzesség fogadalmát. A nemi élvezetet rosznak hirdették; a vágyat hibának, kielégítését bűnnek, s így a coelibátus lett az erény nonplusultrájává. Az ész a házasság intézménye által szabályozza a nemi élvezetet; a fanatismus el akarta nyomni. S ennek észellenes voltát legcsattanósabban bizonyítá sz. Origenes, kit, még most is emlékszem reá, mennyire felmagasztalt e tettéért volt hittanárom a kegyesrendiek pesti gymnasiumában, ki nem bízván magában, nehogy letett fogadalmát megszegje, a szent düh egy rohamában magát — kiherélte.

Vagy nem foglalja magában a coelibátus az örök

szűzesség fogadalmát. Ha így van, akkor a pap körülbelül ezeket olvashatja ki az egyházi fegyelem coelibátusi szakaszából: „Az ostoba világiak, kiknek elméjét a szentlélek fel nem világosítja, egy nőt vesznek, annak hűséget fogadnak s vele töltik egész életöket. Ti papok legyetek okosabbak. S hogy ezek legyetek, hogy a házasság bolond gondolatára se jőjjetek, gondoskodott rólatok az egyház, midőn egyenesen eltiltott a nősüléstől. Nem szabad magatokat egy nő mellé lekötöztök, — oszszátok meg szerelmeteket több közt. Elég gazdagok vagytok rá, hogy két-három-négy szeretőt tarthassatok, egyszerre vagy egymásután, s elég tekintélyesek vagytok, hogy a világ, ha lát is valamit, szemet húnyjon rá.“ stb.

Kell ebben valami igaznak lenni, legalább azt látjuk, hogy a papság nagy része így értelmezi a coelibátust. Általában, az emberi test mindazon sanyargatásai, melyeket a fanatismus évszázadok előtt feltalált, amelyben még korunkban is gyakoroltatnak, elveszték akkori borzasztó, embertelen jellemöket, s igen ártatlan multságokká váltak, melyek csak kellemes változatoságot hoznak az ájtatos hívek életébe. S valamint a bőjt, mely alatt hajdan az éhség kínjait szenvedte a jámbor rajongó, mai nap csak abból áll, hogy mással lakik jól a vallásos ember, úgy a coelibátus szigora is annyira megszélidült, hogy a pap nem nősül ugyan, de gyakran több szeretőt tart egy feleség helyett.

És e felfogása a coelibátusnak nem is egészen új. Erre mutat legalább a pápaság története, mely csak úgy hemzseg a pápák gyermekeitől; melyben hosszú időn keresztül a titkos nepotismus nyomai biztosan fellelhetők. A Sixtusok épületes példáját pedig máig követi a papság, s jellemző lesz saját hazai viszonyainkra nézve, ha idejegyzek egy kis párbeszédet, melyet nemrég folytattam egy vidéki pappal.

Egy püspöki székvárosban nagy feltűnést okozott néhány hó előtt egy pap eltűnése. Azt beszéltek róla, hogy X kananok leányával megszökött. Ez iránt tudakozódván egy vidéki paptól, azt hallám, hogy a hír igazat beszél.

— De hát, kérdém, annyira tudja azt önöknél minden ember, oly nyilvános dolog az, hogy az a kisaszony X kananoknak leánya?

— Hogyne? — Házánál lakott, s általában X kananok egészen családi életet él.

— S hogy engedte ezt a püspök, a tisztos, erényes aggastyán?

— Mit tehet szegény, mikor ő meg apja a kananoknak? —

A szüzi fogadás mai nap nem más, mint szentesítése a hazugságnak; a coelibátus tág kapuja az erkölcstelenségnek.

S valjon mi vagy ki oka ennek?

Valjon a szegény papot, ki talán éveken át küzdött saját teste ellen, ki minden eszközt felhasznált, hogy magában az embert elnémítsa, — de ki végre, ellent nem állhatva a természet hatalmas ösztönének, az önfeledés egy pillanatában megejté gazdasszonyát, valjon lehet-e szegény papot hibáztatni, ha ama pillanat tényét gyakrabban ismétli?

Midőn valamely törvény annyira ellenkezik az emberi természettel, mint a coelibátus törvénye, nem az ember a hibás, ha azt megszegi. Az intézményben rejlik a baj oka; mert olyas valamit lehet egy pillanatra reáerőszakolni az emberiségre, de azt állandóan fenntartani nem.

S ha látjuk, hogy céltalan és hiába való a küzdelem a természet azon örök törvénye ellen, mely a férfit és nőt egymásra utalja; valjon mi helyesebb: a coelibátus által megfosztani a papot az emberi élet legszen-

tebb örömeitől, a családi boldogságtól, s azon kényszerűségbe sodorni, hogy a kicsapongásban keresse természeti szükségeinek kielégítését? — vagy ugyanazon intézmények közé korlátolni nála is a test vágyait, melyekben azt a világaknak kielégíteniök szabad, képessékké tenni őket arra, hogy a családi élet örömeit élvezhessék, hogy jó polgárokat nevelhessenek a hazának, s hogy, becsületes háztartásuk és családi életök által egyegy község egész lakossága előtt példányképeül szolgáljanak a tisztességes, erkölcsös életmódnak?

Mi jobb, megengedni azt, ami nem bűn, — vagy bűnné bélyegezni, s aztán — megengedni?

A coelibátus, mint általában minden kényszerítő törvény a házasság terén, nem fér meg az észszel. S ha helytelen volt Róma törvénye, mely, az állam által absorbeáltatván az egyént, büntetést rótt a nőtelen férfira, még százszorta helytelenebb az, mely, hogy a papot az egyház hatalom monopolizálhassa, őt eltiltja a házasságkötéstől.

A coelibátust tehát el kell törölni. Nem is dogmája az a catholicismusnak, mert ha az volna, a római egyházzal dogmáiban megegyező görög catholicismus is elismerné, s ha az volna, nem túrná meg Róma a papok házasságát némely helyen, mint például a maronitáknál.

Fegyelmi rendszabály a coelibátus az egyházban, s ez adja meg a feleletet azon kérdésre is, valjon jogában áll-e az államhatalomnak a coelibátust eltörölni?

Az ultramontánok tagadni fogják ezt; ők tagadnak mindent, ami nem hoz semmit a papság konyhájára. De hiába tagadják. Mert eltekintve attól, hogy hazánkban országgyűlésileg hozott államtörvények szabályozták hajdan, még pedig Róma rendeleteivel nem mindenben megegyezőleg a papok házasságát, s hogy magát a coelibátust szinte államtörvény hozta be Magyarországra, — nem lehet elvitatni, hogy az államnak

nemcsak joga, de kötelessége is felügyelni arra, nehogy az egyház az állampolgárok egész osztályát oly fegyelem békóiba verje, mely az állam közérdekével merőben ellenkezik. Már pedig ellenkezik az állam érdekével, hogy lakosságának egy egész osztályában az ember és polgár elfojtassék, hogy ezerek eltiltva a rendes családi élettől, a kicsapongásra legyenek utalva, hogy a papság, melynek hivatása a vallás és közerkölcsiség érdekeit ápolni, szabadalmazott képviselője legyen a demoralisátiónak.

NEM LEHETNE-E OLCSÓBBAN ÜDVÖZÜLNI?

XXIII

Nem nagy ész kell hozzá, hogy valaki belássa, miszerint a gazdagság legbiztosabb eszköze a hatalomnak, sőt már maga is hatalom.

Rómának volt annyi esze, hogy ezt belássa.

Amint pedig belátta, nem volt egyéb gondolata, mint minden áron annak megszerzésére törekedni. A keresztyén felebaráti szeretet vallásának papságát, mely oly ékesszólón hirdette a lemondás, a szegénység keresztyén tanait, századok óta egy eszme lelkesíté: a kincsvágy.

A középkor gazdasági viszonyainál fogva az ingatlan földbirtok szerzése volt az egyház egyik fő, önalkotta feladata. Ebben rejlett akkor a vagyon, a gazdagság túlnyomó része. Ma ugyan az ingó vagyon mindnagyobb jelentőségre vergődik a fekvő felett; de ennek azért megvannak előnyei, melyek azt ma is a papság főtörékvései sorába emelik, mint azt az osztrák konkordátum is bizonyítja, mely szabad szerzési jogot enged a papságnak. Fekvő vagyon képezi ma is tárgyát az ultramontán iparkodásoknak, mert jól tudják, hogy a földbirtok nemcsak azon jövedelem által teszi hatalmassá a papságot, melyet nyújt, hanem sok kezét fog-

lalkoztatván a vidéken, a gazdasági tisztviselők és bér-
lők nagy serege által növeli a papság befolyását. A vi-
déken eo ipso a legnagyobb földbirtokosoké a főbefo-
lyás, politikai ügy, mint társadalmi tekintetben.

Igy van ez ma is, és méginkább így volt, minél
hátrább megyünk vissza a középkorba. Ezért volt a
papság törekvése mindig oda irányozva, hogy földbir-
tokát növelje. Az államegyház intézménye, — s ez Eu-
rópában általános volt, — leginkább az állam által az
egyháznak adott javakon alapul, s ezek e világrész né-
mely tartományában harmadát, sőt felét tették az ösz-
szes államterületnek.

A kor ugyanazon szelleme, melynek hatása alatt
az államhatalom, legnagyobb ellenségét, a római hie-
rarchiát, Európa minden országaiban, rengeteg fekvő
vagyonnal ruházta fel, tette a népet is a papság adózó-
jává. A középkorban a nép csak azáltal vett tudomást
arról, hogy felsőbb hatalom létezik felette, hogy általa
kiraboltatott. S miután látta, hogy nemzedékeken át
mintha csak azért léteznék, hogy urainak rablási vá-
gyát kielégítse, természetesen inkább fizetett annak, ki
isten nevében rabolt, s gyilkos fegyver helyett csak
ámító szavakat szegzett mellének.

Meglepő azon szellemi rokonság, mely e tekintet-
ben a katolikus papság, s az ókori pogány papságok
közt figyelmünket el nem kerülheti. De azt meg kell
adni a római hierarchiának, hogy messze meghaladta
pogány mintaképeit. Mert az augurok, ha különféle
fogásaikat, melyekkel a hiszékeny népet kizsebelték, a
római hierarchia spekulatív eljárásával összehasonlít-
juk, nyomorult kontárokká törpülnek Róma finánciális
nagymesterei előtt. Ezeknél minden nagyban megy,
megannyi bankár egy kisvárosi szatócshoz képest. A
hajdani birka s örökáldozatok helyét a keresztyén pap-
ságnál már uradalmak foglalják el. S ez így megy

tovább a végtelenbe. Az egyház áldoztatta a népet a templom javára, mintha isten is piacra hordaná kegyelmét. S a papság a vallás kenyerén kerekre hízott — ad majorem Dei gloriam!

De — l'appetit vient en mangeant, — mondja a francia.

A pénznek megvan az a természete, hogy sosem telik meg vele az ember. És Róma zsebe feneketlen zsák volt. Azt tömni kellett mindig, minden áron.

Nem csudálhatjuk, hogy a papság, midőn e feneketlen zsák megtöltését emelte a keresztyénség főcéljává, úgy tapasztalta, hogy a becsületesség útján e zsák soha teli nem lesz.

Ott volt a másik út, ennek ellentéte, mely biztos sikerhez ígért vezetni.

És a papság annyira öntudatával bírt céljának, hogy még egy drámai monologot sem volt szüksége tartani, midőn haladásában azon keresztútra ért, hol a becsületesség és szemfényvesztés útjai elválnak egymástól.

Az egyház nem habozott. — Hiszen célja szent volt, — hogy ne lett volna, midőn a „csalhatatlan“ papság tűzte azzá? — s a cél szentesíti az eszközöket.

Persze eltartott egy ideig, míg a papság jól bele-tanult e szép mesterségbe. De nem sokáig. Rövid idő alatt megérdemlette volna a hierarchia a tudori okleveleket a zsarolás tudományából.

Mert nem említve egyes okmányhamisításokat, egyes jogellenes püspöki rendeleteket, melyek csak azért adattak ki, hogy jó pénzért alólok felmentés osztogattassék, csak egy dolgot hozok fel például, mely megcáfolhatlanul bizonyítja a papság virtuozitását a finc-munkálatok mezején.

Ki ne hallott volna a búcsú-üzletről?

„Krisztus felszámlálhatlan érdemei oly felesleges

kincset képeznek, melyből másoknak is lehet osztogatni,“ — e thésisre alapítottatott a geniális financmunkálat; s utóbb, az üzlet tőkealapjának növelésére, hozzáadattak még a „szentek érdemei.“

Ily nagy alaptőkével, melynek kezelését senki ellen nem őrzi, már lehetett valamit kezdeni, annál inkább, mert a társulat valamennyi részvénye az egyház kezében volt.

Az egyházi zrészenytársulat meg is kezdte üzletét a bűnök escomptirozásával.

A búcsú, mely kezdetben még tisztességes dolog volt, ezáltal árúcikké vált. Eleinte ugyan csak klastromoknak adott alamizsnákért, vagy foglalólú a keresztes háborúba menő vitézeknek, osztogattatott a bűnbocsánat. Utóbb egyszerűbbé vált az ügyvitel. Az árúcikk divatos volt, s rettenetesen kapós. Az üzlet növekedett. A negyven napos búcsúktól kezdve fel az ezer, sőt tízezer évesekig mindig volt készlete az egyháznak. Mikor a vevő közönség már el volt árasztva az árúcikkkel, s az utánna való kereslet csökkenni kezdett, a papság túltett a legraffinrozottabb börzespekulánsokon azon eszközök kigondolásában, melyekkel új lendületet lehessen adni az üzletnek. Akinek a bőjt nem tetszett, pénzért elengedték neki. Aki még ily alakban sem vált az egyház „Kundschaft“-jává, arra talált módot a papság, hogy büntetést rójjon rá, például ezer éves vezeklést; melyet, miután az emberi élet rövid voltánál fogva a bűnös in natura le nem szolgálhatott, kénytelen volt pénzen megváltani. Majd, midőn már a közönség minden zsebe tele volt bűnbocsánattal, s azt a maga számára már nem igen kereste senki, az egyház eleinte megengedte, hogy más számára is vehessen akárki bűnbocsánatot, sőt új üzletágot nyitott, melynek címe volt: a halottak megváltása. A szegény ember ismét eljött, hogy elhalt apjának, anyjának, rokonainak bűnbocsá-

natot vásárolva, kiszabadítsa lelkeiket a purgatoriumból. S ha végre már ebből a „superfine“ cikkből sem kellett senkinek, akkor a leleményes papság eltörölt minden már adott búcsút, és — újra kezdte az üzletet.

Ezen üzlet a bűnök bocsánatával, melyet hol maga üzött az egyház, hol, az üzlet nagy élénkségénél fogva kénytelen volt árendába adni másoknak, milliókat jövedelmezett a papságnak. Az igaz, hogy aláásta alapjában a nép erkölcsiségét, elmérgesíté gondolkozásmódját, tönkretette vallásosságát, — de mit törődött a hierarchia ily apróságokkal?

A papságnak pénz kellett. Pénz, pénz, és pénz!

A dolog természetében rejlik, hogy azon testület, melynek főcélja a kincsszerzés volt, mély demoralisációba sülyedt. Mert, valamint a népnél a jólét legfőbb támasza a közerkölcsiségnek, úgy egy elzárt testületnél, — kivált olyannál, melyet senki ellen nem őriz, mint az egyháznál — a kincs és hatalom bő forrása az erkölcsi romlásnak.

A vallás akkor volt leghatalmasabb, a keresztyén hívek és papok addig legvallásosabbak, míg a keresztyénségnek még küzdenie kelle lételéért. Amily mértékben haladt az egyház felfelé a hatalom és gazdagság lépesőjén, ugyanoly mértékben sülyedt erkölcsi vallási teki tekintetben. — Ám tekintsétek a történetet, nézzétek a papság romlottságát a barát-klastromok setét zugain kezdve fel az angyalvárig, melyben a hatalom Olympusán bűnös kéjelgésben fetrengett a pápaság. Boccaccio zsidájának igaza volt, midőn azt mondá, hogy csak az győzte meg a keresztyén vallás helyességéről, hogy Rómát látta, „mert azon egyháznak, mely papságának ily mély romlottsága mellett fenn bír állani, okvetlen helyesnek kell lennie.“ És igaza volt. Róma története egy valódi chronique scandaleuse.

Az egyház ezen romlottsága, s közvetlenül a búcsúújlet visszaélései idézték elő a reformációt. Róma nem okult a keserves tanúságon. A papságnak még ma is főtörekvése a hatalom és gazdagság. S ez ma is csak a demoralisáció forrása. A különbség a jelen és múlt közt csak az, hogy a papság most jobban vigyáz magára, s kicsapongásait nem úzi többé oly nyíltan, annyi cynismussal, mint a reformáció korában. De azért úzi, és úzni fogja, kicsapongó és erkölcstelen lesz mindaddig, míg a coelibátus eltörlése által meg nem nyittatik számára az erkölcsös élet útja, s míg ki nem vétetik kezéből mostani rengeteg gazdagsága, mely már maga erkölcstelenségre csábít.

Ti ultramontánok ezt el nem ismeritek. Ti, míg másoknak lemondást, keresztyén szegénységet prédikáltok, magatoknak meg akarjátok szerezni a kék és élvezt minden eszközeit. És teszitek ezt, mert a hatalom és gazdagság kiölte bennetek a keresztyén szellemet, mert csak egy oltár van, melyhez áldozni jártok: a demoralisáció, a bűn oltára.

A különbség köztünk csak az, hogy a ti politikátok egyetlen vezéreszméje a papi kaszt erszényének megtöltése, a mi célunk pedig a vallás érdekeinek megőrzése.

S mert a tapasztalat a jelenben és múltban egyiránt azt bizonyítja, hogy a papság gazdagsága mindenütt a közerkölcsiség s vallásosság ártalmára s a papságnak demoralisációjára szolgált, ezért mondjuk, és fogjuk mondani mindaddig, míg el nem érjük, hogy a papságtól el kell venni rengeteg gazdagságát.

El kell venni nemcsak a vallás haszna tekintetéből, hanem az ország anyagi érdekeinek előmozdítása céljából is. A nemzetgazdaság tudománya rég pálcát tört

a holt kézben összehalmozott vagyon felett. Ma már nincs a politikához értő józan ember, ki ne tudná, hogy ha a földbirtok nagy része elvonatik a forgalomból, ha a föld megkötetik, ahelyett hogy szerzése megkönnyítetné, ha az egyház improduktív kezében hagyatik, az nagy ártalmára van az egész ország gazdasági fejlődésének. S aki ezt nem hiszi, tekintse a tapasztalatot, nézze Belgiumot, hol az egyház még ma is szaporítja földbirtokát, s hol a pauperismus az egyház birtokával egyenlően oly mértékben növekszik, hogy ma már egy negyedrészre a lakosságnak a szegények lajstromába van bejegyezve.

El kell venni az egyháztól rengeteg vagyonát, mert nincs szüksége reá, mert anélkül célját sokkal jobban eléri. Az egyház működési tere szellemi, annak semmi köze az anyagi világhoz. A vallás szolgái megkívánhatják azon társadalomtól, melynek vallási érdekei felett őrködnek, hogy oly anyagi helyzet biztosíttassék számukra, mely társadalmi állásuknak megfelel, s melyben, menten az élet gondjaitól, magokat teljesen magasztos hivatásuk betöltésének szentelhetik. Ezt megkívánhatják, s ennyit a társadalom köteles nekik megadni. — De többet nem, sőt a vallás veszedelme nélkül nem szabad többet adnia.

Bárhol legyen szó az egyházvagyon saecularisációjáról, az egyház rögtön nagy jajveszékléssel támad fel, s ő, ki sohasem tisztelte mások jogait, tiszteletet kíván a maga jogainak, — rablásnak nevezi javai elvételét, subversiv tendenciákkal vádol mindenkit, aki ezt sürgeti, mert a „tulajdon szent“ stb.

A tulajdon szent, s a tulajdon szentsége oly lényeges alapja minden társadalmi rendnek, mely nélkül ál-

lamélet nem is képzelhető. Elismerem én ezt, nem tartom Proudhonként a tulajdont lopásnak, s azért mégis vitatom, és fogom vitatni örökké, hogy az egyháztól el kell venni nagy vagyonát, s hogy az államnak van joga ezt cselekedni.

A tulajdon szent, — azaz, mást, igaz birtokában háborgatni nem szabad. Ha az egyház egy ember volna, ha az egyházi vagyon az egyes papok személyes vagyonna volna, akkor annak elvétele körülbelül egy volna a rablással. — De az egyház nem egy ember, s az egyházi vagyon nem tulajdona az egyes papoknak: ezek csak a haszonélvezeti jogot bírják felette, a vagyont fenn kell tartaniok, arról nem rendelkezhetnek, s az haláluk után ismét az egyházra száll mindaddig, míg az mást nem helyez a javadalom élvezetébe. Az egyházi vagyont az egyház bírja, mint intézmény, mint testület.

Ha erre azt mondja a papság, hogy a testületek tulajdona ép oly tiszteletet követel, mint az egyéneké, akkor igaza van.

Igaza van, ha magántestületekről, magánintézetekről van szó, vagy közintézetekről, közjogi testületekéről, szemben valamely idegen hatalommal, vagy az egyes polgárokkal. Csak az a baj, hogy az egyház ezen cathedóriák egyikébe sem tartozik.

Mi magántársulattá akarjuk tenni az egyházat, de most még nem az. A római egyház nálunk még most közjogi testület, államintézmény. Az egyházvagyon ennek folytán, közjogi jellemű. A főtulajdonjog az egyházvagyon felett tehát ma is az államé. S így, ha az állam elveszi az egyháztól fekvő vagyonát, nem követ el rajta rablást, csak azt cselekszi, hogy azon államvagyon, melyet eddig az egyháznak engedett haszonélvezetül, visszaveszi tőle, s más módon hasznosítja. Az egyházvagyon nem más, mint közvetett államvagyon. Ha azon egyház, melynek az állam e javakat adta, magán tes-

tület volna, az államnak nem állna jogában ama javakat tőle visszavenni. De miután az egyház nálunk államintézmény, s az államintézmények feletti rendelkezési jogot az alkotmányos államhatalomtól, — felelős kormány és törvényhozástól, — elvitatni nem lehet, következik, hogy az állam teljes joggal saecularisálhatja az egyházi javakat.

De van az egyházvagyonnak oly része is, melyet nem az állam adott, mely magánosok vagy testületek ajándékozása, vagy alapítványai folytán jutott az egyház birtokába. — Első pillanatra igaznak látszik a pápáság ezen ellenvetése, de csakis első pillanatra; mert amint mélyebben behatolunk a kérdés elemzésébe, a tárgy rögtön más világitásban tűnik fel. — Mindenekelőtt tisztába kell jönnünk az iránt, miszerint korlátlan, örök érvényű alapítványi jogát senkinek az állam el nem ismerheti. Igaz, hogy sajátjáról rendelkezik az alapítványtevő, — de igaz az is, hogy tulajdona csak addig az övé, amíg életben van. Hogy ezen, elvitázhatlan helyességű jogelvet az államokban nem szokás végconsequentiaikig valósítani, hogy — ami ebből folynék, az egyesnek végrendekezési joga, melylyel az iránt intézkedik, mi történjék vagyonával holta után, el nem töröltetik, annak megvannak helyes okai. De valamint, ez okok folytán nem volna célszerű valakitől a végrendekezési jogot teljesen megtagadni, úgy nem lehet azt a végtelenig kiterjeszteni sem; s ezért minden törvényhozás korlátok közé szorítja az egyén végrendekezési jogát. — Ezáltal minden állam törvényhozása elismeri azon jogelvet, miszerint senki, még saját tulajdonáról sem rendelkezhetik halála után a végtelenbe.

E jogelv alkalmazandó nemcsak azon egyházjavarokra, melyek végrendelet, hanem azokra is, melyek alapítvány által jutottak az egyház birtokába. — Mert

az ellenkező, azaz az örökérvényű alapítványi jog elismerése annyi volna, mint a holtak kedvéért az élők jogait megcsorbítani. Ez annyi volna, mint a jelen, élő nemzedékeket más elhalt nemzedékek uralma alá vetni, mint az emberi intézkedést magosabbra becsülni magánál az embernél!

S ha áll ez végrendeleteknél, magán, phisikai személyek javára tett rendelkezéseknél, — méginkább áll az egyházra nézve. Amit egyes ember más embernek vagy magán testületnek hagyományoz, vagy ajándékoz, az ezt jogosan megilleti. De amit az egyháznak adott bármily alakban, azt egy államintézetnek adta. S az államintézet javainak főtulajdonosa az állam. A főtulajdonos pedig jogosan rendelkezhetik tulajdonáról.

De, még ha az örök érvényű alapítványi jogot elismernők is, a consequentia ugyanez maradna. Mert alapítványoknál az alapító intentiói az irányadók. S nagy kérdés, hogy amit valaki századok előtt, a középkor setétségében, álnok papok csábításai folytán, vagy félelemből a pokoltól, melylyel fenyegettetett, az egyháznak adott, — valjon adná-e neki most is?

Azelőtt, míg az egyház monopolisálta a népoktatást, adott neki sok ember ajándékot, alapítványt a népoktatás előmozdítására. Mindez nem a papságnak, hanem a tanügynek adatott. Ha most a tanügyet kiveszszük az egyház kezéből, tarthat-e ez jogot azon vagygonra, melyet a tanügy terheinek könnyebb elviselhetésére kapott?

Azelőtt az egyházat tekinték a humanitás feladatainak képviselőjéül. Sok ember csak azért adott valamit az egyháznak, hogy általa a szegényeken segítsen. Mindezt nem a papságnak, hanem a betegeknek, a szegényeknek adta. Ha most azt látjuk, hogy a humanitás, a jótékonyság minden terén az egyház igen keveset lendít az államhatalom s a magánosok működése

mellett, sőt hogy e feladatokat mindinkább elhanyagolja, — tarthat-e igényt azon vagyokra, melyet ama feladatok betölthetése végett kapott?

Az egyház nem tagadhatja, hogy az egyesek nem a papság egyénei iránti rokonszenvből, — mert ekkor nem az egyháznak, hanem egyes papoknak adtak volna ajándékokat, — hanem azért adtak az egyháznak különféle alakban világi javakat, hogy ezáltal a szegények felsegélését, betegek ápolását, a nép tanítását előmozdítsák. Az egyház monopolizálta mindezt, s mint ilyenek, adózott neki önkényt az emberiség. De amit adott, közcélra adta.

E közcél akkor, midőn az alapítványok legnagyobb része tétetett, leginkább az egyház közbenjöttével volt előmozdítható. Hogy ez most nincs így, azt mutatja a tapasztalás. Ha valaki mai világban bármily módon jót akar cselekedni, ha betegek, szegények felsegélésére, népoktatás előmozdítására adakozni akar, — vagy az államot bízva meg adománya kezelésével, vagy, leggyakrabban, az egyleti térre lép, s ott másokkal társulva teljesíti a humanitás nemes feladatát. Csalhatatlan jele ez annak, miszerint az egyház megszűnt korunkban azon érdekek képviselője lenni, mely érdekek előmozdítására kapta hajdan a legtöbb adományt és alapítványt.

E feladatokat az egyház nem teljesíti többé, nem tarthat tehát igényt az azok fejében nyert javakra; s az állam csak az alapítványt tevők intencióját követi, ha javait elvéve az egyháztól, a társadalom humanitarius feladatainak betöltésére fordítja. Ehez nálunk még az járul, hogy az egyház, javainak nagy részét a papi bandériumok tartásának fedezésére kapta az államtól, mely kötelezettsége megszűnván, az érette kapott kedvezményeknek is meg kell szűnniök.

S azért, nem tekintve az, mily ármányos, gyakran bűnös úton szerezte az egyház javait, nem tekintve azt, hogy a nagy vagyon csak fegyver az egyház kezében, melylyel folyton küzd a nép, az állam érdekei ellen,— minden kétségen felül áll, hogy az államnak joga van az egyháztól elvenni földbirtokát.

És ha ez megtörtént, nemcsak joga, de önmaga iránti kötelessége is az egyházat fekvő birtok szerzésétől minden körülmények közt eltiltani. Az egyház nem phisikai, nem valóban létező, csak mint képzelt, erkölcsi személy bírhat javakat. S valamint az erkölcsi, más-kép jogi személyiség attributumát csak az államtól nyerheti, úgy joga is van az államnak ezen erkölcsi személyiség jogkörét meghatározni, azaz joga van megszabni, minő alakban s minő tulajdont szerezhet az egyház, erkölcsi személyi jelleménél fogva.

Az államnak tehát kétségbevonhatlan joga van az egyháztól minden ingatlan javait elvenni, s azokat saját szükségleteinek fedezésére fordítani; a papság eltartását a katolikus hívekre bízván.

E jogot az állam számára fenntartván, azonban meg kell vallanunk, miszerint az a jelen körülmények közt nem volna haszonnal érvényesíthető.

Az egyháztól elvett ingatlan javakat az állam nem tarthatná saját kezelése alatt, hanem árúba kellene bocsátania. Már pedig a tapasztalás mutatja, hogy ha egyszerre oly roppant földbirtokok ajánlhatnának eladásra, minőkkel nálunk az egyház bír, a föld ára rögtön annyira leszáll, hogy az állam veszteség nélkül túl nem adhatna e javakon, kivált nálunk, hol a tőkének úgyis nagy szűkében vagyunk.

Más módhoz kellene tehát nyúlni az egyházi javak értékesítésében, — de bármely útra lépjen e tekintetben a törvényhozás, főfigyelmét oda kell fordítania, hogy a javak azon nagy aránytalansága, mely most a papság különböző osztályai közt létezik, megsűnjék. Most a papi pályára lépés nagyrészt szerencsejáték. Az alpapnak, az áldozárnak sokhelytt az élet mindennapi gondjaival kell küzdenie, a legbecsületebb pap gyakran nem képes ez inséges helyzetből kivergődni, míg más, kit a szenteskedés, csúszásmászás, vagy protectio felemel, egyszerre dúsgazdaggá lesz. Bármily intézkedések tétessenek az egyházvagyon körül, nem szabad többé előfordulnia annak, hogy az egyik pap nyakig úszszék a gazdagságban, míg a másik koplal. Igazságos osztályt kell behozni a papságban is.

Lehetne például alkalmazni a következő eljárást, miáltal az egyháznak az államtóli függetlensége is biztosítva volna.

Minden vármegyében commassáltassék az egyházvagyon, s adassék egy, világi katolikusokból álló egyházbizottmány kezelése alá. E bizottmány a javak jövedelméből fizetné a vármegye papságát a megállapítandó kulcs szerint, fedezné a megyei egyházak szükségleteit; s járulna hozzá a — több vármegyével közös — püspök fizetésének fedezéséhez.*) Ami felesleg évenként a bizottmány pénztárában marad, a közoktatásügy javára az állampénztárba volna szolgáltatandó.

Meg lehetne emellett engedni, sőt lehetőleg elősegíteni azt, hogy az egyes községek, a határaikban fekvő egyházbjavakat maguk számára megszerezzék; oly mó-

*) Magától értődik, hogy a százezrekre menő püspöki jövedelmeknek meg kell szűnniök. 6—10,000 frt évi díjból a püspök állásához képest tisztességesen megélhet, ha a coelibátus eltöröltetik. Különben annak felével is beéri.

don például, hogy a községi pap fizetését magukra vállalják, s ha az átvett papi jószág nagyobb jövedelmet nyújt, mint amennyi a pap fizetésére szükséges, e jövedelmet a vármegyei egyházbizottmány pénztárába szállítsák.

Általában, kétségen felül állván, hogy a földbirtok nagyobb jövedelmet hajt magánosok kezében, az egyházbizottmányok feladatává kellene tenni, minden alkalmat felhasználni a földbirtok nyereséges eladására. Vagy megvehetik azt az egyes községek, vagy magánosok; s az egyházjavarokért bejött pénz úgy volna elhelyezendő, hogy a paptartás és egyházi szükségek fedezésének kötelessége mindinkább a községek hatáskörébe utaltassék; magától értetvén, hogy amely község az átvett papi vagyontól e költségeket nem fedezhetné, az egyházbizottmány pénztárából, melybe más községek feleslege befoly, kárpótoltatnék.

Nem lehet itt célozom egy szabatos finanszművelésvé tervét kidolgozni azon nemzeti közvagyon mikénti kezelésére nézve, melynek hasznát most az egyház élvezi, — csak, miután a fentebbiekben bebizonyítottam, miszerint az államnak teljes joga van az egyházi vagyont saecularisálni, — miután nézetem szerint azonban a saecularisáció haszonnal csak fokozatosan volna végrehajtható, — csak azon elvet kívántam megállapítani, melyet a reformmunkálatnál, véleményem szerint követni kellene, s ez abban áll:

hogy az egyházvagyon vétessék ki teljesen az egyház kezéből; de ne menjen át egyenesen az állam kezébe; hanem adassék a megyék, kerületek s nagyobb városokban alakítandó világi egyház bizottmányok kezelése alá, melyek, az eddigi egyházjavarok jövedelméből a területükön levő papok fizetését s egyházak

szükségeit ellátván, a felesleget a tanügy előmozdítása végett az állampénztárba szolgáltatassák; — szem elől nem tévesztvén, miszerint

a papság díjazásában az eddigi aránytalanságnak meg kell szűnnie, és

az egyházi bizottmányoknak az egyházi javak fokozatos eladására kell törekedniök.

Ezáltal, nézetem szerint el volna háritva azon eshetőség, mitől sokan tartanak, miszerint t. i. az államhatalom az egyházi vagyont más célokra fordítsa, — ez által az egyház anyagi tekintetben is függetlenné válnék az államtól, — ez által végre lehetséges volna megszüntetni azon kiáltó igazságtalanságot, mely eddig az egyházjavaknak a papság különféle rangjai közti felosztásában uralkodik, s érdemök szerinti fizetésben részesíteni a lelkészeket, az alpapságot, mely legmunkásabb, leghasznosabb, leglényegesebb része a hierarchiának.

Az alpapság nagy része ezáltal jobb anyagi helyzetbe jutna, mint minőt eddig élvezett, s csak a dúsgazdag főpapságtól vétetnék el felesleges jövedelme, melyre akár vallási, akár politikai érdemeit tekintjük, seha méltó nem volt.

Mikor fog ez megtörténni? — arra csak a jövő felelhet.

Borsodmegye már 1840-ben kimondá a papi javak saecularisációjának szükségét. Azóta sok víz folyt le a Dunán, s nem történt semmi. Mert a nemzetnek kezei kötve valának. De most, midőn lehullt tagjainkról a bilincs, mely majd két évtizeden át tespedésre kárhóztatott, midőn a nemzet ismét urává lett sorsának, nem szabad tovább késnie. Mert az egyházjavak saecularisációja előfeltétele, kiegészítő része minden oly

egyházreformnak, melynek célja: szabaddá tenni az egyházat a szabad államban.

S erre égető szükségünk van, mert haladnunk kell, ha élni akarunk, s a mostani római egyház ólom-súlyként nehezedik minden haladásra.

A pap legyen pap, s ne földesúr, mívelje a valást, és ne a kincsszerzés mesterségét, s akkor nem fogjuk tőle többé kérdezhetni, amit 1825-ben Nagy Pál kérdezett a klerustól:

— Tisztelendő uraimék! ugyan mondják meg, nem lehetne-e olcsóbban üdvözülni?

A SZERZETEK ELTÖRLÉSE

XXIV

Nem jutottunk még végére a dolognak.

Meg kell még emlékeznünk ama különféle barna, fehér és fekete csuhákról, melyek úton útfélen elénkbe akadnak Magyarországon.

Ki ne ismerné azon nagy kaszárnyákat, melyekből a pápai absolutismus őrseregei megszállva tartják hazánkat?

Egyik faja a szerzeteseknek az ifjúság nevelésének cége alatt dícséretes buzgalommal működik a gyermeki ész elferdítésében, az ifjú lélek fanatizálásában, — a másik faj édes semmittevésben él hazánk testén, mint hernyó az ákászlevelen.

Amaz terjedelmes vagyon által biztosított helyzetben élvezi az egyház hatalmát, — ez bekalandozza az országot, kiszívja, kikoldúlja a népet; mindkettő a has istenének oltárán áldozik, mindkettő az obscurantismus, az erkölcsi romlottság, a babona terjesztője.

Általában mindazon rossz tulajdonságok, melyek a világi papságot egyik másik korban, többé kevésbé jellemzik, fokozott mértékben vannak meg a szerze-

tekben. A klastromok essentiáját képviselik mindazon rosznak, amit az egyház másfél ezredes működésében produkált.

Becsületére válik a keresztyénségnek, hogy a szerzet nem keresztyén találmány. Ismeretlen volt az vallásunk első századaiban, míg annak elvei nagyrészt megőrizhették eredeti tisztaságukat; s csak századok múlva jött divatba keleten, hova a hinduktól importáltatott, s hol az orientális lustaságvágnak lépcsőjén csakhamar általános elterjedésűvé emelkedett.

Átszármazott aztán a nyugatra is, és a zárdák csakhamar megnépesültek vad fanatikusokkal, kik istennek kedves dolgot véltek cselekedni, ha kiszakítják magokat a társadalomból, s állatmódra ketrebe zárkózva testök gyötrésére vetemednek, s buta proletariátussal, mely örült az alkalomnak, hogy a lomhaság könnyű árán megszerezheti a szentség kvalifikációját.

A pápaság, ritka tapintattal felismerte e szerzetekben önkényes hatalmának kész eszközeit. Pártfogásába vette ez intézményt, s az mesés mértékben elterjedt egész Európában. Míg a világi papság a római püspök rendes hadait képezte, melyek hatalmas érdekében folytonos harcban álltak az emberiséggel, — a szerzetesek még talán nagyobb szolgálatot tettek Rómának. A barátokat az egyház kémekül használta a világi papság úgy, mint a nép ellenőrzésére; a szerzetesek „repülő csapatai“ jövedelmező expedíciókat tettek a pápaság javára. Belőlük teltek ki a legkegyetlenebb vallásüldözők, a legügyesebb hóhérok, kik az inquisitio tetteiben önmagoknak írták meg apológiá-jokat.

Abban az örök harcban pedig, melyet az egyház még ma is folytat a felvilágosodás ellen, a szerzetesek Róma legkitartóbb, legfanatikusabb, legügyesebb elő-

harcosai. A szerzetesek az után törekedve, amit vallássosságnak tartottak, csakhamar ellentétbe jöttek a felvilágosodással. S ez irányban híven szolgálták az egyházat mindig. Azon írtó hadjárat dicsőségéből, melyet a katolikus papság a klasszikus világ irodalmi remekei ellen vítt, a szerzeteseket illeti az oroszlánrész. S ha elgondoljuk, mily elkeseredetten üldözték a barátok a nyomtatás találmányát, ha látjuk, hogy az emberiség legbutább akkor volt, midőn a szerzetek intézménye tetőpontján állt virágzásának, s hogy azóta halad leggyorsabban a civilizációban, mióta a 19. század ezrenként törüli el a zárdákat, — lehetetlen be nem látnunk, miszerint az emberi nem haladásának, művelődésének nincsenek veszedelmesebb ellenségei, mint azon bagolyfészkek, melyekben ma is a középkor szelleme huhog.

Mert mesebeszéd mindaz, amit a szerzetek érdemeiről — bár csak a múltban, — a tudomány, a felvilágosodás terjesztése körül, ámitó nyelvek beszélnek. Sohsem volt a szerzet a világosság terjesztője, de volt a nyersség, a vad kicsapongások, a raffinírt elvetemedés, az állati elaljasodás bűnbarlangja, — termékeny fészke a világcsalásnak, az ereklye-üzletnek, a babonának, a csudagyártásnak.

Mert hiába beszéltek ti ama nagy humbugról, melynek officiózus neve a szegénység, szűzesség s engedelmesség hármasság fogadása.

E hármasság fogadás vagy csak charlatán köpeny a bűnre, vagy magában elvetendő.

Az örök szegénység fogalma természetellenes. Mert a polgári erénynek, az államélet virágzásának egyik főrugója az egyesnek törekvése becsületes úton tulajdont szerezni. Tíezt megtagadjátok. Nem engeditek a szerzetesnek, hogy magának vagyont keressen. De azért a szerzetesi szegénység merő szójáték. Az egyes

szerzetes szegény, de magát a szerzetet minden áron gazdaggá teszitek, hogy a szegény szerzetes benne az élet minden gyönyöreit feltalálja.

Az örök szűzesség fogadalma még jobban ellenkezik az ember természetével. — Ezt belátjátok ti is, és van jó módotok benne, hogy meg ne tartsátok. Az olyan klastromok, melyekben férfi és nő szerzetesek együtt lakva úzték az örök szűzesség mesterségét, megszüntek ugyan; de azért a szerzetek most is asyllumai a kicsapongásnak, melyekben zár alatt, titokban, a breviárium zengése mellett a legundokabb fajtalanságban dobzódik az „örök-szűz“ sereg.

S valjon mit szóljunk e szépséges fogadalmak harmadikáról, a feltétlen engedelmességről? — E vak engedelmesség lealázza az embert. Amit a szerzetekben követelnek, az nem a férfi tisztelete a törvény iránt, az vak engedelmesség, az az eb hűsége, mely a rúgásra is farkát csóválja. S engedheti-e az állam, melynek magának sincs joga vak engedelmességet követelni, hogy a szerzetes főnökének, gyakran messze, idegen földön lakó főnökének ily engedelmességre legyen kötelezve? Megegyezik-e a keresztyénséggel, mely az ember szabadságát hirdeti, hogy a rabszolgaság, melyet a világban eltörölt, a zárdákban fenntartassék?

Mindhárom fogadalom, melyeken a szerzetek létele alapszik, ellenkezik az észszel s az emberi természettel. Nem is tartatik meg, legfelebb az utólsó. Mert, hogy az első kettőt büntetlenül megszeghessék, a szerzetesi fegyelemnek uralkodnia kell. Ezt érzik a barátok, s rabszolgákká lesznek, mert csak így tekinthetik henye, erkölcstelen életmódjokat biztosítottnak.

A szerzetek, — s ezt csak a butaság vagy roszarokat tagadhatja, — veszedelmes fegyver az állam ellenében, örök ellenségei a haladásnak, a mívelődés-

nek, fészkei a demoralisációnak, nyugalomházai a szellemi impotenciának.

Vannak ugyan egyes szerzetek hazánkban, melyek kevésbé bűnösök e tekintetben. Vannak például a premontréiek, a piaristák, a bencések közt egyesek, kiktől a hazafiságot, a jó szándékot el nem vitathatni, — de el nem vitathatni azt sem, hogy jó hiszemben rosszat cselekszenek.

S lenne bár minden szerzetes olyan, hogy megüsse az emberméltóság, a polgárerény teljes mértékét, — mégis el kell törölni ez intézményt. Mert a baj oka nem az egyesekben, hanem ama vad rendszerben áll, mely homlokegyenest ellenkezik az észszel, az emberi természettel, az állam érdekeivel s a vallás elveivel.

El kell törölni tehát végleg a szerzeteket. A mostani szerzetesek ellátása ez esetben az állam terhére esnék, mely a szerzetek roppant javait a népnevelés előmozdítására lefoglalná.

VÉGSZÓ

AZ ULTRAMONTÁNOKHOZ

XXV

Mielőtt e lapok sajtó alá mennének, hadd intézek még néhány szót önökhöz.

Nem mint író, nem mint journalista szólalok fel. Mint ilyennek, nincs önök számára egyebem, mint a megvetés.

De szólok mint katolikus. Mint ilyennek, jogom is, kötelességem is figyelmeztetni hibáikra azokat, kik egyházam politikáját intézik, vagy legalább intézni törekszenek.

Önök meg akarják honosítani Magyarországon az ultramontánismust.

A múltnak három százada önök mellett szól. A mohácsi vész óta az önök politikája uralkodott.

Mióta keresztyénné lett a magyar nemzet, díszes állást adott hazájában az egyháznak, első renddé emelte annak fejeit. De aláveté az államhatalomnak. A nemzet féltékenyen őrzé függetlenségét Róma irányában, és Istvánon kezdve, kit az egyház a szentek sorába igtatott, a nagy Mátyásig, sőt túl rajta a mohácsi vérszig, király és nemzet kezefogva álltak őrt a magyar

állam függetlenségénél, kezét fogva utasították vissza Róma beavatkozási törekvéseit.

A tizenhatodik századig a magyar egyház oly önálló, oly nemzeti egyház volt, minő, mint katolikus egyház csak lehetett.

Nem úgy a 16. századon innen.

Mióta a reformáció forradalma két ellenséges táborra osztá Európát, — mióta az új kor elején a vallási harcok megkezdődtek, — mióta e nagy küzdelemben a német császárság, s mely annak koronáját viselte, a hasburgi ház, a reakció élére állva a pápasággal szövetségbe, — a magyar egyház önállósága is elveszett.

Magyarország királya, — ki mint német császár a pápa leghűbb frígyese vala, — nem védheté meg ellenében a magyar egyház önállóságát.

A királyság szövetségbe Rómával s a hierarchiával, — a nemzet ellen, mely politikai, s a reformáció ellen, mely vallási szabadságát védelmezte.

Ezáltal lett a protestantizmus a szabadság szövetségesevé; ezáltal lett a katolikus egyház az absolutizmus frígyesevé.

Nem a katolikus honpolgárokat éri e vádja a hazafiatlanságnak, nem is a papság többségét. A római klérus nagy része, kivált az alpapság, becsületes, hazafias volt akkor is, nem állt a haza ellenségei sorába, hogy fanatizmusát kielégíthesse, — de éri az egyház azon hatalmasait, kik állásuknál, vagyonuknál fogva a katolikus egyházat képviselték. Akiknek az egyházban hatalom volt kezökben, akik az egyház politikáját intézték, azok szorosban Rómához s a reakció ügyében evvel szövetséges absolutizmushoz szítva küzdöttek a haza ellen. Ezek tanácsláknak a királynak, hogy, ha absolutizmusát érvényesíteni akarja, írta ki a protestantizmust, melynek a törvény szabadságot adott,

ezek hatalmazták fel a kormányt a zsarnokságra, ezekre hivatkozott a kormány, midőn törvényszegéssel vádoltatott. Veszedelmes ellenségei valának ezek a nemzet szabadságának; ezek vetették a katolikus egyház egész súlyát az absolutismus mérlegébe. Egész életök egy hosszú áldozás volt a hazaárulás oltárán.

A királyság, ha nem is szívesen látta, kénytelen volt túrni, sőt ápolni mind e törekvéseket; mert szükségé volt a szabadság ellen a hierarchia támogatására. A magyar állam egyházi függetlensége elveszté leghatalmasabb támaszát, a királyságot; s így semmivé lett, midőn a magyar egyház fejei is ellene esküdtek.

Az egyházi ultramontanismus, szövetkezve a világi absolutismussal, volt három századon át túlnyomóságban Magyarországon. S ez fő jellemvonása hazánk történelmének a Habsburgok alatt.

S hogy ne mondhassák önök, miszerint a régen múltból idézek fel oly argumentumokat a jelenben, melyek ma már elvesztették gyakorlati valódiságukat, ám vessünk egy pillantást az 1848-at közvetlen megelőző időre. A forradalom óta lefolyt abnormis korszakot nem akarom például idézni akkor, midőn az egyház politikájának állandó alapelvét kell jellemeznem, — pedig még e korszak is mellettem és önök ellen bizonyít, mert elmondja intő például, mint szövetkezett az ultramontanismus még a nemzet legszomorúbb körülményei közt is az absolutismussal.

Igaz, hogy akkor is akadt a magyar főpapság közt egy Bartakovics, ki egyrészt, valláskülönbség nélkül százakat részesített jótéteményeiben, másrészt szóval és tettel opponált a törvénytelen rendszernek, s éveken át felbontatlanul tette félre a Bachkormány rendeleteit; — de ez csak kivétel volt, s az ma is, csak arra való, hogy annál kirívóbb színben tűntesse fel a nagy többség szűkkeblűségét s hazafiatlanságát.

A legközelebb múlt idő, melyben népünknek rendes közélete volt, az, mely a forradalmat megelőzte.

S valjon ekkor, a 19. században, mely irány volt uralkodó az egyház politikájában? — s mi volt ezen irány szövetségese?

Régi szokása volt a magyar főpapságnak, valahányszor az országgyűlés és király közmegegyezéssel oly törvényt hoztak, mely csak némileg is igazságos volt más vallások iránt, s ezáltal a katolikus egyházat vallásüldözési hivatásában korlátolta, — „ünnepélyes óvást“ tenni a törvényhozás ellen.

A bécsi béke óta, mely először adott némi jogokat a protestánsoknak, rendes szokássá vált a főpapságnál a protestatio az ország alkotmányosan hozott törvényei ellen.

Ez egy körülmény eléggé jellemzi a magyar főpapság politikáját. Valahányszor arról volt szó, hogy bűnözési privilégiumában korlátoltassék, fellázadt saját hazája ellen.

Ez az ultramontán politika uralkodott a magyar egyház irányadó köreiben 1848 előtt is. Bizonyítja ezt ama szép hazafias eljárás, midőn a papság az országgyűlés ellen pártot ütve a pápasághoz fordult segítségért; mikor a főpapság rendre sértegette az ország törvényeit. S hogy csak egyet említsek, ki ne emlékezne Lajcsák nagyváradai püspök körlevelére, melyben a törvény egyenes rendelete ellenére megtiltá papjainak a vegyes házasságokat reversális nélkül megáldani, melyet a rozsnyói Szcitovszky nagy buzgóan követett, — ki ne emlékezne azon véres verekedésekre, melyeket a papi párt a megyékben a körlevél feletti viták alkalmával előidézett?

A nemzet, ahol csak nyilatkozhatott, a megyéken,

a sajtóban, az országgyűlésen, erősen küzdött a katolikus főpapság ezen ultramontán politikája ellen.

De hiába. A főpapságot, hazafiatlan eljárásában nagyobb hatalom támogatta a nemzetnél, a kormány.

Ugyanazon absolutistikus, reaktionárius kormány, mely Austriát rendőrállammá téve az európai reakció zászlóvivőjévé emelte, ugyanazon idegen kormány, melynek célja volt magyar hazánkat megfosztani szabadságától, nemzetiségétől, politikai lételetől.

Ha egyik másik megye pörbe fogta a törvényt-szegő papokat, a kormány rögtön ottermett, hogy a pert elnyomja. A pápai brevékre adott placetumokban ott volt állandó phrázisul azon clausula, hogy nem szabad az ország törvényeibe ütközniök, de azért a placetumot a kormány megadta nemcsak oly brevéknek, melyek az ország törvényeibe, hanem olyanoknak is, melyek világos királyi rendeletekbe ütköztek. A papság a reversálisokat akarta, s a kormány a törvény ellenére elrendelte azokat. S azon kormány, mely a nép ellen oly féltékenyen óvta a trónnak nemcsak jogos, de jogtalan hatalmát is, szótlánul tűrte, midőn a főpapság a király által szentesített törvények ellen óvást emelve, pártot ütött a nemzet, a király, az alkotmány ellen!

A kormány mindig és mindenben a papságot pártolta. S ennek fejében az egyház policiái kémjévé silányítá magát az absolutismusnak, s az országgyűlésen mindig főtámasza, vezére volt a nemzetellenes, reaktionárius pártnak.

Amíg idegen, absolutistikus, reaktionárius kormány uralkodott Magyarországon, — az egyház annak feltétlen híve vala. Az ultramontanismus még Bachchal, s IX. Piussal is szövetkezett saját hazája ellen.

S ha látjuk, hogy a hierarchia, mely eddig minden zsarnok, nemzetellenes kormányt híven pártolt, most oppositíóba lép a szabadelvű, alkotmányos, nem-

zeti kormány ellen, — valjon nem azt mutatja-e ez, hogy a magyar főpapság politikája nem változott, hogy az egyház irányadó köreiben ma is az ultramontanizmus uralkodik?

Ezen ultramontán irány programjának, mely eddig hazánkban uralkodott, első pontja a vallásüldözés. Mert nemcsak azt nevezzük mai világban vallásüldözésnek, ha valakit hite miatt karóba húznak vagy máglyára küldenek; hanem vallásüldözés az is, ha egy országgyűlés, mint tette a magyar 1715-ben, végzést hoz, melylyel a protestánsoknak még panaszait a király elé terjeszteni is megtiltatik, ha a vallási áttérés megnehezítették, ha a vallásszabadságot biztosító törvények századokon át végre nem hajtatnak. Mai nap minden egyenlőtlenség a jogok terén már üldözés. S ha eltekintjük, mily privilegiált helyzetben van nálunk a katolikus egyház még oly ügyekben is, melyek az ember mindennapi életének körébe vágnak, mint például a vallási áttérésnél, vegyes házasságoknál, gyermekek iskoláztatásánál, lehetetlen be nem látnunk, miszerint hazánkban még ma is, bár szelídebb alakban, a vallás üldözés elve uralkodik.

Igen, uralkodik, mert az 1848-ki törvényhozás intézkedései, amellettt hogy tökéletlenek, csak a papíron állnak.

De megjött az idő, melyben véget vethetünk, és fogunk vetni ez elv uralmának. A nemzet kezébe vette sorsát. És nem lehet, hogy ne siessen vele saját testéről ama szenyfoltokat lemosni, melyekkel az ultramontanizmus elégteleníté.

Önök érzik ezt, és tudják, hogy a nemzet, ha saját érdekeit követheti, es ipso az önök érdekei ellen fog fordulni.

Mert az absolutizmus nem erősebb ellensége a népszabadságának, mint az ultramontanizmus.

Tudják ezt önök, s hogy erősebbek legyenek ama küzdelemben, melyet a nép ellen vívni szándékoznak, meg akarják hódítani az ultramontanizmus számára a magyar alpapságot.

Sohasem érte ez el a bűnben, a hazafiatlanságban a főpapságot. Lényegében becsületes, hazafias volt, kivált 1830 óta. A forradalom nehéz napjaiban pedig nemcsak az egyház félszeg szerkezete ellen tudott e rend fellázadni, hanem számos tagjával részt vett a harc munkájában is, oktattva, buzdítva, bátorítva a népet, ontva saját vérének a haza szabadságáért.

Azon élénkség, azon nemes hév, melylyel a magyar alpapságnak, kivált fiatalabb része 1848-ban egyrészt a haza szabadságáért, másrészt a kor reformeszméiért lelkesült, megijeszté önöket.

S a forradalom óta kettőztetett erélylyel úzik önök az alpapság ultramontánna tételére irányzott politikájukat. A Bachkormány pártolta önöket, midőn azon Scitovszkyt tette magyar primássá, ki rozsnjó püspök korában egyedül követte valamennyi főpap közül Lajcsákot amaz országos botrányok elkövetésében, — a camarilla, a reactio minden még befolyással bíró elemei pártolják önöket még most is, midőn kivitték azon Simornak magyar primássá kineveztetését, ki mint beamter a Thun ministeriumában, mentnek bizonyítá magát mindattól, amit szabadságérzetnek, hazaszerezetnek nevezünk.

És, ha végig tekintünk a katolikus egyházon, ha végig tekintünk ezen egyház hírlapjain, melyek csak a haza elleni bűnözés kisebb nagyobb mértékében, s azon ügyesség fokában különböznek egymástól, melylyel nemzetellenes céljaikat hajhászszák, el kell ismerünk, miszerint e törekvésök nem volt teljesen eredménytelen.

De azért hinni akarom, a szabadság ügy, mint

vallásunk érdekében hinni óhajtom, hogy az ultramontánok mégis kisebbségben vannak a papságban.

A hierarchia magasabb polcain álló főpapság, a veres övekre és püspöksüvegekre mindenáron áhítózó dicsvágyók, az önérdékből meggyőződésüket megtagadó uszályhordozók, s a világiak közül a tönkrejutásukban fűhöz fához kapkodó, s minden szalmaszálat megragadó reactionáriusok, kik az államot szövetségre akarják léptetni az egyházzal a szabadság és haladás elnyomására, — ezek képezik nálunk az ultramontán párttöredéket.

Erős párt az, ha tagjainak vagyonát és befolyását, párttöredék, ha azok számát tekintjük.

Mert a klerus zömét, az alpapságot, mely a néppel való közvetlen érintkezése folytán a legnagyobb gyakorlati befolyással bír reá, — szeretem hinni, hogy — az ultramontanizmusnak még nem sikerült teljesen meghódítania. Ezen alpapság nagy része nem feledi magában az embert és polgárt a pap mellett, nem áldozza fel hazafiségét a hierarchia érdekei kedvéért, hanem amennyire helyzetében teheti, egyesíteni igyekszik mindhármát magában. Ezen alpapság hazafiasabb, és — bátran mondhatjuk, — keresztyénebb, semhogy vak eszközévé silányuljon egy, a vallással nem egy, a hazától idegen kaszt önző politikájának.

Önök e becsületes, higgadt, hazafias alpapságot ultramontánná akarják tenni.

E politika határozottan helytelen, még pedig helytelen nem a szabadelvű haladás, hanem a katholicizmus érdekeinek szempontjából.

A magyar nép Európa minden nemzetei közt vallási tekintetben a legtürelemesebbek, legjózanabbnak közé tartozik. Valamint egykor katolikus és reformált egy sorban küzdtek a protestantizmus vallásszabadságáért a haretéren, valamint már évtizedek előtt katolikusok

védtek legerélyesebben a protestantizmus jogait, úgy vallási kérdésekben ma is nem a felekezetek, hanem a liberalis és conservatív pártok állnak szemben egymással. A felvilágosodás, dacára azon akadályoknak, melyeket az önök politikája útjába gördített, bár lassan, döcögve, de csak halad nálunk is, a vallási eszmék háttérbe szorultak, a hierarchia bitorlott nymbusza szlőfélben van. Mert, ami e nymbuszt alkotja, az elfogultság, az előítélet, a babona mindinkább tűnik a nép lelkületéből.

E nép fiaiból toborz az egyház. A papnöveldek lélek-mérgező tanrendszere ugyan fel-felfűti ez újoncokban a türelmetlen felekezeti szellemet, a vad rajongást, az ultramontán tendenciákat; de ezek visszatérnek ismét a nép közé, s e türelmes, higgadt, szabadelvű környezetben nagy részök kitisztul a semináriumban beszítt mételtyből.

Ha önök ultramontán elveiknek sikert akarnak szerezni, meg kell nyerniök az alpapságot, mely a néppel közvetlen érintkezésben áll.

De az alpapság természetével — általában — el-lenkeztvén az ultramontanizmus, ki kell azt előbb vetkőztetniök jelleméből.

Ez vagy sikerül, vagy nem.

Ha nem sikerül, úgy az önök politikája a dolog természeténél fogva előbb utóbb szakadást fog szülni magában a katolikus papság kebelében.

Az alpapság, ha meggyőződését ellentétbe látja helyezve a főpapság nézeteivel, ha ezáltal saját meggyőzésének feláldozására kényszeríttetnék, ha az ultramontanizmus és józan katholicizmus elvei így élökre állíttatnak az egyház tagjai közt, — valjon nem lehetséges-e, hogy ezen alpapság, mely számánál s a népre való befolyásánál fogva a hatalom intenzitását bírja, feltámadjon a főpapság ellen?

Nem lehetséges-e, hogy ezen alpapság, mely most szolgai függésben él a hierarchia fejeitől, mely sok helytt az anyagi ínség balságainak van kitéve, melyet a coelibátus megfoszt a legtisztább, legszentebb emberi örömeiktől, s mely, míg egyrészt mint pap az egyházi kényuralom vasvesszeje alatt nyög, másrészt mint ember az egyház intézményei által el van szigetelve embertársaitól, — nem lehetséges-e, hogy ez alpapság felhasználja az alkalmat s emancipálja magát addigi rab-szolgaságából, hogy elismerést szerezzen a papban az embernek és a polgárnak?

S nem természetes-e, hogy ily szakadás esetében a katolikus egyház minden ellenségei, — és ezek számát önök szaporítják leginkább, — elérkezettnek látnák a percet, mely diadalukat meghozza?

A katolikus egyház, hierarchikus szervezetével a barbár középkor intézménye; s nincs benne többé annyi életerő, hogy ily nagy válságokkal győztesen szembeállhasson.

Az ily szakadás, melynek ez esetben okvetlenül be kell következnie, fenekestül felforgatná a katolikus egyházat, — és nagyon közel áll a lehetőség, hogy az egyház romlásának a vallás is kárát vallaná.

De vegyük fel a másik eshetőséget.

Ha önöknek sikerülne az alpapságot, kivetkőztetve hazafiasságából, megfosztva józan meggyőződésétől, minden rétegében ultramontánná tenni, mi történnék ekkor?

Magyarországnak körülbelül csak felét lakják katolikusok. A nemzet nagy, s épen legtöbbszörösebb része más felekezetekhez tartozik.

Ha most az alpapság, ultramontán elvek és tendenciáktól áthatottan, ez elveket igyekeznék terjesztetni, e tendenciáknak akarna érvényt szerezni, ezáltal okvetlen krös ellenszenvet keltene maga ellen a józan, türelmes katolikus népben, s kész volna a nemzet és hierarchia

közi összeütközés. Még pedig az összeütközés nemcsak a magas politika kérdéseiben, nemcsak az elvekben, mely a nép nagy tömegére csupán csekély dilutiókban hatván, ritkán képes benne szenvedélyes részvételt, vagy ösztönt költeni a hareba vegyülésre: — hanem, a dolog természeténél fogva, miután az alpapság közvetlenül jó érintkezésbe a néppel, kész volna a papság és nép közti összeütközés a mindennapi életben, a család szentélyében.

Emlékeznek még önök reá, mily roppant izgatottságot szült mindenfelé az országban, néhány évtized előtt a nagyváradi és rozsnyói püspökök eljárása? — Pedig ez nem volt több, mint néhány pap kísérlete, az ultramontanismust törvényeinek ellenére a gyakorlati életbe becsempészni, pedig újjainkon felszámlálhatók azon egyéneket, kik e jogtalan rendeletek által személyesen rövidséget szenvedtek. — Valjon mily dimenziókat venne fel ezen elégtelenség, ha az egész papság lépne fel ily törekvésekkel?

Ha az alpapság, az ultramontán elvek számára megnyerve, ez elvek terjesztését kísértené meg a szószéken, a sajtóban, a mindennapi élet egyházi functióiban, s mindazon eszközeivel a befolyásnak, melyek a papságnak rendelkezésére állnak, — valjon képzelhető-e, hogy ezen elvek a józan magyar népben visszhangra találjanak?

Valjon képzelhető-e, hogy a nemzet, mely a vallási ügyekben hozott törvényeit nemcsak hosszas, fáradságos harcok vívmányainak tekinti, hanem érzi a szükségét is, hogy azokat tökéletesítse, — mely más vallású polgártársaival folytonos érintkezésben, a családi, polgári és politikai élet terén szoros összeköttetésben, sokszoros rokonságban él, — s mely a vallási józanságot nemcsak ösztönszerűleg pártolja, hanem lelke szent meggyőződésében, felvilágosodott elméje öntuda-

tában büszkeségének tekinti, — valjon képzelhető-e, hogy e nép ne lépjen oppositíóba saját papjai ellen, ha látja, hogy ezek legtisztább nézeteit átkozzák, meggyőződését becsmérlik?

Ez esetben tehát az önök politikája szakadást idézne elő a papság és nép közt.

S mi volna e szakadás következése?

Nem az-e első sorban, hogy a nép megragadná azon eszközöket, melyek által papságában az ultramontanismust elfojthassa?

Nem fekszik-e ez esetben igen közel egy erőszakos forradalom eshetősége? S ha egyszer a mozgalom megeredt, ki állhat jól róla, hogy nem csap-e túl az egyházi intézmények határain, s nem támadja-e meg magát a vallást is?

S ily szakadás esetében a katolikus nép és papság közt, valjon, melyik félnek volnának, és milyen szövetségesei?

Hazánk egyéb felekezetei, melyek a lakosságnak majdnem felét híveik közé számítják, századokon át üldöztettek a katholicismus nevében, s üldöztetnek ma is. A protestantismus védelmében százados, véres háborúkat volt kénytelen vívni e nemzet. S e háborúk emlékét szentté teszi ama körülmény, hogy azok nem csak a lelkiismereti, hanem a politikai szabadságért is vívtak, s hogy katolikus és protestáns együtt ontá vérének harcokban. E háborúk dacára a többi egyházak még ma sincsenek egyenjogúsítva. Mióta a tűzzel vassal való vallási üldözések megszűntek, a többi vallások a köz és magánjog, az irodalom és társadalmi élet terén üldöztetnek a katholicismus által. A nemzet színének, képviselőinek, kik milliók véleményére támaszkodnak, még máig sem sikerült az igazságot diadalra emelniök. Míg más felekezetektől sokban még a jog is megtagadtatik, a katolikus egyház sáncot rak maga köré előjogaiból.

A római egyház privilégiumokkal felszerelten ül a trónon; ő az uralkodó, a többiek az alattvalók.

S képzelhető-e, hogy e felekezetek zsebredugott kézzel nézzék a küzdelmet a katolikus nép és papság közt?

Nem lehetséges-e, hogy elnyomatásuk érzete, üldözöttségük emléke, legyőzve bennök a vallási türelmet, a bosszú szenvedélyévé nőne, és minden más vallásfelekezet kezét fogja a nemzet katolikus részével a közös ellenség, a hierarchia ellen?

A papsággal szemben egy nemzet állana.

S mellette?

A néhány ezer főre menő papság találna-e más szövetségeseket, mint a reaktionáriusok naponként apadó pártját, s egy csoport árverésre hordott lelket, mely magát a többet ígérőnek eladja, hogy azt a még többet ígérő kedvéért elárulja?

Igaz, hogy a papság még hatalmas, mert uralkodik a nép nagy részének kedélyén s lelkiismeretén. Igaz, hogy befolyása áthatja a társadalom minden rétegeit, benyúl az emberek családi életébe, támogatva azon pokoltól való félelem által, melylyel a népet rémítgeti, — de igaz az is, hogy nimbusa naponként csökken, s hogy, ha egyenes küzdelembe állna a nemzettel az ultramontanizmus érdekében, törpe minoritássá süllyedne.

Hogy ily esetben az államhatalom latba vesse teljes súlyát a hierarchia mellett, arra alkotmányos országban gondolni sem lehet. Mai világban még az abszolutizmus is felvilágosodottabb, semhogy botor észszel ily roppant veszélyt idézzen saját fejére a politikai téren, melyre az ügy beleavatkozása által vonatnék. Annálkevésbé vetemedhetnék a papság támogatására egy alkotmányos kormány, mely maga ellenséggel bír

az egyházban, s mely, mint a nép többségének kifolyása, csak ennek szellemében cselekedhetik.

A külföld ultramontánjaival való összeesküvés, az angyalvár szava s Róma átkai ily körülmények közt ártatlanabb fegyverek a szüreti röppentyűknél.

A papságnak tehát egy birodalom összes népeivel kellene megküzdenie. S a harc egy nemzet ellen, mely megtámadtatva látja erényét, meggyőződését, haladásának egész irányát, s melyet a jelen válságaiban még a múlt küzdelmeinek s dicsőségének emléke lelkesít, — vajjon lehetne-e e harc kimenetele kétséges?

És miután önök hozzászoktatták a népet, hogy a vallást az intézmények és szertartások külsőségeiben keresse, vajjon a római egyház intézményének erőszakos bukása, nem rántaná-e maga után az örvénybe a katolikus vallást is? —

Eszerint, akár arat sikert az önök politikája, akár nem, az veszedelmére van a katolikus egyháznak és vallásnak.

Jó lesz e felett egy kissé gondolkozni.

— — — — —
Van egy neme a forradalmároknak, kivált újabb időben, mely a reakció nevében küzd a forradalomért.

Ezek nem heves vérű, lángoló szenvedélyű emberek, kiknek nyelvök pattog a haragtól, kik egy hordó fenekén szónokokká, egy csapat proletár élén pártütökké lesznek, kik proklamációkat gyártanak és krawallokat szerveznek, míg végre a barrikádon, egy bérenc rendőr golyójától találatlan kiadják a szabadsággért rajongó lelköket. — Ezek hideg gyűlölettel eltelt, bosszújuk túlságában meghiggadt elmék, kiknek fegyvere nem a zaj, hanem a számítás. Ezek légkörébe furakodnak a hatalomnak, hízelegnek a zsarnoknak, legyezik a visszaélést, bátorítanak a bitorlásra. Ezek élére igyekeznek állítani a rendszert, elbizottá, s elbí-

zottságában kicsapongóvá tenni az önkényt, hogy így önmaga rohanjon vesztébe; — ezek a fennállót a túlzás öngyilkosságába hajtják.

S e politikától nem lehet elvitatni a helyes számítás érdemét.

És valjon nem nagy hasonlatosság van-e ezek s az ultramontanok eljárása közt?

A különbség csak az, hogy az ily forradalmárok előre kigondolt terv szerint, hideg számítással munkálnak s ellenségeiket rontják meg, — míg önök elfogult rövidlátásukban, önmagok alatt vágják le a fát, saját egyházukat, saját vallásukat sodorják veszélybe.

Aki a világ történelmét ismeri, könnyen fel fogja benne találni azon irányt, melyet az néhány század, s különösen 1789 óta követ. Ez irány zászlaján három szó áll: szabadság, egyenlőség, testvériség. Nem más e hármás jelszó, mint Krisztus nagy eszméinek újabb definitiója. A francia forradalom csak egy határozott lépés volt azon cél felé, mely eszményül lebegett a nagy reformátor lelke előtt: egy szabad ország, melynek minden lakója, jogban és kötelességben egyenlően, testvéries, felebaráti szeretetben él egymással. — Ezen irány naponként gyarapodik térben, hívekben. S ha pozitív eredményei Európában még nem oly nagyok, melyek minden kívánatot kielégíthetnének ennek oka csak az: mert ezen iránynak előbb még elleneit kell legyőznie, s így feladatát most nagy részt még csak negatíve teljesítheti. De, hogy ezt teszi naponként, hogy esendben bár és lassan, de biztos folytonossággal halad, — ezt már azon egy körülmény is bizonyítja, hogy a reakció, közel vesztének érzetében, naponként nagyobb elkeseredéssel, naponként kétségbeesettebben támad fel ellene.

Mit akarnak evvel ellentétben önök, mit akar az ultramontanizmus?

Önök a zsarnokságot prédikálják a lélek, a meggyőződés felett, mely nem tűri a kényszert, önök a pápai absolutismust hirdetik. S mert ezen absolutismus ellentétben áll a haladással és felvilágosodással, önök cordont húznak az eszmék ellen, s üldözik Krisztus legmagasztosabb tanát, a felebaráti szeretetet. S mert ezen absolutismus ellentétben áll a nép, a haza érdekeivel, önök gyűlölik mindazt, mit a nép imád, átkozzák, becsmérlik azt, mit törvénye parancsol, és meggyőződése szentnek tart.

Önök fenn akarják tartani a lelki despotismust, fenn az egyenlőtlenséget az emberek közt, gyűlöletet hirdetnek minden iránt, ki más módon imádja istenét. — Pedig van-e ennél keresztyéntelenebb törekvés?

Emellett nem átallnak Krisztusra hivatkozni.

Krisztus tana a keresztyénség, nem a katholicismus; mely csak egyik felekezete a keresztyénségnek. Ő eszméket, elveket mondott ki, a katholicismus mystikus dogmákból s ferde intézményekből áll. Ő az erényt hirdette s a szeretetet, önök a szenteskedést űzik és a gyűlöletet.

A keresztyénség eszme, a katholicismus intézmény.

S ne feledjék uraim, hogy az eszme halhatatlan, az intézmény ideiglenes.

Am tekintsék önök a római egyház történetét a 12. 16. és 19. században. Nem azt látják-e benne, ékes-szólonan megírva, hogy a pápaság, ezen intézmény sarkpontja, mely a 12. században egyetemes világuralomra jutva országok s királyok felett parancsnokolt, a 16-ban már annyit vesztett anyagi hatalmából s erkölcsi tekintélyéből, hogy egy szegény barát ketté bírta testét szakítani, — s a 19-ben már annyira süllyedt, hogy évtizedeken át létezése egy parvenu imperátor szeszélyétől függött, s függ ma egy város népé-

nek kegyelmétől, mely bármikor halomra döntheti ama trónt, mely egykor a földtekén uralkodott?

Mit fog hozni a huszadik, mit az utánna következő századok?

A világ történelmét uraim, menetében fenntartani nem lehet. S a világtörténelemnek egy szabálya van: a haladás.

Az újkor, a történelem, az emberiség egész iránya ellentében áll azon törekvésekkel, melyeket az ultramontanizmus érvényesíteni akar.

A korszellem a kor közvéleményének nyilatkozása. Azon ítéletnek, melyet ez hoz valamely eszme vagy intézmény felett, végrehajtása csak az idő kérdése lehet.

S a korszellem pálcát tört önök felett.

E hatalom ellenében pedig eltörpül minden emberi törekvés. Am tekintsék e század történetét, melynek kezdetén az autokraták legnagyobbika, a lángeszű I. Napoleon, Elbárol visszatértében, meghajtva büszke fejét, a megsértett korszellem trónja előtt bánatos szavakban tesz bizonyosságot annak hatalmáról.

S miután látjuk, hogy a törekvés, korunk irányának ellenére, régi, elavult eszméket s intézményeket fenntartani, célhoz nem vezethet, — valjon mit kellene tennie a katolikus papságnak egyháza érdekében?

A katolikus egyháznak egyetlen helyes politikája a 19. században az, hogy igyekezzen megegyeztetni az egyházat a haladás igényeivel, kibékíteni a katholicismust a korrallal.

Ha önök ellentétbe helyezik egyházuk érdekeit a nemzet érdekeivel, ha szakadást idéznek elő a polgár lelkében, csak önmagokat teszik lehetetlenné.

Mert önök gyűlölik mindazt, amiért e nemzet szenvedett. Önök vallástalannak, atheistának átkoznak mindent, ki hatalmuk előtt meghajolni nem akar. — Hagyjanak fel vele!

Mert az önök vallásossága olyan, hogy önök által istentelennek becsméreltetni dicsőség; mert, ha az a katholicismus, amit önök hirdetnek, akkor a katholicismus veszendőben van a világon.

Hagyjanak fel eddigi törekvéseikkel, ne küzdjék a hiú harcot a haladás ellen.

Ne szidjanak minkeget avval, hogy vesztére törünk a vallásnak. Mert a nép be fogja látni, hogy mi csak a bűnben, a mások jogainak csorbításában akarjuk önöket gátolni, s kérdeni fogja önöktől: hát ebben rejlik hatalmatok, s nincs más talizmánja existentiátoknak, mint a bűn, a jogtalanság?

És ha a válasz erre „igen“ lesz, — és más nem lehet, — úgy a nép el fogja hagyni önöket, de nem fogja elhagyni azon irányt, melyet lelkesült meggyőződésében követ. Az ultramontanismus látszólagos, mulékony diadalokat még arathat a haladás ellenében; de diadalok csak a liberalismus visszahatását, s annak erőszakos kitörését fogják előidézni. Pillanatra megnehezíthetik a nemzetet haladásában, de vissza többé nem terelhetik.

Egy út van önök előtt uraim: számot vetni a létező s elodázhatlan körülményekkel, azaz: megalkudni a korrall.

S ez nem gyáva lemondás a — bár jogtalan — hatalomról. Legyőzhetlen hatalom ellen küzdeni örültség, nem bátorság.

És ha a papság e politikát követi, akkor szorosabbra fognak fűződni ama kötelékek, melyek a katholicismust a nemzettel összekapcsolják, s melyeket az ultramontanismus naponként jobban meglazít.

E politika az önök saját érdekeinek politikája; az ellenkező csak a katholicismus ellenségeinek használhat.

Ez a lét és nemlét kérdése önökre nézve.

Válaszszanak. —

ÁTTEKINTÉS

Az egyházreformról. (Bevezetésül). Az 1848-ki forradalom kettős jelleme; nemzeti és szabadelvű irányban. — Nemzeti irányban a forradalom be van fejezve; — szükséges-e azt a szabadelvű irányban is befejezni? — Miért? Az egyházreform világtörténelmi fontosságra emelné hazánkat. — Tiszta Kálmán úr interpellációja. — A teljes egyenjogúsítás megvalósítására minő elveket kell követni az egyházreformban. — Mi legyen jelszavunk?

Lap.

1

I. Őszinte szavak egy ultramontán paphoz. — Hogy faragnak a fiatal papból jezsuitát és ultramontánt. — Semináriumi nevelés. — Miért nem lehet az ultramontánokat capacitálni?

17

II. Miért fessegetjük most az egyházreformot? — Az ultramontán törekvések veszedelmes volta. — Vértanúság a 19. században. — Egy világi ultramontán, káptalani jószágigazgató, egyszersmind üres óráiban férje egy szép asszonynak. — Az arany keresztek a felsőházban. — A papság az egyházat ellen-tétbe hozza a szabadsággal. — Ultramontán támadás az 1848-ki törvények ellen. — Egyházi lapok szabadságellenes ízgatásai. — Az „1848“ és legyilkoltatása. — Korunk feladata. — A modern civilisáció keresztyén iránya. — Krisztus tanainak győzniök kell!

29

III. Tisztázzuk a fogalmakat! Ultramontán hadviselési modor és fegyverek. — Szemfényvesztés a fogalmakkal. — Erkölc, vallás, egyház és hierarchia fogalmainak tisztázása. — Mire van ezek közül szüksége a társadalomnak? Mi nem a vallást vagy egyházat, csak az egyházhierarchikus szervezetét támadjuk meg.

43

IV. Vallás és hierarchia különböző dolgok. — A vallás és hierarchia azonosítása; ultramontán humbug. — A keresztyén vallás ellentétben áll a római hierarchiával.

49

V. Miért ellenségei az ultramontánok a szabadságnak? — Ultramontán lapok ellenséges szándékai az 1848-ki törvények ellen. — Miért nem akarják a felelős, parlamentáris kormányt?

54

VI. Ultramontán rabulistika. — Az ultramontánok az egyház érdekeit ellentétbe hozzák a hazai érdekeivel. — A felelős minister ellenjegyzése s befolyása az apostoli jogokra.

59

VII. Az 1848-ki törvények s a hierarchia. — „A törvényhozás többsége nem katolikus“. — Anglia példája mit bizonyít? — Mi jót tett a hierarchia Magyarországnak? — Al- és főpapság hazafiassága. — A magyar képviselőház felekezeti tekintetben. — Van-e még államvallás Magyarországon? — A római

hierarchia privilégiumai. -- Kinek van oka panaszra az 1848-diki törvények ellen ?	Lap. 65
VIII. Teljes vallásszabadság és jogegyenlőség. — Vallásüldözés. — A vallás nem tűr kényszert. — Türelem. — A vallásszabadságot csak a teljes jogegyenlőség valósítja meg. — Hogy volt ez 1848 előtt hazánkban ? — Ultramontán törekvések.	75
IX. Történelmi visszapillantás az állam és egyház közti viszonyra. Mi gátolja a vallások jogegyenlőségét ? — Állam és egyház közti viszony. — Az igazságé legyen a diadal. — Krisztus eszméi az állam és egyház közti viszonyról ; — keresztyén dualismus. — Egyház harca az állam ellen. — Hatalomvágya. — A reformáció hatása az állam és egyház közti viszonyra. — E viszonyok különféle rendszere Európában.	84
X. A római egyházalkotmány. — A római egyház jelen szervezete ellenkezik 1) az állam, -- 2) a szabadság és haladás, -- 3) a vallás érdekeivel. — A hierarchia csak az abszolutismus támasza. — Ne kössük össze az egyházat az abszolutismus ügyével !	91
XI. Szabad egyház szabad államban. Az államot függetlenné kell tenni az egyháztól. — Az állam indifferens az egyházak iránt. — Az egyházat függetlenné kell tenni az államtól. — Ennek souverainitási joga. — Mikép gyakorolja az állam e jogát ?	97
XII. Az egyház Amerikában. — A katholicismus jelleme s hatása az egyesült államokban.	105
XIII. A pápaság. — „A szabad egyház szabad államban“ elv megvalósítása — az állam részéről a népképviseleti rendszer által. — Az egyház részéről gyökeres egyházreform útján. — A pápaság. — A pápa „csalhatatlan.“ — Egyházi állam. Mivé tette a pápaság a katholicus egyházat ? — Hol a hiba, személyekben-e, vagy az intézményekben ? — A papismus rendszere a 19. században. — Világi uralma bukófélben van. — Meghagyandó-e egyházi elsősége ?	110
XIV. Konkordátum. — Elméletben és gyakorlatban. — Tanácsos-e, jogos-e általában konkordátumot kötni ? — Minden ily szerződés jogsértés. — Az osztrák konkordátum Magyarországon érvénytelen. — Ultramontán törekvések annak életbeléptetésére. — Ismertetése fő vonásaiban.	124
XV. Az egyház legyen magántársulat. — Azon okok, melyek az egyháznak hatalommal felruházása mellett felhozhatnak, a közép korban is keveset, ma mítsem nyomnak. — Ki teljesíti ma az államélet humanitárius feladatait ?	141
XVI. A római egyház szervezete. — Az egyház emberi intézmény. — Az egyházszervezet fejlődése. — Reformáció. — A tridenti zsinat. — A mai római egyházalkotmány jelleme s alapelvei. — A reformok szükségé.	148
XVII. Államegyház és uralkodó vallás. — Az ultramontanismus alássa a katholicismust. — Az államvallás abszurditása, — jogtalansága. — Melyik legyen több közül az uralkodó vallás ? — Ez intézménynek el kell töröltetnie. — A római egyház privilégiumai Magyarországon. — Ez előjogokat nem kiterjeszteni kell a többi egyházakra, hanem megszüntetni. — A trón katholicismusa. — Állami istentisztelet. — Főpapak privilégiumai a közigazgatás és törvényhozás terén.	158
XVIII. Egyházi bíráskodás. Célja. — Illetékessége Magyarországon. — Ellenkezik az állam érdekeivel. Eltörlése.	167

- XIX. Polgári házasság.** — Az egyházi házasság csak a papi befolyásnak eszköze. — A házasság nem szentség, sem a katolikus dogmák, sem a római egyház gyakorlata szerint. — A házasság polgári szerződés. — Egyetlen helyes alakja az ú. n. polgári házasság. — Ez szükséges már a vegyes házasságok miatt is. — A polgári házasság kiegészítő része a zsidók egyenjogúsításának. 172
- XX. Szabad iskola.** Szabadság, műveltség s jólét. — A hierarchia ellentétben áll a művelődéssel, — az obscurantismus terjesztője. — A pápai Index. — Legújabb csudák. — Az iskolát fel kell szabadítani. 184
- XXI. Demokratia és decentralisáció az egyházban.** — A pápaság leigázta az alpapságot. — A reformáció elveti az egyházi centralisációt. — Vallási autonomia. — Különféle protestáns egyházalkotmányok. — Vezérelvek az egyházreformban. — Lehető legnagyobb decentralisáció, a nép befolyása mellett. — Papok választása. — Az egyházi hatalom ne a püspöké, hanem a zsinaté legyen. — Az egyházalkotmány legyen elvi összhangzatban a politikai intézményekkel. 190
- XXII. A coelibátus eltörlése.** — A coelibátus célja. — Elfolytja a papban az embert s a polgárt, hogy a pápaság rabszolgájává tegye. — Izolálja a papot embertársaitól. — A coelibátus vagy magában foglalja az örök szüzesség kötelmét, vagy nem. — Eredményei mindkét esetben. — Hogy értelmezik ma a coelibátust. „Egy feleség helyett több szerető.” — Egy épületes példa a jelenből. — A coelibátus az erkölestelenség szentesítése. 200
- XXIII. Nem lehetne-e olcsóbban üdvözülni?** — A papság kincsvágya. — Szellemi rokonsága a pogány augurokkal. — Hogy tölté meg Róma feneketlen zsebét? — Az egyházi pénzzsarolás módjai. — Hitelintézet a bűnök escomptirozására. — Búcsúüzlet. — Az egyházvagon ártalmas befolyása a papság erkölcsösségére. — Nemzetgazdászati tekintetben. — Van-e joga az államnak az egyházvagyont saecularisálni? — Az államtól nyert egyházjavak s egyesek alapítványai. — Meddig terjedhet az alapítványi jog? — Az alapító inteniója. — A holt kéz. — Mikép volnának a magyar egyházjavak úgy saecularisálhatók, hogy ez által az egyház függetlenné legyen az államtól, s az alpapság kedvezőbb anyagi helyzetbe jusson? Megyei egyházbizottmányok. — Egyházjavak fokozatos eladása. 206
- XXIV. A szerzetek eltörlése.** — A szerzet pogány intézmény. — A türelmetlenség s erkölestelenség fészke. — A szerzetesi fogadalmak abszurditása. — Szegénység, szüzesség, engedelmesség. — El kell törölni. 223
- XXV. Végszó az ultramontánokhoz!** Meg akarják Magyarországon honosítani az ultramontanismust. — A magyar főpapság magatartása a 16. század óta. — Szövetkezett a reaktióval a multban. — Példák a jelenből. — A főpapság protestál a törvények ellen. — Az idegen kormány pártolta. — Visszaélések a placetummal. — Meg akarják rontani a hazafias alpapságot. — Mi lesz ennek eredménye 1) ha sikerül, — 2) ha nem sikerül? — Szakadás az egyházban. Mit tegyen a katolikus egyház a 19. században? 228

Ugyanazon szerzőtől

épen most jelent meg:

RÉGI MAGYARORSZÁG

**A Magyar birodalom politikai viszonyai
a honfoglalástól a szatmári békéig.**

Történelmi s politikai tanulmány.

Pest, Lauffer Vilmos tulajdona, 1868. 8-r. 26 iv. Ára 2 ft. 40 kr.

A magyar politikai szónoklat kézikönyve a legrégebb
időktől a jelenkorig. Két kötet, nagy 8-rét. I. k. XXX.
és 446 l. — II. k. 372 l. — Pest, Emich G. 1866. . . . 5 ft.

Mit kell az 1848. törvényeken változtatni? (Irta 13.)
Pest, 1866. Lauffer V. 8-r. 50 l. 40 kr.

A nőkről a nőknek. Pest, 1865. 8-r. 380 l. 2 ft.

A kiegyenlítés okmánytáras története. (Az 1861. or-
szággyűlés eloszlatásától a magyar felelős ministerium
kineveztetéseig 1867-ben.) Pest, 1867. Lauffer Vilmos.
Két füzet, 356 l. 2 ft.

PEST, 1867.

Nyomatott K o e s i Sándor által (Érkövy, Galgóczy és Kocsi nyomdájában).
Haltér és aldlunasor sarkán 9. sz.

